

UNIVERZITA KARLOVA V PRAZE

Filozofická fakulta

Bakalářská práce

2011

Kateřina Frontzová

Univerzita Karlova v Praze

Filozofická fakulta

Ústav řeckých a latinských studií

Bakalářská práce

Kateřina Frontzová

Motiv moře v novořecké literatuře

The Sea Theme in Modern Greek Literature

Praha, 2011

vedoucí práce: Prof. PhDr. Růžena Dostálová, Csc.

Poděkování

Na tomto místě bych ráda poděkovala Prof. PhDr. Růženě Dostálové, Csc., bez jejichž cenných připomínek a odborných rad by tato bakalářská práce nevznikla.

Prohlášení

Prohlašuji, že jsem bakalářskou práci Motiv moře v novořecké literatuře vypracovala samostatně s použitím citovaných pramenů, literatury a dalších uvedených zdrojů.

V Praze dne

podpis

Obsah

Motto	4
1. Úvod.....	5
1.1. Retrospekce historie řecké mořeplavby	6
1.2. Motiv moře v antické a byzantské literatuře	9
2. Motiv moře v novořecké literatuře	10
2.1. Novořecká poezie	10
2.2. Novořecká próza	11
2.2.1. Andreas Karkavitsas.....	11
2.2.2. Christos Levandas	15
2.2.3. Jannis Manglis.....	18
2.2.4. Nikos Kasdaglis.....	20
2.2.5. Menis Kumandareas	23
2.2.6. Eva Vlami.....	26
3. Motiv moře v dílech autorů „maloasijské školy“	27
3.1. Stratis Myrivilis: Královna moře.....	29
3.2. Srovnání pověstí o mořských pannách.....	45
3.3. Ilias Venezis: Aiolská země	49
3.4. Řecké pohádky s mořskou tematikou.....	58
4. Závěr.....	61
5. Resumé (Περίληψη)	62
6. Summary	63
Seznam použité literatury	64

Motto:

„Cítil jsem, že potřebuji změnit prostředí, abych měl trpělivost čekat. Jel jsem tedy lodí, která objížděla půvabné ostrovy Egejského moře: Santorin, Naxos, Paros a Mykonos. Řekl jsem to a říkám to znovu: jedna z největších radostí, jakou může člověk dosáhnout na tomto světě, je plout Egejským mořem na jaře, když pofukuje lehký větrík. Nemohl jsem si nikdy představit, že by to v ráji mohlo být jiné. Která jiná radost na nebi a na zemi může být lépe zladěna s tělem a duší člověka? Tato radost se blíží téměř extázi, ale díky Bohu dál nejde, a tak milovaný viditelný svět nemizí. Naopak. Neviditelný se stává viditelným. To, čemu říkáme Bůh, život věčný, blaho nasedá na lodky a pluje s námi. Zavřeš-li oči v hroznou chvíli smrti a uvidíš Santorin, Naxos, Paros a Mykonos, vejdeš přímo do ráje, aniž bys musel být mrtev.“

Nikos Kazantzakis¹

¹ KAZANTZAKIS, N.: *Když sémě Odysseje klíčilo v mém nitru*. In *Hlášení El Grecovi*. Přel. J. F. Friesová, B. Protopapasová. Praha: Odeon, 1982. s. 429.

1. Úvod

Význam moře pro řecký stát není třeba zdůrazňovat. Helénská republika je zemí s více než dvěma tisíci ostrovy rozptýlenými v Egejském, Jónském a Středozezemním moři. Tato nejjihnější země Balkánského poloostrova má celkovou rozlohu 131 957 km², z toho 0,86% zaujímá vodní plocha a 19% zabírají ostrovy. Kromě Indonésie a Filipín nemá žádná jiná země rozloženou tak velkou část území na ostrovech.² Členité pobřeží Řecka je dlouhé 13.676 km (z toho přes 7 000 km připadá na ostrovy), v seznamu zemí světa podle délky pobřeží se tak Řecká republika umístila na dvanáctém místě.³ Zajímavým údajem je také skutečnost, že na území Řecka se lze vzdálit od moře maximálně 150 km.

Cestovní ruch je významným zdrojem příjmů země, turismus zajišťuje 15% HDP země. Průmysl se soustřeďuje v přístavech a loďarství je nejdůležitějším průmyslovým odvětvím. V 60. letech se řecké loďstvo zdvojnásobilo a lodní doprava v Řecku dosáhla světového významu. V souladu s informacemi, které poskytlo Bureau of Transportation Statistics, vlastní řecký stát největší počet lodí na světě. V počtu lodí registrovaných na vlajku se Řecko umístilo na třetím místě, v počtu obchodních lodí na dvanáctém místě.⁴

Pro bakalářskou práci jsem si zvolila téma Motiv moře v novořecké literatuře, neboť moře hraje v životě Řeků velmi důležitou roli od počátků antické civilizace dodnes. Specifickou provázanost řecké literatury s mořem a vším, co s ním souvisí, dokládají dle mého názoru dvě skutečnosti. Za prvé se území Řecka pyšní jednou výsadou – jeho historický vývoj máme písemně doložen po tři a půl tisíciletí, řecký národ tak disponuje nejdelším a hlavně souvislým písemným zaznamenáváním historických událostí probíhajících na určitém území. Od počátků řecké literatury v ní zaznamenáváme silnou inspiraci mořem. Za druhé, jak zdůrazňuje Spyros M. Polemis ve svém článku *The History of Greek Shipping*, Řekové po celou dobu své dlouhé a pohnuté historie nepřestali ani na chvíli být námořníky a jejich motivací byla v první řadě láska k moři.⁵

Co se týče kompozice této bakalářské práce, v rámci úvodu se budeme věnovat shrnutí vývoje mořeplavby a řecké kolonizaci, která probíhala ve Středomoří. V úvodní části pak přijde na řadu stručný nástin výskytu mořské tematiky v antické literatuře již od Homérových eposů a jeho ozvuky v byzantském období. Stěžejním úsekem této bakalářské práce bude konkrétní zpracování motivu moře a dalších motivů s ním souvisejících ve vybraných dílech novořecké literatury.

² BENSON, A.; CHILTON, L.; DUBIN, M. a kol.: *Řecko*. Přel. J. NOVOTNÁ. Brno: JOTA, 2007. s. 13. ISBN 978-80-7217-482-9.

³ *List of countries by length of coastline* [online]. Wikipedia [cit. 13. 11. 2010]. Dostupné z WWW: <http://en.wikipedia.org/wiki/List_of_countries_by_length_of_coastline>.

⁴ *The World Factbook* [online]. Central Intelligence Agency [cit. 13. 11. 2010]. Dostupné z WWW: <<https://www.cia.gov/library/publications/the-world-factbook/geos/gr.html>>.

⁵ POLEMIS, S. M.: *The History of Greek Shipping* [online]. *Poseidon*. Dostupné z WWW: <http://www.greece.org/poseidon/work/articles/polemis_one.html>.

Kritérium pro výběr autorů novořecké literatury bylo trojí. V první řadě samozřejmě hrálo roli zasvěcení jejich tvorby moři ve větším měřítku než v rozsahu jednoho díla, neboť řeckých autorů, jejichž díla se týkají moře, je přirozeně obrovské množství. Upřednostnili jsme proto spisovatele, jejichž bytostné propojení s mořem je vedlo k navracení se k tomuto motivu a opakovanému uchopování tohoto tématu. Nelze však opominout díla „prosycená mořskou solí“ jen proto, že se autor již více motivu moře nevěnoval, proto byli do výběru zahrnuti i autoři, kteří se životu na moři ve svém díle celoživotně nevěnovali, avšak jejich konkrétní dílo považujeme za stěžejní. Za druhé jsme široké pole novořecké literatury omezili vzhledem k rozsahu práce pouze na novořeckou prózu. Třetím, ryze praktickým kritériem byla dostupnost českému čtenáři. Z množství děl vybraného autora jsme zvolili zejména romány a povídky, které byly přeloženy do češtiny a byly vydány v českém prostředí samostatně nebo ve sbornících.

Cílem této bakalářské práce je postihnout rozmanité podoby moře v novořecké literatuře. Dále nastínit vývoj tohoto tématu v průběhu historie, povšimnout si námětů spojených s mořem v mytologii a zasadit tento motiv do rámce řeckého folkloru. V neposlední řadě bychom chtěli představit osobité pojetí motivu moře u autorů novořecké literatury vybraných na základě výše popsaných kritérií. V samostatném oddílu jsme se detailně zaměřili na díla autorů tzv. „maloasijské školy“, která spojují lyrické pojetí moře s realistickým pohledem a je na nich patrný vliv folkloru, jenž má v novořecké literatuře velký význam i z hlediska etnografie.

1.1. Retrospekce historie řecké mořeplavby

Starí Řekové přišli z vnitrozemí a usadili se na Balkánském poloostrově na počátku 2. tisíciletí př. n. l. V Egejské oblasti se dostaly do styku s tamní civilizací. Pojem moře má význam i pro jazykovědce, neboť z řeckého slova *θάλασσα* lze určit jeho neindoevropský původ. Znamenalo původně „mořskou vodu“.⁶ Řecký výraz pro cestování po moři zní *ποντοπορία*. Již ve starořečtině se objevuje slovo *πέλαγος* s významem širého moře, které dnes přeneseně vyjadřuje neohrazenost, nesmírnost.

První námořní loďstvo vybudovali Kréťané. Král Mínós se pustil do boje s piráty sužujícími obyvatelstvo v přímořských oblastech a ovládl Kykladské ostrovy.⁷ Mluví se dokonce o tzv. thalassokracii (nadvládě nad mořem). Dokladem je pasáž z Thukydidova díla, ale i bohaté přístavy a nálezy krétského zboží na egejských ostrovech dokládající obchodní styky.⁸

Dominující námořnickou silou se posléze stávají Achajové. O obrovské námořnické výpravě proti Tróji s přesným výčtem řeckého loďstva pojednává Homér ve své Iliadě. Dovoz expanzivních Mykén byl mimořádně rozšířen – zahrnoval Sicílii a jižní Itálii, Egypt, Kypr,

⁶ BARTONĚK, Antonín. *Odysseové na mořích historie*. Praha: Mladá fronta, 1976. s. 11.

⁷ POLEMIS, S. M.: *The History of Greek Shipping* [online]. *Poseidon*. Dostupné z WWW: <http://www.greece.org/poseidon/work/articles/polemis_one.html>.

⁸ BARTONĚK, Antonín. *Odysseové na mořích historie*. Praha: Mladá fronta, 1976. s. 30.

Malou Asii, Černomoří i evropské vnitrozemí. V době začátků velké řecké kolonizace napsal Homér svůj druhý epos *Odysseia*. Jak upozorňuje Antonín Bartoněk, význam tohoto díla, jež inspirovalo neuvěřitelné množství autorů po celém světě, nespočívá v geografické přesnosti a odrazu reality Odysseovy plavby po moři, ale v síle příběhu bloudění člověka a hledání cesty zpět do vlasti.⁹

Příchod Dóřů a „mořských národů“ vedl spolu s nárůstem počtu obyvatel k postupnému osidlování ostrovů v Iónském moři, egejských ostrovů a Kypru. Přes Egejské moře pak Řekové putovali na maloasijské pobřeží, kde zakládali kolonie. Velký strategický význam měla dóřská osada Βυζάντιον na Bosporu, založená okolo roku 600 př. n. l. Z egejské oblasti jmenujme tyrana Polykrata ze Samu¹⁰, který budoval mocnou námořní říši.

Největší vliv na vývoj řecké mořeplavby získávají se svým kolonizačním úsilím Athény. Velký význam z hlediska námořní dopravy i výroby lodí má Korintský záliv. Zcela zvláštní místo zaujímá oblast Černého moře. Vzdálené a těžko přístupné moře spojené s bájnou plavbou loď Argos si vysloužilo přívlastek „nehostinné“.

Alexandr Veliký rozšířil námořní a obchodní styky až k Indii a Perskému zálivu. Nejdůležitějším přístavem se stává Piraeus. V době římské nadvlády se Římané spoléhali na řecké námořníky a stavitele lodí. Roku 330 n. l. císař Konstantin Veliký obnovil Byzantion a přejmenoval ji na Konstantinopol, která se stala centrem říše.¹¹

V byzantském období říše umožňovala obyvatelstvu na svém rozsáhlém území bezproblémovou vnitřní migraci za lepšími ekonomickými podmínkami a pracovními příležitostmi. V Byzanci byl námořní obchod a válečné loďstvo vysoce ceněné. Řekové tak měli možnost rozvinout své námořní aktivity zejména díky založení námořní banky, jež poskytovala kapitánům a vlastníkům lodí potřebný kapitál. Po úpadku byzantské ekonomiky převzali nadvládu nad oblastmi osídlenými Řeky Benátčané a Turci. Italové převzali kontrolu nad Středozezemním mořem.¹²

Řekové si námořní monopol zachovali pod jakýmkoliv područím. Vyráběli lodě pro vlastní potřebu i pro potřebu jiných národů. V Osmanské říši byli námořníky Řekové, nikoliv Turci. Námořní obchodníci měli výsadní postavení a nevztahovala se na ně tak přísná omezení jako na řecké řemeslníky a zemědělce. Řečtí obchodní námořníci se usídlili ve významném přístavu Ancona. Pirátství se stalo nedílnou součástí ekonomického vývoje řeckých ostrovů a fungovalo pod ochranou úřední moci. Řekové dodávali zboží po celém Balkánském

⁹ BARTONĚK, Antonín. *Odysseové na mořích historie*. Praha: Mladá fronta, 1976. s. 51.

¹⁰ Polykratés ze Samu (537-522 př. n. l.)

¹¹ LÖWE, Gerhard; STOLL, Alexander Heinrich: *ABC antiky*. Přel. D. Plichta. Praha: Ivo Železný, 1999. s. 58. ISBN 80-240-1376-2.

¹² VRYONIS Jr., Speros. *The Greeks and the Sea: Yesterday and Tomorrow*. [online] Pella Publishing Company. 2001-03. Dotupné z WWW: <<http://hdl.handle.net/10066/5789>>.

poloostrově a měli kontrolu nad námořním obchodem v Egyptě, na Egejském moři i v pevninském Řecku.¹³

Největšího vrcholu dosáhla řecká námořní doprava v 18. století. Hustá síť přístavů a loděnic (Hydra, Spetses, Galaxidi, Psara, Skiathos a mnohé další) umožnila Řekům budovat obrovské loďstvo. Do evropských přístavů rozváželi řečtí obchodníci obilniny (významným produktem byla zejména pšenice), sýry, víno, olivový olej a med. Z látek dovážely řecké lodě bavlnu a hedvábí. Zde má počátek vrstva bohatých loďařů a vybudování největšího loďstva 20. století. Řecké lodě však byly nuceny plout pod vlajkou jiných států. Za první řeckou vlajku na lodi můžeme považovat vlajku Státu sedmi spojených ostrovů.¹⁴

Mořeplavba hrála důležitou roli i při probouzení národního vědomí Řeků a boji za nezávislost. Jak rostla zkušenost řeckých námořníků, rostlo i jejich sebevědomí. Jistě na ně zapůsobil i kontakt se západní Evropou. Po vypuknutí národněosvobozenecké revoluce (1821) se námořnictvo přesunulo do služeb odboje a obchodní lodě se změnily v bitevní. Jmenujme alespoň slavného námořního velitele Andrease Miaoulise a hrdinku povstání opředenou legendami Laskarinu Bubulinu, která se účastnila bojů na moři se svou lodí *Αγομέμων*.¹⁵

Po letech bojů to byla nakonec námořní bitva u Navarina (1927), která rozhodla řecko-turecký konflikt za účasti evropských velmocí. Turecké a egyptské loďstvo bylo zničeno a Řecko získalo autonomii. Evropské mocnosti si zajistily významný politický vliv v zemi. Řecké námořní loďstvo utrpělo obrovské ztráty. Z 600 lodí, s nimiž Řekové vstupovali do války, jim zůstalo pouhých 50. Trvalo léta, než se řecké námořnictvo vzpamatovalo, vyvinulo však v oblasti mořeplavby nemalé úsilí a počet lodí pod řeckou vlajkou strmě narůstal.¹⁶

Na významu nabývají přístavy Pireus a Syros, kde jsou rovněž založeny námořnické školy. První námořnická škola v Řecku byla ustavena na Hydře již roku 1800. Mezi léty 1845-1855 počet námořníků dosáhl 30 000 a ve srovnání s revolučním rokem 1821 se řecké loďstvo co do počtu lodí ztrojnásobilo.¹⁷

Na konci 19. století prochází řecké námořnictvo významnou proměnou. Oprošťuje se od závislosti na příznivém počasí a plachetnice střídají parníky. Roku 1857 je založena Společnost řecké paroplavby. Za přispění vlády a Řecké národní banky si řecká paroplavba zajistila mezinárodní význam. Řecké námořnictvo ovládlo asi na 30 let (1908-1937) zaoceánskou námořní dopravu. Během první a druhé světové války samozřejmě řecké

¹³ POLEMIS, S. M.: *The History of Greek Shipping* [online]. *Poseidon*. Dostupné z WWW: <http://www.greece.org/poseidon/work/articles/polemism_one.html>.

¹⁴ ΚΡΕΜΜΥΔΑΣ, Βασίλης. *Καθημερινές ιστορίες για τα καράβια*. Αθήνα: Καλειδοσκόπιο, 2006. ISBN 960-7846-65-6.

¹⁵ Tamtéž, s. 48-51.

¹⁶ POLEMIS, S. M.: *The History of Greek Shipping* [online]. *Poseidon*. Dostupné z WWW: <http://www.greece.org/poseidon/work/articles/polemism_one.html>.

¹⁷ ΚΡΕΜΜΥΔΑΣ, Βασίλης. *Καθημερινές ιστορίες για τα καράβια*. Αθήνα: Καλειδοσκόπιο, 2006. Σσ. 53-58. ISBN 960-7846-65-6.

námořnictvo utrpělo ztráty. Navzdory tomu se řecká mořeplavba vzpamatovala. Řekové investovali do mořeplavby vysoké peněžní částky a dosáhli obrovského úspěchu – jejich námořní flotila se stala největší flotilou na světě.¹⁸

Pokusili jsme se v této části ukázat význam a kontinuitu řeckého mořeplavectví, včetně jeho dopadu na významné historické události v dějinách řeckého státu. Řecká mořeplavba urazila od počáteční kabotáže (plavba podél pobřeží) nemalý kus cesty. Vzhledem k členitosti území, kde se Řekové usadili, a vzhledem k množství ostrovů vzdálených od sebe nejvýše 40 km (při plavbě na moři je tak téměř vždy možno spatřit na obzoru ostrov), lze říci, že bylo Řekům osudem předurčeno stát se národem námořníků a rybářů.

1.2. Motiv moře v antické a byzantské literatuře

Motiv moře provází řeckou literaturu od jejích prvopočátků. V 8. stol. př. n. l. vznikají rozsáhlé eposy připisované básníku Homérovi. Moře je nedílnou součástí těchto příběhů předávaných původně ústní tradicí. Zatímco *Ilias* dokládá zámořskou válečnou výpravu, *Odyseia* pojednává o dlouhé a strastiplné cestě po moři. Velký počet zlomků *Iliady* a *Odyseie* na papyrech dokazuje, že Homér byl školní četbou. Oba eposy patřily ještě v helénistickém období k nejčtenějším literárním památkám a dodnes jsou nevyčerpatelným zdrojem inspirace nejen spisovatelů, ale i umělců obecně.¹⁹

U Hésioda se setkáváme s Néreoynami, dcerami řeckého boha vody a moře Nérea, přezdívanému „Mořský stařec“, a Ókeanovny Dóris. Tyto mořské bohyně jsou velmi krásné a přátelské k lidem. Můžeme je připodobnit k vílám.²⁰ V různých pramenech se setkáváme s různým počtem Néreidek, Hésiodos jich ve svém díle *Theogonia* vyjmenoval 51.²¹

V souvislosti s obrazem moře v řecké literatuře nelze nezmínit důležitý dějepisný pramen pro perské tažení, Xenofóntovu *Anabasis*. Autor, jenž byl velitelem vojska, podává zprávu o tažení řeckých žoldnéřů na pomoc Kýroví. Zaznamenává radostné zvolání řeckých vojáků při pohledu na moře: „Θάλαττα, θάλαττα.“, které je po obtížné a dlouhé zpáteční cestě konečně dovede domů.²²

V antických milostných a dobrodružných románech nalezneme první zprávy o pirátech. Milenecká dvojice na útěku je často unesena piráty nebo rozdělena bouří na moři a teprve

¹⁸ ΠΑΝΑΓΟΠΟΥΛΟΣ, Βαγγέλης. *Ιστορικά. Η ελληνική αμπολοία*, č. 196 (příloha). In *Ελευθεροτυπία*, 2003.

¹⁹ HRADEČNÝ, Pavel; DOSTÁLOVÁ, Růžena; HROCHOVÁ, Věra a kol. *Dějiny Řecka*. Praha: Nakladatelství Lidové noviny, 2004. s. 22-23. ISBN 80-7106-192-1.

²⁰ LÖWE, Gerhard; STOLL, Alexander Heinrich: *ABC antiky*. Přel. D. Plichta. Praha: Ivo Železný, 1999. s. 245. ISBN 80-240-1376-2.

²¹ BLAŽKOVÁ, Taťána. *Néreoyny a neraidy – postavy antické mytologie a novořecké lidové pohádky*. [online] Dostupné z WWW: <http://is.muni.cz/th/110012/ff_b/>.

²² LÖWE, Gerhard; STOLL, Alexander Heinrich: *ABC antiky*. Přel. D. Plichta. Praha: Ivo Železný, 1999. s. 25, 408. ISBN 80-240-1376-2.

po mnoha peripetiích se znovu shledává a může naplnit svůj společný osud. V byzantském období tyto příběhy inspirovaly množství veršovaných milostných románů.²³

V pozdním období byzantské literatury se těšily velké oblibě veršované bajky. Do množství lidových satirických vyprávění (o ptácích, o čtvernožcích, o ovoci) spadá i Psarologos, neboli Vyprávění o rybách.²⁴ Tato prozaická satira ze 14. století líčí soud ryb nad makrelou, která se údajně dopustila úkladů proti velrybě.²⁵

2. Motiv moře v novořecké literatuře

Nyní učiníme skok v literárním vývoji a pomineme pro novořeckou literaturu významné období jejího formování a její provázanosti s probouzením národního vědomí. V tomto období byli činní zejména nejslavnější novořečtí básníci.

2.1. Novořecká poezie

Jak již bylo řečeno v úvodu, nebudeme se v této práci podrobněji věnovat novořecké poezii, a to i z toho důvodu, že na rozdíl od prozaiků, u nichž lze najít shodné rysy v přístupu k dané tematice, motiv moře v novořecké poezii je natolik rozmanitý, že ho lze jen obtížně zobecnit. Zcela osobité je například surrealistické pojetí Egejského moře v poezii Odyssea Elytise²⁶ plné symbolů a mytických odkazů, kde se setkáme spíše s metaforami moře.

Takový přístup k moři nelze srovnávat s realistickým pohledem „dvorních básníků moře“, Andoniu a Kavvadiase. V práci zabývající se motivem moře je nelze opominout. Tyto dva básníky spojilo s mořem jejich povolání a výrazně ovlivnilo jejich tvorbu. Jdeme-li proti proudu času, pak jako prvního zmíníme důstojníka obchodního loďstva Dimitria Andoniu²⁷, který se narodil v Mosambiku a v jehož poezii se odráží námořnická zkušenost skrze motivy lodí, přístavů, vzdálených krajů, cest i návratů do vlasti.²⁸ Autorem, který si vysloužil přízvisko „básník moře“, byl lodní telegrafista Nikos Kavvadias²⁹. Usadil se s rodinou na ostrově Kefalonie, ale jeho zaměstnání ho nutilo být neustále na cestách. Jeho básně na jedné straně odráží těžký život na lodi, na straně druhé jsou plny obdivu k pestrosti barev moře i života na něm, který Kavvadiase vždy přitahoval. Moře a daleké cesty na něj působily

²³ Jazykem těchto románů se zabývá Kyriaki Chábová ve své disertační práci *Jazyk byzantských milostných románů čtrnáctého a patnáctého století*. [online] Dostupné z WWW: <http://is.muni.cz/th/5480/ff_d>.

²⁴ DOSTÁLOVÁ, Růžena. *Úvodní studie: Byzantská literatura*. In BORECKÝ, Bořivoj; DOSTÁLOVÁ, Růžena a kol.: *Slovník řeckých spisovatelů*. Praha: LEDA, 2006. s. 41. ISBN 80-7335-066-1.

²⁵ BORECKÝ, Bořivoj; DOSTÁLOVÁ, Růžena a kol.: *Slovník řeckých spisovatelů*. Praha: LEDA, 2006. s. 454. ISBN 80-7335-066-1.

²⁶ Οδυσσεάς Ελύτης (1911-1996)

²⁷ Δημήτριος Ι. Αντωνίου (1906-1994)

²⁸ BORECKÝ, Bořivoj; DOSTÁLOVÁ, Růžena a kol.: *Slovník řeckých spisovatelů*. Praha: LEDA, 2006. s. 86. ISBN 80-7335-066-1.

²⁹ Νίκος Καββαδίας (1910-1975)

téměř magickým dojmem. Jmenujme alespoň jeho třetí sbírku *Traverso* (Plavba proti větru) vydanou posmrtně v roce 1975.³⁰

2.2. Novořecká próza

Nikdo v českém prostředí není do vývoje novořecké literatury zasvěcenější a nepodává výstižnější úvod do novořecké prózy než Růžena Dostálová. Dovolíme si zde proto ocitovat jeden z jejích doslovů:

„Řecká pevnina je země chudá a kamenitá, není tedy divu, že moře je hlavním dárcem živobytí pro obyvatelstvo na pobřeží i na ostrovech roztroušených po Egejském moři. Dává-li však moře bohatství majitelům obchodních lodí a rejdařům, je krutým a tvrdým chleboďarcem pro drobné rybáře a námořníky. Řek však miluje moře, s nímž bojuje již třetí tisíciletí, a jeho drsná krása je inspirací i dějištěm mnoha literárních děl.“³¹

Přitažlivost moře pro Řeky a jejich spřízněnost s ním se stala námětem mnoha děl. Přístup novořeckých prozaiků k látce spojuje jejich snaha o postižení složitého ambivalentního vztahu řeckých námořníků a rybářů k moři, za prvé jako k nemilosrdné přírodní síle, která si žádá jejich život, za druhé jako k nádhernému nezkrotnému živlu, bez jehož vůní, zvuků a barev si neumí představit život. Vzdálen od moře Řek umírá steskem. Za přijímání darů moře se však obvykle platí krutá daň. Řekové moře milují a nenávidí zároveň. Úděl řeckého národa, jenž je s mořem nerozlučně spjat, rezonuje v příbězích novořeckých autorů s pohnutými osudy v jeho tisícileté historii.

2.2.1. Andreas Karkavitsas

První z prozaiků, jimž se budeme věnovat, je významný autor realistické prózy na přelomu 19. a 20. století, Andreas Karkavitsas.³² Byl mezi zakladateli řecké Národopisné společnosti (1908) a Vzdělávacího sdružení (1911). Napsal tři romány: *Dívka zteplilé postavy* (*Η Αυγερή*, 1890), *Žebrák* (*Ο Ζητιάνος*, 1896) a *Archeolog* (*Ο Αρχαιόλογος*, 1904). V *Žebrákovi* podává Karkavitsas nijak neidealizovaný obraz thessalského venkova a kritizuje v něm soudobou řeckou společnost.³³

Karkavitsas je po Papdiamandisovi druhým nejvýznamnějším představitelem mravoličné nebo také národopisné povídky.³⁴ Tu zavedl do řecké literatury J. Vizyinos, který pocházel z thráckého venkova. Oblast původu se stala hlavním inspiračním zdrojem jeho literárních děl. Karkavitsas i Papdiamandis patřili k literárnímu hnutí Nové školy, které sice působilo

³⁰ ΑΘΑΝΑΣΟΠΟΥΛΟΣ, Ευάγγελος; ΚΟΚΚΙΝΑΚΙ, Ειρήνη; ΜΠΙΣΤΑ, Πολυξένη: *Ιστορία νεοελληνικής λογοτεχνίας*. Αθήνα: ΟΡΓΑΝΙΣΜΟΣ ΕΚΔΟΣΕΩΣ ΔΙΔΑΚΤΙΚΩΝ ΒΙΒΛΙΩΝ, 2006. Σ. 149.

³¹ DOSTÁLOVÁ, Růžena. *Na křižovatce Evropy a Orientu*. In *Pět řeckých novel*. Přel. B. Halová-Protopoulosová, M. Soukup, L. Papadopoulos, M. Papadopoulosová, M. Wiesnerová. Praha: Odeon, 1972. s. 319.

³² Ανδρέας Καρκαβίτσας (1866-1922)

³³ BORECKÝ, Bořivoj; DOSTÁLOVÁ, Růžena a kol.: *Slovník řeckých spisovatelů*. Praha: LEDA, 2006. s. 299. ISBN 80-7335-066-1.

³⁴ το ηθογραφικό διήγημα

poměrně krátce (1880-1895), přesto však mělo velký význam pro další vývoj novořecké literatury.³⁵

Karkavitsas pocházel z Peloponésu a jeho povolání vojenského lékaře mu umožnilo zblízka poznat život řeckého venkovského lidu i řeckých námořníků. Právě ze života obyčejných lidí a z lidové slovesnosti čerpal inspiraci pro svou tvorbu. První povídky, jež vycházely časopisecky od roku 1885, psal v kathareuse. Brzy se však zcela obrátil k dimotiki, přičemž vycházel z jazyka lidové poezie.³⁶

Z povídkových sbírek jmenujme *Povídky* (Διηγήματα, 1992), *Příběhy lodní přídě* (Λόγια της πλώρης, 1899), *Staré lásky* (Παλιές αγάπες, 1900) a *Povídky vojenské torny* (Διηγήματα του γυλιού, 1922).³⁷ Ve středu našeho zájmu bude sbírka povídek s námořnickou tematikou *Λόγια της πλώρης*. Vyznačuje se realistickým a naturalistickým popisem života na moři a jeho těžkostmi, založeným na vlastním pozorování autora. Povídky jsou napsány v první osobě, čímž se autor ztotožňuje se svědectvím svých lidových vypravěčů. Pouze ve vzletnějších pasážích, kde je lidový jazyk potlačen z důvodů estetických, se spisovatel vydává za někoho jiného. Karkavitsas pak upozorňuje na osobu vypravěče či explicitně vyjadřuje přítomnost sebe samého, postavy spisovatele.³⁸

Z názvů jednotlivých povídek této sbírky si můžeme udělat představu o jejich obsahu a tematickém zaměření. Η δικαιοσύνη της θάλασσας (Spravedlnost moře), Η καπετάνισσα (Kapitánka), Οι σφουγγαράδες (Lovci mořských hub) a Οι κουρσάροι (Korzáři).³⁹ Českému čtenáři je z této sbírky dostupná pouze jedna reprezentativní povídka *Moře* (Η θάλασσα), zahrnutá do souboru novořeckých povídek a novel *Moře náš osud*.

Povídka *Moře* vyjadřuje prostřednictvím vypravěče charakteristický pocit sepětí s mořem. Vypravuje o nevysvětlitelné přitažlivosti moře pro Řeky. Hlavní postava příběhu několikrát opakuje jako zaříkadlo: „το μυστικό της θάλασσας“⁴⁰ – mluví o tajemství, které je třeba vypátrat. Tento bezejmenný hrdina dále říká, že moře miloval od malička.⁴¹ Nejčastější slova vyjadřující jeho pocity k moři, příp. na moři, jsou láska a touha, ale i samota (η αγάπη, ο πόθος, η μοναξιά).

³⁵ DOSTÁLOVÁ, Růžena. *Doslov: Novořecká povídka*. In PAPANOPULOS, Lysimachos. *Moře náš osud. Řecká povídka 20. století*. Praha: Odeon, 1989.

³⁶ ΠΟΛΙΤΗΣ, Λίνος. *Ιστορία της νεοελληνικής λογοτεχνίας*. Αθήνα: Μορφωτικό Ίδρυμα Εθνικής Τράπεζας, 2007. Σσ. 206-207. ISBN 978-960-250-061-3.

³⁷ Ανδρέας Καρκαβίτσας. *Εργογραφία*. [online] Dostupné z WWW: <http://users.uoa.gr/~nektar/arts/tributes/andreas_karkabitsas/index.htm>.

³⁸ ΒΙΤΤΙ, Μάριο. *Ιδεολογική λειτουργία της ελληνικής ηθογραφίας*. Αθήνα: ΚΕΔΡΟΣ, 2002. Σ. 87. ISBN 960-04-0531-X.

³⁹ Ανδρέας Καρκαβίτσας. *Λόγια της πλώρης*. [online] Dostupné z WWW: <http://users.uoa.gr/~nektar/arts/tributes/andreas_karkabitsas/index.htm>.

⁴⁰ ΚΑΡΚΑΒΙΤΣΑΣ, Ανδρέας. *Η θάλασσα* (Λόγια της πλώρης). [online] Ιστολόγιο. [cit. 20. 4. 2010] Dostupné z WWW: <<http://ellinika.wordpress.com>>.

⁴¹ KARKAVITSAS, Andreas. *Moře*. Přel. L. Papadopulos a M. Fňouková-Papadopulosová. In PAPANOPULOS, Lysimachos. *Moře náš osud. Řecká povídka 20. století*. Praha: Odeon, 1989. s. 14. ISBN 80-207-0043-9.

Základní myšlenku tvořící kostru příběhu můžeme shrnout jednoduchým přirovnáním: moře je jako žena. Otec hrdiny, sám námořník, odrazuje syna od svého řemesla a říká mu hned v úvodu povídky:

„Jen dál, synku, od toho proradného živlu. [...] Nedá se mu věřit. Nemá slitování. Zbožňuj si ho, vychvaluj si ho, a přece si dělá svý. Nevšímej si, že se na tě usmívá a slibuje ti poklady. Dřív nebo později ti vykope hrob, anebo tě vyvrhne do světa jako kus cáru, jenom kosti a kůže. Ať řekneš moře či žena, je to totéž.“⁴²

Hrdinu však od povolání námořníka neodradí ani tvrdá zkušenost na palubě ve službě přísného strýce, ani smrt otce na moři, ani setkání tváří v tvář s tornádem. Přestože jeho jedinou touhou je plavit se po moři, po deseti letech mravenčí práce líčí život námořníků jako velmi neutěšený:

„Z lodi na lod', od kapitána ke kapitánovi, z jedné cesty na druhou. [...] Povedem veselý život! Práce a flámy! Budu tak žít snad sám? Celý námořnický svět se takhle protlouká. Dělal jsem na mnoha lodích. Poznal jsem i cizí. [...] Námořníkův život je všude stejný. Nadávky od kapitána, pohrdání od nájemce, pohružky od moře, vyhánění z pevniny. Kam se vrtneš, všude všechno proti tobě.“⁴³

Pasáže, ve kterých Karkavitsas popisuje bouřící moře jako zlostný živel, dosahují v jeho podání zvláštní dynamiky. Pro srovnání a přiblížení osobitého stylu autora, uvádíme k citaci i její originální znění:

„Vídala jsem je [moře] někdy rozhněvané bít pěnou o pobřeží, vyskakovat jako jezdec na skaliska, šplhat se po skalách, hřmít a burácet, snad že se chtělo dostat až k srdci země a uhasit její oheň.“⁴⁴

„Την έβλεπα ωργισμένη άλλοτε, τρελή να δέρνη με αφρούς τ' ακρογιαλί, να καβαλικεύη τα χάλαρα, να σκαλώνη στον βράχων τις σπηλιές, να βροντά και να ηχάη ανήσυχη, λέγεις κ' εζήτούσε να φθάση στα έγκατα της γης να σβύση τις φωτιές της.“⁴⁵

Když se po mnoha letech hrdina vrátí na rodný ostrov, jehož hlas ho dříve volal, aby vstoupil do služeb moře, uvědomí si při pohledu na svou první lásku, že přišel o mládí. Zatouží po rodinném životě. Říká: „Magnet, který mě jako chlapce táhl k moři, táhl mě nyní k ženě.“⁴⁶ Tím se opět dostáváme k základní ose příběhu zmíněné na začátku. Karkavitsas ve své povídce připodobňuje touhu po moři k touze po ženě. Když se kvůli manželce vzdá

⁴² KARKAVITSAS, Andreas. Moře. Přel. L. Papadopoulos a M. Fňouková-Papadopoulosová. In PAPADOPULOS, Lysimachos. *Moře náš osud. Řecká povídka 20. století*. Praha: Odeon, 1989. s. 13. ISBN 80-207-0043-9.

⁴³ Tamtéž, s. 21.

⁴⁴ Tamtéž, s. 15.

⁴⁵ ΚΑΡΚΑΒΙΤΣΑΣ, Ανδρέας. Η θάλασσα (Λόγια της πλώρης). [online] Ιστολόγιο. [cit. 20. 4. 2010] Dostupné z WWW: <<http://ellinika.wordpress.com>>.

⁴⁶ KARKAVITSAS, Andreas. Moře. Přel. L. Papadopoulos a M. Fňouková-Papadopoulosová. In PAPADOPULOS, Lysimachos. *Moře náš osud. Řecká povídka 20. století*. Praha: Odeon, 1989. s. 22. ISBN 80-207-0043-9.

hrdina moře, myšlenku na plavbu pociťuje jako nevěru. Mezi láskou k moři a k ženě není rozdíl – svazuje, je opojná. Objekt lásky, ať je jakýkoliv, přitahuje mocnou silou... Vypravěč často popisuje, jak jeho duše odlétá jako pták na moře, jeho duše se stala otrokyní tohoto živlu.

Karkavitsas nechává vypravěče hovořit o výhodách a potěšení, které skýtá práce zemědělce na pevnině.⁴⁷ Je však jen otázkou času, kdy se moře hrdinovi připomene. A moře se ozve. Hrdina při pohledu na moře vysloví tuto větu: „Po letech jsem zase hleděl na svou první lásku, oblečenou v modrém, usměvavou, veselou.“⁴⁸ Rozdíl mezi mořem a ženou se zde stírá, výrok evokuje spíše pohled na ženu než na moře.

Stav, ve kterém se hrdina nachází, se nápadně podobá stavu zamilovaného. Hrdina bloudí jako tělo bez duše, neustále utíká na pobřeží, aby mohl moře pozorovat a „se svým steskem se svěruje vlnám“.⁴⁹ Své manželce nakonec jednoduše řekne, že je synem moře, a proto ji jednoho dne opustí. Pak už jen stačí, že spatří pohrdání v očích námořníků, kteří ho vidí jako zbabělce, jenž utekl k pohodlnému životu zemědělce, a hrdina je pohlčen honbou za přízraky moře. Slavná věta, kterou Karkavitsas celý příběh uzavírá, vypoví víc než sáhodlouhé litanie. Poslední slova vypravěče jsou: „Με κράζει η θάλασσα.“⁵⁰ – „Moře mě volá...“ A Karkavitsas ví, že takovému volání nelze odolat.

V závěrečné povídce *Πάσχα στα πέλαγα* své pozdější sbírky *Διηγήματα του γυλιού* se Karkavitsas opět vrací k tematice života na moři.⁵¹ V cyklické kompozici se střídají živé obrazy výjimečného radostného okamžiku na palubě. Jakoby nikdy nekončící plavba lodi s palubou plnou spáčů je náhle na popud zvonu ohlašujícího půlnoc ozářena množstvím světél. Podle Karkavitsových slov je „temná loď zaplavena světlem, hlukem a životem.“⁵² Neustále se opakujícími motivy svíce a padajících hvězd vytváří Karkavitsas sváteční atmosféru plnou zářivého veselí, aby se za chvíli, jakmile hlas zvonu umlkne, loď znovu ponořila do ticha.⁵³ Vše se na palubě vrací do původního stavu a my se vracíme na začátek povídky: „A loď ponořená do tmy opět brázdí vody a nedočkavě hledá svůj přístav.“⁵⁴

⁴⁷ Speros Vryonis ve své studii *The Greeks and the Sea: Yesterday and Tomorrow* zdůrazňuje kontrastní postavení povolání námořníka a zemědělce v tvorbě Karkavitsase. Dostupné z WWW:

<<http://hdl.handle.net/10066/5789>>.

⁴⁸ KARKAVITSAS, Andreas. Moře. Přel. L. Papadopulos a M. Fňouková-Papadopulosová. In PAPANOPULOS, Lysimachos. *Moře náš osud. Řecká povídka 20. století*. Praha: Odeon, 1989. s. 25. ISBN 80-207-0043-9.

⁴⁹ Tamtéž, s. 27.

⁵⁰ ΚΑΡΚΑΒΙΤΣΑΣ, Ανδρέας. Η θάλασσα (Λόγια της πλώρης). [online] Ιστολόγιο. [cit. 20. 4. 2010] Dostupné z WWW: <<http://ellinika.wordpress.com>>.

⁵¹ ΚΑΡΚΑΒΙΤΣΑΣ, Ανδρέας. Πάσχα στα πέλαγα (Διηγήματα του γυλιού). [online] Dostupné z WWW: <http://users.uoa.gr/~nektar/arts/tributes/andreas_karkabitsas/dihghmata_toy_gylioy.htm>.

⁵² Text originálu: „τὸ σκοτεινὸ πλοῖο ἐπλημμύρισεν ἀπὸ φῶς, ἀπὸ θόρυβο, ἀπὸ ζωῆ.“

⁵³ Text originálu: „Τὸ καράβι ἐβυθίστηκε πάλι στὴν ἡσυχία του.“

⁵⁴ Text originálu: „Καὶ τὸ πλοῖο ὀλοσκοῦτενο πάλι ἐξακολούθησε νὰ σχίζει τὰ νερά, ζητώντας ἀνυπόμονα τὸ λιμάνι του.“

Díky tomuto kontrastu autor dosahuje větší působivosti, než kdyby popisoval nesnadný a krutý život námořníků. Cykličnost zdůrazňuje neutěšenost jejich života a náhlý výbuch bujarého veselí snažící se alespoň trochu přiblížit skutečnému životu mezi lidmi na pevnině zesiluje pocit izolace a osamělosti na palubě lodi. Právě samota námořníků je jedním z nejvýraznějších motivů Karkavitsasovy tvorby.

2.2.2. Christos Levandas

Na prozaickou tradici Papadiamandisovu a Karkavitsasovu navazuje Christos Levandas, vlastním jménem Kyriakos D. Chatzidakis.⁵⁵ Tento řecký prozaik a dramatik se narodil v Pireu. Nouze a ztráta obou rodičů ho donutila ukončit studia a od útlého věku pracovat. Zvolil si povolání novináře a byl mu věrný po celých 40 let.⁵⁶

Přispíval do velkého množství periodik. Své práce začal tisknout v listě Θάρρος (OdvaHa). Byl redaktorem deníku Βήμα (Tribuna) a literárního revue Περιοδικό μας (Náš časopis). Námětem většiny Levandasových próz je život námořníků, rybářů a lovců mořských hub. Jeho první sbírka povídek nese název *V oprotění bolu* (Στο μεθύσι του πόνου, 1923). Z dalších děl u nás známe *Noemovu rodinu* (Η φαμίλια του Νώε, 1940), *Cestu do neznáma* (Ταξίδι στο άγνωστο, 1949), *Povídky z Porto Leone* (Ιστορίες του Πόρτο Λεόνε, 1960), *Bouři v Biskajském zálivu* (Θυέλλα στο Μπέν Μπίσκυ και άλλες ιστορίες της θάλασσας και της στεριάς, 1974) a drama *Večer s bouří* (Το βράδυ με τη θυέλλα, 1928).⁵⁷

Levandasův prostý styl je velmi realistický. Zaměřuje se na nejnižší vrstvy řecké společnosti a těžkosti jejich života. V humanistickém zaměření jeho děl a sugestivním líčení pocitů postav spočívá síla účinku jeho povídek na čtenáře. Za jedno z nejlepších prozaických děl věnujících se mořské tematice je považována jeho nejrozsáhlejší novela *Plavba proti tajfunu* (Πορεία κόντρα στον τυφώνα, 1956).⁵⁸

Toto dílo je přístupné i českým čtenářům ve výboru *Pět řeckých novel*. Pojednává o nebezpečí, kterému jsou námořníci každodenně vystaveni, a o dani, kterou splácí za snahu obstarat živobytí své rodině na pevnině. Výrazně se zde projevuje Levandasova láska k člověku a obdiv k malým hrdinům všedního dne na moři. Dostálová ve svém doslovu upozorňuje na symbolickou rovinu novely, oslavující vytrvalost, houževnatost a odvaHu řeckého národa v těžkých chvílích jeho historie.⁵⁹

⁵⁵ Χρήστος Λεβάντας (1904-1975)

⁵⁶ Λεβάντας, Χρήστος. [online] *Filonas*. Dostupné z WWW:

<http://www.filonas.gr/cms/index.php?option=com_content&task=view&id=1142&Itemid=1>.

⁵⁷ BORECKÝ, Bořivoj; DOSTÁLOVÁ, Růžena a kol.: *Slovník řeckých spisovatelů*. Praha: LEDA, 2006. s. 341. ISBN 80-7335-066-1.

⁵⁸ Χατζιδάκης Κυριάκος. Αρχείο Ελλήνων Λογοτεχνών. [online] *Εθνικό κέντρο βιβλίου*. [cit. 21. 4. 2010]

Dostupné z WWW: <<http://www.ekebi.gr/frontoffice/portal.asp?cpage=NODE&cnode=461&t=248>>.

⁵⁹ DOSTÁLOVÁ, Růžena. *Na křižovatce Evropy a Orientu*. In *Pět řeckých novel*. Přel. B. Halová-Protopoulosová, M. Soukup, L. Papadopoulos, M. Papadopoulosová, M. Wiesnerová. Praha: Odeon, 1972. s. 319.

Nejen díky realistickému popisu působí *Plavba proti tajfunu* jako příběh inspirovaný skutečnou událostí. Je přímo Levandasovým záměrem, aby jeho novela vyvolala tento dojem. Uvádí ji několika slovy, ve kterých svůj příběh označuje jako historii a zasazuje ho do skutečného rámce a geografických poměrů. Tento „typický obraz dřiny“, jak říká, si vypravují vysloužilí námořníci na ostrově Chios.⁶⁰

Zajímavé je, že ačkoliv na rozdíl od výše zmiňovaných autorů nebyl zaměstnán na lodi, velice zasvěceně hovoří o chodu na palubě. Prostřednictvím postav nahlížíme do jednotlivých částí lodi a seznamujeme se s povinnostmi posádky od nejmenšího plavčíka, přes topiče a strojníky k telegrafistům, přes důstojníky až ke kapitánovi. Levandas nám podává přesné souřadnice a dokazuje znalost místního klimatu. Spolu s kapitánem nahlížíme do lodního deníku, sledujeme stav barometru a kontrolujeme buzolu. V závislosti na počasí se mění vzhled moře a spisovatel obměňuje svá přirovnání: například „moře jako olej“⁶¹ nebo „moře jako skleněná tabule“.⁶² Autor je dobře obeznámen s technickým zázemím lodi i s následky jednotlivých škod, které loď během plavby utrpí. Díky zprostředkování každého detailu tak čtenář může mít pocit, že se i on plaví v čínských vodách a vše prožívá spolu s posádkou.

Líčení života námořníků připomene pasáž z Karkavitsasova *Moře*: „Cesta bez konce, bez přestání. Měsíce a měsíce. A potom zase od začátku. Další náklad, další pronajmutí lodi, další plavby z moře do moře, ze severu na jih, z jihu na západ...“⁶³ Kromě ubíjejících nekonečných dní na širém neměnném moři Levandas také upozorňuje na zdlouhavý proces řecké byrokracie, než námořník sežene a vyplní všechny papíry potřebné pro to, aby získal od úřadů povolení vyplout: „Spousty nezaměstnaných námořníků se celé měsíce bez práce a bez naděje potulují po přístavní hrázi a po kavárnách v Pireu, než se na nějakou tu loď konečně vyšplhají.“⁶⁴

Více než jiní autoři si také Levandas všímá pocitů jednotlivých členů posádky a nálady na palubě. Zachycuje nudu i ponorkovou nemoc, znechucení dlouhou plavbou vyvolávající agresivitu, trápení námořníků spojené s extrémním podnebím i chmurnou náladu jako předzvěst blížícího se nebezpečí. V široké škále zobrazených pocitů nechybí samozřejmě stesk po domovině: „Bůhvíky mu osud dopřeje, aby se opět vrátil do jejích vod. Aby se opět zahleděl do jejích modrých, krotkých vln, aby se mu srdce rozechvělo jejich pěnou. Aby se mu plíce naplnily vzduchem domoviny, aby jeho chřípí ucítilo vůni mistrálu vanoucího nad Egejským mořem.“⁶⁵

Tento stesk je samozřejmě spojen i se steskem po ženách. Autor zde vyzdvihuje úlohu ženy, neopomíjí těžké postavení manželek námořníků, které živoří na pevnině: „Její život

⁶⁰ LEVANDAS, Christos. *Plavba proti tajfunu*. Přel. L. Papadopoulos a M. Papadopoulosová. In *Pět řeckých novel*. Praha: Odeon, 1972. s. 139.

⁶¹ Tamtéž, s. 140.

⁶² Tamtéž, s. 147.

⁶³ Tamtéž, s. 139.

⁶⁴ Tamtéž, s. 141.

⁶⁵ Tamtéž, s. 139.

pohltily nikdy nekončící starosti lidí od moře. Muž dnes připlul, zítra odplouvá. Někdy našel práci na lodi, ale výdělek je malý. [...] Když opustil ostrov, zapomínal na návrat. Celá léta se plavil po mořích, a když se zas konečně objevil a vstoupil do domku, nezbyl mu ani čas potěšit se z návratu. Žena ho vídala jen na skok.“ Levandas soucítí s opuštěnými ženami, ponechanými ve strachu o mužův život: „tvoje srdce zoufale tluč pro toho, jenž někde zápasí s mořem“. A ženám nezbývá nic jiného, než se modlit a zapalovat svíčky patronovi námořníků, svatému Mikuláši.⁶⁶

Ženy jsou však v jeho očích také bojovnicemi. Jeho námořníci si vyprávějí příběhy o ženách, jejichž odvaha by zahanbila kdejakého mořského vlka. Obdivují se manželce kapitána lodi „Theomitor“, Dimitrise: „Plaví se tak už léta společně se svým manželem. Schne touhou po kousíčku pevniny, a přesto se ani na krok nevzdaluje od jeho boku a nic nehledí na všechna ta nebezpečí a těžkosti, jež přináší moře.“⁶⁷

A že těžkostí není málo. Jak říká autor ústy jednoho z námořníků: „Moře vyžaduje tvrdá srdce a nervy jako z ocele.“⁶⁸ Když se k parníku „Theomitor“ blíží tajfun, mnozí ztrácí hlavu a znovu a znovu opakují: „Prokleté moře s těmi svými zatracenými vrtochy!“ Nešťastníci proklínají den, kdy se rozhodli stát námořníky a hledají viníka: „Vinu má ten ničemný osud. Ten za to může, že jsme se narodili u moře..., že jsme nepřišli na svět ve vnitrozemí.“⁶⁹ V myšlenkách se ptají, zda tomu tak skutečně musí být, že údělem námořníka je: „Aby jednou žil a tisíckrát umíral na tomto nenasytném živlu?“⁷⁰

Když Levandas popisuje tajfun, který přirovnává k zuřivému drakovi, nelze se černým myšlenkám námořníků divit: „Je to jako by se nespočetné mořské obludy pustily do divokého tance kolem dokola lodi.“⁷¹ Průvodním jevem tajfunu je temnota, která působí na člověka, jako by byl konec světa: „Moře a nebe tvoří jedinou hustou temnotu.“⁷² Černé je všechno kolem: „Vlny černé a ohromné jako hory.“⁷³

To vše je jen předehra k běsnění strašlivého živlu, který uchvátí loď a mnoho dlouhých hodin si s ní pohrává bez ohledu na snahu posádky a kapitána kontrolovat směr, kterým loď pluje: „Moře kolem dokola stále zuřivě burácí a vichřice ďábelsky kvílí nad stožáry. Loď se jednou ztrácí v mokřých vodních propastech a podruhé, naklánějíc se doleva či doprava, šplhá vysoko až na ostré vrcholky ohromných vln.“⁷⁴

⁶⁶ LEVANDAS, Christos. *Plavba proti tajfunu*. Přel. L. Papadopulos a M. Papadopulosová. In *Pět řeckých novel*. Praha: Odeon, 1972. s. 142.

⁶⁷ Tamtéž, s. 143.

⁶⁸ Tamtéž, s. 160.

⁶⁹ Tamtéž, s. 159.

⁷⁰ Tamtéž, s. 157.

⁷¹ Tamtéž, s. 158.

⁷² Tamtéž, s. 164.

⁷³ Tamtéž, s. 166.

⁷⁴ Tamtéž, s. 180.

Díky Levandasovi si čtenář udělá jasnou představu o strachu námořníků, každou chvíli je může smést z paluby obrovská vlna a uvrhnout je nenávratně do mořských hlubin: „Ohromné vodní hory bez přestání zběsile dorážejí na loď. Valí se jedna za druhou a dopadají na palubu. Loď zoufale sténá a skřípe, jako by i ona měla duši a nemohla již déle to hrozné vlnobití vydržet.“⁷⁵ Loď se stává živoucí bytostí, která trpí mnohými zraněními, jež jí způsobil tajfun: „A loď už pomalu pozbývá sil, zemdlená tímto nepřetržitým zápasem.“⁷⁶

Oproti ostatním spisovatelům Levandas vyzdvihuje důležitost telegrafisty, který zprostředkovává lodi kontakt s okolním světem, přináší meteorologická hlášení a ve chvíli, kdy loď utrpí zásadní škody ohrožující její schopnost plout dál, veškeré naděje posádky na záchranu jsou v jeho rukou: „Telegrafisté pracují bez oddechu celé hodiny a od telegrafního přístroje ani hlavu nepozvednou.“⁷⁷ Všichni čekají na jejich rozsudek. V kritický okamžik se projevuje Levandasova bezmezná víra v člověka, jeho humanismus. Lidé odloží své rozpory a nesnášenlivost a přispěchají na pomoc posádce v nouzi: „Nad nekonečným oceánem, nad vodními horami, jež se bez konce valí a ztěžka dopadají na palubu jejich lodí, spojují teď svůj dech a hlasy včerejší nepřátelé i přátelé, bílí i žlutí, černí i temní, lidé všech ras světa. V tomto věčném boji s rozkacenými živly, se samotnou nezkrotnou přírodou, tvoří teď všichni nerozbornou jednotu.“⁷⁸

Američané přijedou lodi „Theomitor“ na pomoc. Počasí se však náhle vyjasní a parník dokáže s vypětím posledních sil doplout do přístavu sám: „Jeho vzhled byl přímo neuvěřitelný. Vypadal jako loď z jiného světa, již toho rána vyplivlo do šanghajského přístavu černé peklo.“⁷⁹ Bez ohledu na to, čím si prošla řecká loď, její kapitán i posádka, vůle překonat všechny překážky a porazit v boji nepřítele dovedla Řeky jako již mnohokrát v historii do zdárného konce.

2.2.3. Jannis Manglis

Novořecký prozaik a překladatel Jannis Manglis⁸⁰ se narodil na ostrově lovců mořských hub, na Kalymnu, kde také zemřel.⁸¹ Spolu s Levandasem patří k autorům, kteří vstoupili do literatury v letech 1920 až 1940. Po ukončení studií pracoval celých dvacet tři let jako lovec mořských hub. Jako obchodní zástupce cestoval po Evropě i Africe, šest let života strávil v Paříži. Manglisovo povolání se výrazně promítlo do jeho literární tvorby. Kromě

⁷⁵ LEVANDAS, Christos. *Plavba proti tajfunu*. Přel. L. Papadopulos a M. Papadopulosová. In *Pět řeckých novel*. Praha: Odeon, 1972. s. 178.

⁷⁶ Tamtéž, s. 176.

⁷⁷ Tamtéž, s. 179.

⁷⁸ Tamtéž, s. 174.

⁷⁹ Tamtéž, s. 184.

⁸⁰ Γιάννης Μαγκλής (1909-2006)

⁸¹ Απεβίωσε ο συγγραφέας Γιάννης Μαγκλής. Πολιτισμός. [online] Kathimerini. [27. 4. 2006] Dostupné z WWW: <http://news.kathimerini.gr/4dcgi/_w_articles_civ_2_27/04/2006_181982>.

námětů ze života námořníků a rybářů, čerpal inspiraci také z řeckého povstání 1821 a z doby odboje za druhé světové války.⁸²

V roce 1937 se Manglis setkal s Nikosem Kazantzakisem, který ho velmi ovlivnil a zasloužil se o to, že se z Manglise stal spisovatel. Za svůj debut, sbírku realistických povídek *Odsouzenci moře* (*Οι κολασμένοι της θάλασσας*, 1940), ve které popsal život lovců mořských hub, získal Manglis první cenu v soutěži časopisu *Νεοελληνική Λογοτεχνία* (Novořecká literatura). Jannis Manglis je jedním z nejplodnějších autorů poválečného období. Za své prózy obdržel řadu cen, mimo jiné státní cenu za díla: *Není hříšníků* (*Δεν υπάρχουν αμαρτωλοί*, 1956), *Mými bratry jsou lidé* (*Τα αδέρφια μου οι άνθρωποι*, 1958) a *Poznamenání* (*Σημαδεμένοι*, 1974). Z jeho dalších próz s mořskou tematikou jmenujme alespoň román *Pašeráci Egejského moře* (*Κοντραμπαντζήδες του Αιγαίου*, 1954) a sbírku povídek *Děti slunce a moře* (*Τα παιδιά του ήλιου και της θάλασσας*, 1963).⁸³

Manglisovo dílo je součástí řecké realistické tradice. Jeho tvorbu charakterizuje jednoduchý styl, lidový jazyk a přímočarost ve vyjadřování pocitů spolu s lyrismem a mírným sklonem k poučování. Motivickou výstavbu jeho próz tvoří život lidí od moře, jejich každodenní boj o přežití a tvrdá práce pro skromnou obživu.⁸⁴

Nebudeme se podrobněji věnovat jeho rozsáhlému dílu. Rádi bychom pouze upozornili na povídku *Svatba*, zahrnutou v povídkovém souboru *Moře náš osud*, která se jinak tématu moře příliš nevěnuje. Jannis Manglis se narodil na Dodekanéském ostrově v době, kdy Kalymnos spadl pod Otomanskou říši. Svá studia na ostrově ukončil již v období pod nadvládou Italů. Na jeho osobní zkušenost s „Turkokracií“ a „Italokracií“ a srovnání jejich dopadu na obyčejné lidi z ostrovů narazíme v jedné pasáži z výše zmíněné povídky. Tento sociologicko-historický postřeh je v příběhu zmíněn jen mimochodem, není již dále rozváděn, ale v kontextu lyricko-epického popisu přístavu s množstvím přirovnání a metafor působí výrazným dojmem:

„Slunce, překrásné jako archanděl, stálo nad mořem a přikrývalo je svými zlatými vlasy. Bylo bezvětrí a všichni tři muži veslovali ze všech sil [...] Do přístavu dopluli kolem poledne. [...] Byl to malý přístav a zalévalo ho moře od jihu. Vlastně to ani pořádný přístav nebyl. Molo, které jej chránilo od vln ze severu, bylo jako hlaveň děla, jako nějaký důlek, jako otevřená tlama. Námořníci tam nebyli. Jen pár rybářů... Obyvatele živila půda a dobytčata. Ti přebyteční odcházeli do Řecka, do Ameriky, kam se dalo. Dříve, když tyto ostrovy patřily Turecku, měli všichni volný prostor. Cestovali na východ do Orientu, obchodovali. Pak ale

⁸² BORECKÝ, Bořivoj; DOSTÁLOVÁ, Růžena a kol.: *Slovník řeckých spisovatelů*. Praha: LEDA, 2006. s. 358. ISBN 80-7335-066-1.

⁸³ Μαγκλής, Γιάννης. Αρχείο Ελλήνων Λογοτεχνών. [online] *Εθνικό κέντρο βιβλίου*. [cit. 24. 4. 2011] Dostupné z WWW: <<http://www.ekebi.gr/frontoffice/portal.asp?cpage=NODE&cnode=461&t=257>>.

⁸⁴ Γιάννης Μαγκλής. [online] *Ανα-μπα Culture*. Dostupné z WWW: <<http://culture.ana.gr/view5.php?id=2954&pid=375>>.

*přišli Taliáni a chudoba. Velká pevnina se jim stala nepřístupná, lidé zůstali uzavřeni na ostrovech a zápasili se svou chudobou, spíše hladem.*⁸⁵

Z tohoto citátu si můžeme udělat představu o stylu a jazyce autora, jehož tvorba reflektuje pohled na události z perspektivy řeckého ostrovana, autorovy bezprostřední zážitky z cest i jeho mnohaletou zkušenost s povoláním lovce mořských hub.

2.2.4. Nikos Kasdaglis

S těžkým životem lovců mořských hub se však seznámíme prostřednictvím díla jiného autora novořecké poválečné prózy, Nikose Kasdaglise⁸⁶. Narodil se na Kósu, ale většinu života prožil na ostrově Rhodos. Zemřel před dvěma lety, jak o tom informovali řecké noviny.⁸⁷ Své první povídky s mořskou tematikou shromáždil v roce 1952 do souboru *Σπιλιάδες* (název sbírky označuje náhlý závan větru směrem z pevniny na moře). Tématem románu *Zuby žernovu* (*Τα δόντια της μολόπετρας*, 1953), za který obdržel státní cenu, je období okupace a občanské války v Řecku. Jeho nejznámější dílo *Ostříhaní* (*Κεκαρμένοι*, 1959) můžeme nazvat naturalistickou reportáží o vojenské službě v uzavřeném světě vojenského tábora, kde mizí osobnost a lidskost člověka.⁸⁸ Z pozdějších děl jmenujme například romány *Žizeň* (*Η δίψα*, 1970) a *Struna* (*Η νευρή*, 1985), z jeho překladů novelu Ernesta Hemingwaye *Stařec a moře* (*Ο γέρος και η θάλασσα*).⁸⁹

Nikos Kasdaglis ve svých syrově realistických, naturalisticky odstíněných prózách používá hrubý, neopracovaný jazyk z prostředí, ve kterém se příběh odehrává. Nic nepřikrášluje, naopak jeho postavy často vzbuzují odpor. Působivost jeho děl zesiluje autorovo naprosté podřízení se perspektivě postavy, která je vypravěčem příběhu.⁹⁰

Tento přístup k látce můžeme sledovat i v jeho první povídce *Potápěč* (*Ο μηχανικός*, 1952), která vyšla v časopise *Νέα Ελληνικά*. V povídkovém souboru *Moře náš osud* reprezentuje již zmiňovaný námět ze života lovce mořských hub. Co se týče názvu originálu, ten odkazuje k přezdívice, již má o σφουγγαράς v Řecku, protože se potápí s kyslíkovým přístrojem. Než započne samotný příběh mladíka Thodorise, Kasdaglis nás odborně uvede do dané problematiky. Zde naposledy zazní hlas autorského subjektu: „Mořská houba, *spongia officinalis*, jak jí říkají přírodovědci, příslušnice nejjednoduššího kmene

⁸⁵ MANGLIS, Jannis. *Svatba*. Přel. L. Papadopulos, M. Fňouková-Papadopulosová. In PAPANOPULOS, Lysimachos. *Moře náš osud. Řecká povídka 20. století*. Praha: Odeon, 1989. s. 210. ISBN 80-207-0043-9.

⁸⁶ Νίκος Κάσδαγλης (1928-2009)

⁸⁷ Έφυγε ο Νίκος Κάσδαγλης, συγγραφέας των «Κεκαρμένων». Πολιτισμός. [online] Kathimerini. [17. 2. 2009] Dostupné z WWW: <http://news.kathimerini.gr/4dcgi/_w_articles_civ_2_17/02/2009_303700>.

⁸⁸ Νίκος Κάσδαγλης. [online] Φιλολογικές σελίδες. Dostupné z WWW: <<http://users.sch.gr/papangel/sch/lit/ko.kasdaglis1.htm>>.

⁸⁹ Κάσδαγλης, Νίκος. [online] perizitio.gr Dostupné z WWW: <http://www.perizitio.gr/persons.php?personid=6958&corr_page=1>.

⁹⁰ ΠΟΛΙΤΗΣ, Λίνος. *Ιστορία της νεοελληνικής λογοτεχνίας*. Αθήνα: Μορφωτικό Ίδρυμα Εθνικής Τράπεζας, 2007. Σσ. 350-351. ISBN 978-960-250-061-3.

nepohyblivých mnohobuněčných živočichů, byla ještě donedávna po vysušení výborným artiklem, který turistům nabízejí pouliční prodavači v Aténách.⁹¹

Thodoris pochází z rodiny, která se po několik generací živila povoláním lovců mořských hub. Na vlastní oči však viděl následky nebezpečné práce, když jeho otec ochrnl: „Je to choroba z povolání. Velký tlak rozptyluje potápěčům dusík v těle, ten jim ucpává cévy, znemožňuje okysličování, což způsobuje ochrnutí údů.“⁹²

Hrdina se proto zařekl, že se nikdy nestane lovcem hub, a raději se věnuje méně výdělečnému rybolovu se svým strýcem Anestisem, který ho zasvětil do jeho tajů: „Anestis mu vyprávěl o úskocích moře, o nebezpečných proudech, o dravých psích rybách, mořských okounech, kteří mají čenich s tlamou plnou zubů jako pes a napadají i lidi...“⁹³

Thodoris se zamiluje do dcery strýce, kterého si velmi váží a má před ním respekt. Mladík nakonec sebere odvalu a požádá ho o její ruku. Anestis nechce přijít o jedinou dceru, kterou sám vychoval, a tak namítá, že Thodoris jako rybář neuživí rodinu. Aby si mohl Athi vzít, musí rok pracovat jako „mechanik“. Kasdaglis dokáže věrně zachytit Thodorisův strach, když ho poprvé obléknou do potápěčského obleku a spustí ho i s přístrojem dolů pod hladinu. Brzy se však ukáže, že má pro tuto práci vlohy a rady od otce, zkušeného lovce, nyní zužitkuje: „Thodoris [...] měl tuhle práci v krvi a také to dokazoval. Výdělky mu stále stoupaly, člověk by byl řekl, že už je to starý potápěč. Byl odvážný i šikovný a potápěl se hlouběji než druzí.“⁹⁴

Kasdaglis líčí, jak skutečně vypadá práce lovců mořských hub, jaká místa jsou pro lov nejvhodnější, jak potápěč komunikuje s posádkou na lodi, jak se musí člověk pod vodou s jejími proudy pohybovat: „Thodoris se ponořil dost hluboko. Proud byl opravdu silný. Když se mu chtěl postavit, cítil obrovský tlak. Věděl už dávno, že se musí pohybovat v obloucích a že se pak nemusí bát, že ho to porazí.“⁹⁵ Zachycuje i výsměch, který uštedřují statní a opálení veslaři slabým lovcům kvůli jejich typickému vzezření: „potápěči, většinou drobní, chudokrevní a souchotinářští.“⁹⁶

Thodorisovi se čas do návratu domů krátil. I když mu lovecké schopnosti přinesly uznání, nemohl se dočkat, až s prací nadobro skoncuje. Nedokázal se zbavit strachu z mořského okouna. Jeho setkání s tímto mořským dravcem, který na Thodorise zaútočí, popisuje Kasdaglis velmi dramaticky. Zachycuje každý detail a rychlé střídání obrazů připomíná filmový střih. Při tomto souboji si Thodoris poškodí hadici s přívodem vzduchu. Poté vyplave zcela vyčerpan nad hladinu a čeká ho kontrola, kterou Kasdaglis popisuje takto: „Pokaždé když vyplavali, jeden starý potápěč, který se už nespouštěl pod hladinu, jim zkoušel citlivost rukou a nohou, až to štípalo, aby se zjistilo, jestli nejsou ochrnutí. Potápěči si jeden

⁹¹ KASDAGLIS, Nikos. *Potápěč*. Přel. M. Soukup. In PAPADOPULOS, Lysimachos. *Moře náš osud. Řecká povídka 20. století*. Praha: Odeon, 1989. s. 404. ISBN 80-207-0043-9.

⁹² Tamtéž, s. 405.

⁹³ Tamtéž, s. 406.

⁹⁴ Tamtéž, s. 410-411.

⁹⁵ Tamtéž, s. 412.

⁹⁶ Tamtéž, s. 411.

po druhém lehali na břicho a on je píchal jehlicí po těle, na páteři, do nohou. Když píchnutí jaksepatří cítili, bylo všechno v pořádku.⁹⁷

Jak lze předvídat, Thodoris tentokrát nic necítí. Kasdaglis na Thodorisově příběhu ukazuje, jak se z mladých lovců stávají kvůli ochrnutí a ponížení, které jako mrzáci odkázaní na pomoc druhých pociťují, krutí a nemilosrdní lidé. Po návratu domů zaslechne Thodoris Anestisův výrok, že se jeho dcera nemůže provdat za mrzáka. Rozhodne se Athi unést a oženit se s ní, nikoliv z lásky, ale aby se pomstil jejímu otci. Svatba je neveselá, prostá řeckých zvyklostí, což je, jak podotýká Kasdaglis, v Řecku nemyslitelné.

Nešťastné manželství a neustálé hádky ničí Athi i Thodorise. Když Kasdaglis popisuje, jak Thodoris svou ženu bije, čtenář již nemůže s hrdinou povídky ani soucítit: „Popadl ji za vlasy a udeřil jí hlavou o pelest vši silou, kterou v něm nastřádal zuřivý hněv. Mstil se za zmrzačené nohy, za ztracenou lásku, za dennodenní utrpení.“⁹⁸

Thodoris chce utéct z domácího pekla a jako všichni bývalí lovci, i on touží vrátit se ke své práci a znovu se potápět: „Táhne je to na moře, a i když budou lovit jen chvilku, jsou ochotni tomu věnovat zdravou ruku či nohu, která jim ještě zbývá.“⁹⁹ Ale kapitáni nechtějí najímat postižené potápěče, ne kvůli ochrnutí jako takovému, ale kvůli tomu, jak ochrnutí ovlivnilo jejich charakter: „Člověk si nebyl nikdy jistý, co provedou. Rádi vyvolávali hádky a rvačky a stalo se, že už také někoho zabili.“¹⁰⁰

Ochromení se postupem času uvolní a Thodoris přece najde na jedné lodi práci: „Když se Thodoris potopil a cítil, že má zase lehčí nohy, zaradoval se. Ani se nějak zvlášť nepachtil za houbami. Pohyboval se sem tam, i proti proudu, věděl už, jak na to. Měl pocit, že je zdrav jako kdysi – jako by ho bylo nic nepotkalo.“¹⁰¹ Když dostane znamení, aby vyplul na hladinu, že mu dochází kyslík, Thodoris na opakované výzvy nereaguje. Nechce se vrátit k životu invalidy. Autor přímo nekonstatuje smrt postavy, konec ponechává otevřený, Thodorisovo gesto je však všeříkající. Asi nejvýstižněji tuto povídku charakterizuje věta ze začátku příběhu: „Moře splácí tvrdě těm, kdo mu berou jeho bohatství.“¹⁰²

Přestože je Kasdaglisova povídka příběhem individua a výrazně subjektivním líčením postavy, některé zobecňující pasáže připomínají její univerzální platnost. Ukazuje život lovců mořských hub z jeho nejstinnější stránky. Povídka působí, jako by se její autor vyžíval v hrubostech svého hrdiny, jeho chorobných myšlenkách a brutálních scénách. V této kruté próze, v níž nezaznamenáme ani nejmenší semínko naděje, Kasdaglis nenachází pro svého hrdinu jiné východisko z jeho životní situace než smrt.

⁹⁷ KASDAGLIS, Nikos. *Potápěč*. Přel. M. Soukup. In PAPANOPULOS, Lysimachos. *Moře náš osud. Řecká povídka 20. století*. Praha: Odeon, 1989. s. 414. ISBN 80-207-0043-9.

⁹⁸ Tamtéž, s. 423.

⁹⁹ Tamtéž, s. 405.

¹⁰⁰ Tamtéž, s. 424.

¹⁰¹ Tamtéž, s. 425.

¹⁰² Tamtéž, s. 405.

2.2.5. Menis Kumandareas

Současný řecký prozaik Menis Kumandareas¹⁰³ se narodil v roce 1931 v Athénách. Zanechal studia na filozofické a právnické fakultě, nedokončil ani studia divadelní vědy. Na krátký čas se věnoval povolání novináře, poté nastoupil do vojenské služby u námořnictva a po dvacet let pracoval jako úředník u několika námořních společností. Od roku 1982 se zabývá pouze literární činností.¹⁰⁴

Do literatury vstoupil sbírkou povídek *Motorky* (*Τα μηχανάκια*, 1962). Spolupracoval s množstvím literárních časopisů, ve kterých otiskoval své povídky. Kvůli své další sbírce *Plavba* (*Το αρμένισμα*, 1967) byl v období junty soudně stíhán, posléze za ni dostal státní cenu. Jeho povídková sbírka *Ubožáci* (*Τα καημένα*, 1972) a novela *Paní Kula* (*Η κυρία Κούλα*, 1978) se dočkaly i filmového zpracování. Kumandareas překládá německou, anglickou a americkou literaturu (H. Hesse, W. Faulkner, H. Melville).¹⁰⁵

Kumandareas patří mezi autory druhé poválečné generace a stojí se svou tvorbou na rozhraní mezi realismem a lyrismem. Jako neúnavný pozorovatel každodenního života je schopen postihnout problémy soudobé společnosti a vyslovit její přímou kritiku, zároveň se zaměřuje na vyjádření vnitřních pocitů zejména mladých lidí, kteří vlivem společnosti přichází o svou nevinnost a naivitu.¹⁰⁶

V povídce *Plavba* (*Το αρμένισμα*), která vyšla česky v souboru *Moře náš osud*, zužitkoval Kumandareas svou zkušenost lodního úředníka. Pojednává o strastiplné cestě nákladní lodi „Král Konstantinos“, která převáží arménské uprchlíky a již nechce žádný přístav přijmout, protože se mezi utečenci rozmohly neštovice. Nejen názvem, ale i mnohými vypravěčskými postupy připomene próza novely Christose Levandase *Plavba proti tajfunu*. Stejně jako on nám v úvodu Kumandareas osvětlí hierarchické uspořádání posádky a provede nás všemi zákoutími obrovské lodi. Stejně jako Levandas se také zaměřuje na postupy námořnického byrokratického aparátu, které znemožňují lodi zakotvit. Společně mají tyto dvě prózy i udávání přesných souřadnic a záznamů lodního deníku. Podobně jako u Levandase, ovšem markantněji, má v *Plavbě* kapitán zvláštní, zcela výsadní postavení.

Kapitán je jedinou postavou, s jejímž životním příběhem nás autor blíže seznamuje. Dovídáme se, že nemá ženu ani děti, neboť celý svůj život zasvětil moři: „Moře učarovalo kapitánovi od útlého věku, v dobách, kdy k jeho ostrovu připlouvaly brigy, škunery a galéry poháněné větry. Co jen se mu rodiče nenaslíbovali, aby ho od moře odlákali! Jeho bratři se usadili v Aténách, pracovali v bankách a na ministerstvech. Sestry se provdaly. Pouze jedna,

¹⁰³ Μένης Κουμανταρέας (1931)

¹⁰⁴ Μένης Κουμανταρέας. [online] Εκδόσεις ΚΕΔΡΟΣ. Dostupné z WWW: <http://www.kedros.gr/main.php?manufacturers_id=210>.

¹⁰⁵ Κουμανταρέας, Μένης. Αρχείο Ελλήνων Λογοτέχνων. [online] Εθνικό κέντρο βιβλίου. Dostupné z WWW: <<http://www.ekebi.gr/frontoffice/popup.asp?cpage=NODE&cnode=461&t=238>>.

¹⁰⁶ ΠΟΛΙΤΗΣ, Λίνος. Ιστορία της νεοελληνικής λογοτεχνίας. Αθήνα: Μορφωτικό Ίδρυμα Εθνικής Τράπεζας, 2007. Σσ. 358-359. ISBN 978-960-250-061-3.

ta nejmladší, si postavila hlavu, dala přednost řeholi a uchýlila se do kláštera. Takovým řeholníkem na moři se stal i kapitán Thanasis.¹⁰⁷

Prostřednictvím myšlenek a vzpomínek kapitána Thanasise se v povídce objevuje tolika autory zdůrazňovaná láska ostrovanů k moři a hlas moře, který je k sobě volá: „Na jeho rodném ostrově vystupovaly vlny až k prahům domů, až k verandám a olizovaly kořenáče s bazalkami a pelargóniemi. Večer, když uléhal ke spánku, se zaposlouchával do jejich hukotu – hlasu moře, jež ho k sobě vábilo: ‚Thanasisi, slyšíš mě?‘¹⁰⁸

Kumandareasův autorský styl vyniká uměním povahokresby. Takto nám představuje kapitána Thanasise: „Pronikavým pohledem podobným skalpelu se snažil všemu přijít na kloub, starosti zbrázdily jeho čelo vráskami. Povahou se podobal moři s prudkými vichřicemi a záłudnostmi. Čím více se mu však moře snažilo zákeřně odloudit loď, tím úporněji se mu bránil, vzpřímený a přísný na svém stanovišti. [...] Nebyla to pouze láska k moři ani touha po volnosti, jež se staly podstatou jeho bytí. Byla to nezkrotná vášeň, podobná hukotu vod pod lodním kýlem, neukojitelná touha po poznání a spravedlnosti.“¹⁰⁹

Opět zde narážíme na pověstnou houževnatost Řeků, tak jako u Levandase. Kumandareas však na omezeném poli povídky podává výstižnou charakteristiku mnoha národů. Řekům přidává ještě jejich ctižádost, Arménům horkokrevnost, jež je příčinou mnohým sporů a hádek na palubě. Původním cílem plavby je Kypr, jenž je v době, kdy se povídka odehrává, britskou kolonií. Zástupce britské vlády je zde i zástupcem všech Angličanů a zosobňuje flegmaticnost, chladný odstup a aroganci. Přístavy si přehazují „Krále Konstantina“ jako horký brambor, a tak se postupně, podle toho, kdo právě ovládá ten který přístav, setkáváme ještě se zbabělými Francouzi a s primitivními, nezkrotnými Turky. V závěru rozhořčený kapitán posílá telegram, který je již závěrečným ironickým shrnutím mezinárodních setkání i situace na lodi: „Turci – sběh. Stop. Francouzi – ničemové. Stop. Arméni – nemocní. Stop. Řekové – rozhořčení. Zašlete urychleně zprávu.“¹¹⁰

Kumandareas výstižně zobrazuje specifickou povahu orientálních národů: „V oněch končinách Orientu mají všechny pachy a vůně cosi z mysticismu jeho obyvatel, kteří tělo nechávají obnažené, ale do duše jim člověk nevidí.“¹¹¹ Zajímavá je také bilance vztahu Řeků k ostatním národům v myšlenkách kapitána Thanasise, již podnítil výrok tureckého starosty: „My Turci a Řekové bychom měli táhnout za jeden provaz. Jen si vzpomeňte, kolik let jsme vedle sebe žili v míru. Co nás vlastně rozděluje?“ Horké slzy tureckého starosty rozleptávaly jeho duši jako žíravina. A co když toto vše je předehrou jakéhosi hrůzného a krutého plánu, jenž se nakonec obrátí proti Řekům? A jakou roli tu vlastně hráli Angličani a Francouzi?¹¹²

¹⁰⁷ KUMANDAREAS, Menis. *Plavba*. Přel. L. Boubaris a R. Dostálová. PAPADOPULOS, Lysimachos. *Moře náš osud. Řecká povídka 20. století*. Praha: Odeon, 1989. s. 427. ISBN 80-207-0043-9.

¹⁰⁸ Tamtéž, s. 449.

¹⁰⁹ Tamtéž, s. 427-328.

¹¹⁰ Tamtéž, s. 448.

¹¹¹ Tamtéž, s. 431.

¹¹² Tamtéž, s. 450.

Kumandareas se na více místech své povídky obrací do historie a odkazuje na konkrétní události v dějinách. Zdůrazňuje opomíjený důsledek vynálezu páry, tohoto zlomového okamžiku ve vývoji mořeplavby: „Konec konců vzpoury posádek patřily do dob, kdy se koráby spoléhaly na sílu větrů opírajících se do jejich plachet. Pára nad nimi nadobro zvítězila a vytěsnila je do minulosti.“¹¹³ Můžeme si povšimnout i aluze na období obchodu s otroky: „Loď se odpoutala od břehu a vyplula na širé moře. Z dálky vypadala jako stará galéra brázdící oceány, plně naložená černými otroky uvrženými v okovech do podpalubí.“¹¹⁴

Navzdory svému povolání, se Kumandareas v povídce dívá na vleklý proces vyjednávání se zástupci přístavních úřadů očima námořníka. Stejně jako u Levandase je námořník opuštěný, je na všechno sám a úřady neprojevují zájem o jeho přežití: „Do jakého světa jsem se to vlastně narodil? Cítil se sám, bez světlého bodu, ponechán napospas osudu. Byl pouhou figurkou v rukou byrokratů počítajících hodiny a pohrávajících si s jejich životy...“¹¹⁵

Obraťme však nyní pozornost k poetičnosti autora. V textu narazíme na množství přirovnání, například dětských očí „bezelstných a průzračných jako hlubina moře“.¹¹⁶ Takto Kumandareas popisuje moře ve větrném počasí: „Moře se celé nastražilo jako žena.“¹¹⁷ Oproti předešlým autorům Kumandareas často užívá synekdochických vyjádření: „Britská vláda, oznámily zlaté nárameníky, je ochotna povolit vylodění padesáti zdravých rodin uprchlíků...“¹¹⁸ či „Na molu se pomalu začaly vynořovat hlavy, těla, údy.“¹¹⁹

Spojení realismu a poetičnosti lze pěkně ukázat na následujících dvou úryvcích. V některých pasážích hovoří Kumandareas o hrozném zápachu na lodi a podává věrný obraz lodi pokryté masou uprchlíků: „Potraviny a vody valem ubývalo, celá loď páchla špínou. Všude po palubě, na rozhozených pokrývkách, lněných plátnech a hadrech leželi starci, ženy a děti, ozýval se jejich kašel a sténání. Nemoci si tu podávaly ruce.“¹²⁰ Zároveň je však schopen metaforicky zaobalit skutečnost, že nemocní musí cestovat v izolaci v karanténě, téměř bez kontaktu s lidmi nahoře na palubě: „Bohem zapomenuti, bez spojení s ostatními na lodi, putovali po svých zeměpisných šířkách a délkách.“¹²¹

Zejména v částech textu spojených s plavbou lodi vyniká autorův poetický styl. Když kapitán čeká na odpověď britských úřadů, zda se mohou přiblížit k přístavu, Kumandareas zobrazí loď, zmítanou i přes spuštěné kotvy na širém moři, svým osobitým způsobem „Vítr se opřel do plavidla, roztočil je nad kotvami a loď, podobná zvířeti šlehanému bičem, se

¹¹³ KUMANDAREAS, Menis. *Plavba*. Přel. L. Boubaris a R. Dostálová. PAPADOPULOS, Lysimachos. *Moře náš osud. Řecká povídka 20. století*. Praha: Odeon, 1989. s. 432. ISBN 80-207-0043-9.

¹¹⁴ Tamtéž, s. 445.

¹¹⁵ Tamtéž, s. 450.

¹¹⁶ Tamtéž, s. 436.

¹¹⁷ Tamtéž, s. 452.

¹¹⁸ Tamtéž, s. 439.

¹¹⁹ Tamtéž, s. 452.

¹²⁰ Tamtéž, s. 446.

¹²¹ Tamtéž, s. 442.

vzpínala ve snaze uniknout nebezpečí.¹²² V jiném místě vytváří Kumandareas paralelu mezi nemocnými uprchlíky a lodí, jež je vyháněna spolu s nimi z kotvišť a není jí dopřáno oddechu: „Lod' prořezávala tmou jako tělo bez duše a pouze tlumený hukot strojů prozrazoval existenci srdce, jež ještě slabě tlouklo.“¹²³ V jednom z obrazů lodi je vyjádřena její opuštěnost Bohem i lidmi: „A všude kolem se rozprostíraly nehybné spousty vod. Lod' stála na místě jako přikovaná. Jako by tu nebyl nikdo, kdo by ji vedl, ponechána na pospas blouznícímu Osudu.“¹²⁴

Kapitánovi je nakonec řečeno, aby se obrátil na svůj mateřský přístav v Pireu. I samotná lod' naznačuje, kterým směrem se má vydat: „Kýl lodi se rozkymácel na mořských vlnách a plavidlo bylo unášeno na širé moře, jakoby přitahováno neviditelným magnetem do vod rodné vlasti.“¹²⁵ Teprve domácí přístav, jako jediný, přijme „Krále Konstantina“ pod ochranu svého kotviště, a zachrání tak jeho posádku i uprchlíky od jisté smrti. Příjezd lodi domů je doprovázen napětím, zda bude lodi dovoleno zakotvit: „V Pireu lod' připlouvala kolem hrází, mýjela hangáry a skladiště. Podobala se vystěhovalci vracejícímu se zpátky do svých dobře známých míst [...] V Xavierových docích nebylo živé duše: opuštěné kladky, rumpály, nevyzvednuté bedny, hory navršené munice. [...] Objevili se dokaři, přístavní dělníci, úředníci. [...] Z jedné strany lidé, z druhé moře. A mezi nimi lod'. Pak se lidé na molu rozběhli, odstrčili námořníka na stráž a vyběhli vzhůru po schodech lodi. Vrhli se na uprchlíky, objímali je a líbali.“¹²⁶

Menis Kumandareas nám ve výběru reprezentativních autorů zastupuje novořeckou prózu spojenou se sociální kritikou. Jeho povídka *Plavba* se podobně jako díla autorů „maloasijské školy“ zabývá uprchlickou otázkou, jež nepřestává být problémem ani v moderním Řecku. Se spisovateli, kterými se budeme zabývat ve třetím oddílu této práce, má Kumandareas společné i propojení ryze realistického a lyrizujícího popisu. Rovněž jsme se snažili ukázat výrazné společné prvky s výše zmíněnými autory. Literární tvorba Kumandarease působí velice bohatě zásluhou této široké škály inspiračních zdrojů, kam je jistě třeba zahrnout kromě řeckých autorů i zahraniční spisovatele, jejichž díla Kumandareas překládal. Jeho díla již můžeme díky autorovu rozhledu a kosmopolitnějšímu uvažování považovat za vskutku moderní novořeckou prózu.

2.2.6. Eva Vlami

Poněkud stranou stojí novořecká prozaička poválečné generace Eva Vlami¹²⁷, jedna z mála autorek tehdejší doby. Narodila se v Pireu do rodiny s námořnickou tradicí, jako dcera kapitána. Do literatury vstoupila svou knihou *Galaxidi* (*Γαλαξείδι. Η μοίρα μιας ναυτικής*

¹²² KUMANDAREAS, Menis. *Plavba*. Přel. L. Boubaris a R. Dostálová. PAPADOPULOS, Lysimachos. *Moře náš osud. Řecká povídka 20. století*. Praha: Odeon, 1989. s. 434.

¹²³ Tamtéž, s. 442.

¹²⁴ Tamtéž, s. 451.

¹²⁵ Tamtéž, s. 449.

¹²⁶ Tamtéž, s. 452.

¹²⁷ Εύα Βλάμη (1914-1974)

πολιτείας, 1947), která je mnohými považována za její nejlepší dílo. V kronice významného řeckého přístavu zaznamenává jeho úpadek v 19. století. Její nevšední styl se vyznačuje bohatým lidovým jazykem, citlivým popisem tragičnosti pádu města a jeho intenzivním prožitkem.¹²⁸

Několika ocenění se dočkal také její román *Skeletovrachos* (Σκελετόβραχος, 1949), reflektující pronikání moderní techniky do řeckého námořnictví. Stroje pomalu vytlačí plachty z moře a velká plachetnice s názvem Skeletovrachos (ο σκελετός – kostra, přeneseně konstrukce a βράχος – skála) ztroskotává.¹²⁹ Poté se spisovatelka odvrací od námořní tematiky. V symbolickém románu *Angeličiny sny* (Τα όνειρα της Αγγελίικας, 1958) převažují prvky moderní prózy, motivy snu a fantazie. Poslední knihou, kterou Vlami vydává, je baladický příběh *Na měsíčním stavu* (Στο αργαλειό του φεγγαριού, 1963). K motivu moře se vrací příběhem pro děti *Víly mořského dna* (Νεράϊδες του βυθού, 1990), který vyšel až po autorčině smrti.¹³⁰

Talentedá spisovatelka vnesla do tohoto typicky mužského pole novořecké prózy s námořnickou tematikou jemný ženský prvek. Její díla se oproti tvorbě předešlých autorů vyznačují silnou lyričností a citlivostí ženám vlastní. Mnozí vyzdvihují její jazyk, kterému věnovala velkou pozornost a usilovnou péči. Nemalý význam má v jejím díle jako celku mýtus a otázka, jakou roli hraje v lidském životě osud.

3. Motiv moře v dílech autorů „maloasijské školy“

Autoři tzv. „maloasijské školy“ obohatili novořeckou literaturu o nová témata a přispěli k její modernizaci. Připomeňme ve stručnosti historické pozadí maloasijských událostí, které se staly impulsem jejich tvorby a silným inspiračním zdrojem jejich děl. Dění v Malé Asii předcházela myšlenka Velké ideje (Μεγάλη ιδέα), koncepce politického programu sjednocení všech Řeků ve společném státě. Řečtí nacionalisté se povzbuzeni ziskem Smyrny po první světové válce na základě Sèvreské smlouvy pustili do válečných výbojů proti Turecku.

Útok Řeků byl sice zastaven a jejich jednotky přinuceny k ústupu, ty však i nadále pokračovaly v ofenzivní taktice. Řekové si tak proti sobě obrátili evropské mocnosti. Místo pokusu o ukončení řecko-tureckého konfliktu se řecká armáda zcela vyčerpala v krvavé bitvě o řeku Sakarya. Evropské mocnosti zakročily a představitelé řeckého režimu měli přistoupit na jimi navrhované kompromisní řešení: stažení řeckých vojsk z Anatólie a rozdělení Thrákie mezi Řeky a Turky. Turečtí nacionalisté znemožnili dodržení dohody požadavkem okamžitého stažení řeckých vojsk z Malé Asie. Posléze započala mohutná turecká ofenziva,

¹²⁸ ΠΟΛΙΤΗΣ, Λίνος. Ιστορία της νεοελληνικής λογοτεχνίας. Αθήνα: Μορφωτικό Ίδρυμα Εθνικής Τράπεζας, 2007. Σ. 355. ISBN 978-960-250-061-3.

¹²⁹ BORECKÝ, Bořivoj; DOSTÁLOVÁ, Růžena a kol.: *Slovník řeckých spisovatelů*. Praha: LEDA, 2006. s. 550. ISBN 80-7335-066-1.

¹³⁰ Βλάμη, Εύα. Αρχείο Ελλήνων Λογοτέχνων. [online] *Εθνικό κέντρο βιβλίου*. Dostupné z WWW: <<http://www.ekebi.gr/frontoffice/portal.asp?page=NODE&cnode=461&t=125>>.

kteřá vedla k bezhlavému útěku řeckých vojsk k egejskému pobřeží a měla katastrofální důsledky pro maloasijské Řeky. Po obsazení Smyrny tureckými oddíly začal pogrom proti místním Řekům a Arménům. Asi padesát tisíc civilních obyvatel zemřelo, muži byli odváděni do zajateckých táborů. Následně došlo k výměně obyvatel mezi Tureckem a Řeckem. Přes milion a půl křesťanů, kteří se museli vystěhovat do Řecka, se stalo uprchlíky bez domova.¹³¹

Maloasijská katastrofa zanechala v generaci 30. let nesmazatelné stopy. Spisovatelé původem z Malé Asie se s hrozivým prožitkem vyrovnávali skrze autobiografické romány. Ty se vyznačují humanistickým protiválečným zaměřením. Dalším společným rysem z hlediska zpracování různých námětů je vysoká míra obraznosti a lyričnosti u těchto autorů. V jejich tvorbě můžeme pozorovat sepětí s tradicí, folklorem a řeckou přírodou, ale i orientální prvky.

K autorům této školy patřil kromě Myrivilise a Venezise, jimž bude věnována dostatečná pozornost níže, například malíř a spisovatel Fotis Kondoglu.¹³² Kromě obdivu k středověké Byzanci se v jeho díle projevil zájem o život na moři. Přitahoval jej boj člověka s tímto živlem, hlavními postavami jeho próz jsou dobrodruzi, objevitelé a korzáři (*Pedro Casas*). Z dlouhého seznamu jeho děl vyberme povídky *Řekové na jižních mořích* (*Οι Έλληνες στις θάλασσες της Νότιας*, 1944) a román *Lod', která ztroskotala na souši* (*Ένα καράβι πάνω σε μια ζέρα*, 1945).¹³³

Novořecký básník, prozaik, dramatik a esejista Jorgos Theotokas¹³⁴ nebyl opomenut ani v českém prostředí. Vystudoval práva v Athénách, žil v Paříži a v Londýně. Kromě povolání advokáta, spolupracoval s řadou periodik a věnoval se literární činnosti.¹³⁵ V románu *Argo* (*Αργώ*, 1936) se symbolickým názvem podle mytické lodi vystihuje konflikty a nejistoty své generace. Psychologický rozbor postav v novele *Posedlost* (*Δαιμόνιο*, 1938), jež vyšla ve výboru *Pět řeckých novel*, se zabývá neschopností člověka dojít naplnění svých tužeb, cílů a ideálů. Román přeložený do češtiny jako *Slzy dospívání* (*Λεωνής*, 1940) má s Venezisovým románem *Aiolská země* společný prvek vzpomínek na dětská léta prožitá v Malé Asii. Je obrazem dospívání za ztížených podmínek daných historickými okolnostmi.¹³⁶

Z žen připomeňme novořeckou prozaičku Tatianu Stavru¹³⁷ původem z Konstantinopole, která se po Maloasijské katastrofě usadila v Athénách. Díla autobiografického rázu, v nichž se odráží důsledky maloasijské porážky, mají velmi výmluvné názvy: *Ti, kteří zůstali* (*Εκείνοι*

¹³¹ HRADEČNÝ, Pavel; DOSTÁLOVÁ, Růžena; HROCHOVÁ, Věra a kol.: *Dějiny Řecka*. Praha: Nakladatelství Lidové noviny, 2004. s. 386-391. ISBN 80-7106-192-1.

¹³² Φώτης Κόντογλου (1895-1965)

¹³³ BORECKÝ, Bořivoj; DOSTÁLOVÁ, Růžena a kol.: *Slovník řeckých spisovatelů*. Praha: LEDA, 2006. s. 316. ISBN 80-7335-066-1.

¹³⁴ Γιώργος Θεοτοκάς (1905-1966)

¹³⁵ Θεοτοκάς, Γιώργος. Αρχείο Ελλήνων Λογοτέχνων. [online] *Εθνικό κέντρο βιβλίου*. Dostupné z WWW: <<http://www.ekebi.gr/frontoffice/portal.asp?cpage=node&cnode=461&t=185>>.

¹³⁶ ΠΟΛΙΤΗΣ, Λίνος. *Ιστορία της νεοελληνικής λογοτεχνίας*. Αθήνα: Μορφωτικό Ίδρυμα Εθνικής Τράπεζας, 2007. s. 309. ISBN 978-960-250-061-3.

¹³⁷ Τατιάνα Σταύρου (1899-1990)

που έμειναν, 1933), *První kořeny* (*Οι πρώτες ρίζες*, 1936) a *Město bylo dobyt* (*Εάλω η Πόλις*, 1973). Celkově lze tato díla charakterizovat jako realistickou prózu se zaměřením na psychologii postav podloženou skutečnými osobními prožitky spisovatelky.¹³⁸

Díla maloasijských autorů zabývající se uprchlickou otázkou jsou prodchnuta silným pocitem nostalgie. Jak poznamenává Speros Vryonis, plavba po moři a život námořníků jsou v novořecké literatuře a společnosti obecně úzce propojeny s emigrací a steskem po ztracené vlasti. Osamělost námořníka a pronásledovaných uprchlíků, vyhnaných z Malé Asie, si je velmi blízká. Stejně jako námořníci ve službách lodí jiných zemí tráví čas v cizím prostředí, museli se uprchlíci vyrovnat s životem v odlišném prostředí a s xenofobií místních obyvatel. Maloasijská řecká vzpomínají na pevninu za mořem, jež byla kdysi jejich domovem, stejně tak námořníci touží po měsících plavby po souši a své rodné vesnici.¹³⁹

Námořníci mají tedy s maloasijskými uprchlíky společný jakýsi vnitřní smutek a prnutí. V tomto oddíle budeme podrobně rozebírat dva romány. Jeden se věnuje přizpůsobení se a splývání utečenců s řeckými ostrovy, druhý je reminiscencí na zašlý svět dětství, zabývá se steskem po domově a době, do níž se nelze vrátit. Oba spojuje motiv moře a pocit nostalgie jako nejnvýraznější rys autorů „maloasijské školy“.

3.1. Stratis Myrivilis: Královna moře

Novořecký spisovatel a novinář Stratis Myrivilis¹⁴⁰ je jedním z nejnvýznamnějších autorů své generace a jedním z nejlyričtějších prozaiků „maloasijské školy“. Narodil se na ostrově Lesbos jako Evstratios Stamatopoulos. Nedokončil studium práv a zúčastnil se jako dobrovolník balkánských válek i řecko-turecké války. Na ostrově Lesbos se odehrává většina jeho děl. V Mytilini vydával týdeník *Kambana* (*Zvon*). Od roku 1930 žil v Athénách. Z jeho tvorby je nejnámější novela *Vasil Paličák* (*Ο Βασίλης ο Αρβανίτης*, 1943) a volná románová trilogie: *Život v hrobě* (*Η Ζωή εν τάφω*, 1930), *Učitelka se zlatýma očima* (*Η Δάσκαλα με τα χρυσά μάτια*, 1933) a *Královna moře* (*Η Παναγιά η Γοργόνα*, 1949).¹⁴¹

Tyto romány pokrývají období od 1. světové války přes maloasijskou katastrofu až po asimilaci uprchlíků s místními obyvateli. Způsobem psaní a realistickým popisem historických událostí se hlásí k Papadiamadisovu a Karkavitsasovu odkazu. V těchto dílech, ve třech různých příbězích, se autor neustále vrací na svůj rodný ostrov Lesbos. První dva díly, líčící absurditu války a její dopad na život obyčejných lidí, můžeme zařadit mezi světová protiválečná díla slavných autorů jako Henri Barbusse nebo E. M. Remarque. Třetím dílem, jenž je vyvrcholením jeho uměleckých snah, se Myrivilis poněkud odvrací od dosavadního směru tvorby. Pozoruje sice postupné přizpůsobování se vystěhovalců z Malé Asie v řecké

¹³⁸ Τατιάνα Σταύρου. [online] Πανεπιστήμιο Αιγαίου. Dostupné z WWW: <<http://www.rhodes.aegean.gr/atlas/writers/Tatiana%20Staurou.htm>>.

¹³⁹ VRYONIS Jr., Speros. *The Greeks and the Sea: Yesterday and Tomorrow*. [online] Pella Publishing Company. 2001-03. Dostupné z WWW: <<http://hdl.handle.net/10066/5789>>.

¹⁴⁰ Στρατής Μυριβήλης (1892-1969)

¹⁴¹ ANDRONIKOS, Pavlos. Stratis Myrivilis. A Brief Biography. [online] Dostupné z WWW: <<http://www.greekbookshop.com.au/pandronikos/myrivilis.htm>>.

rybářské vesničky na Lesbu, čímž pokračuje v realistickém zaznamenávání historie národa, jeho uměleckému záměru zde však slouží jednoduchý, lidový styl vyprávění a lyričnost. Hlavním inspiračním zdrojem jeho díla byla kromě vlastních zkušeností a zážitků řecká lidová slovesnost. Svě vypravěčské nadání použil, aby vyprávěl nejen příběh svého rodného ostrova a jeho obyvatel, ale skrze řecké kulturní bohatství i příběh celého národa.¹⁴²

Román *Královna moře* v sobě spojuje cenný popis života na řeckém venkově s bohatým líčením přírody. Právě spojení lyrismu s realismem je pro Myriviliseovo dílo typické.¹⁴³ Folklorní a pohádkové motivy se v něm prolínají se zachycením každodenní reality a těžkého údělu místních rybářů. Stránky románu zaplňují rozsáhlé vzletné pasáže opěvující krásy místní přírody se silně emotivním nádechem:

„Jsi překvapen, kolik přírodních krás tu vidíš kolem sebe. Tyto aiolské břehy jsou plny radostného půvabu, ať už srpen spaluje svět, ať už na ně dolehne zima. Hory sestupují jako v tanci až na břeh, pevnina se hadovitě vlní jako moře, na všech stranách se svažují stromy a barevné skály, vody bouřlivě dorážejí až ke břehům. [...] Na tomto ostrově vidíš, jak se stýkají Řecko a Anatólie a sdružují svůj půvab a smysl své země. Nebe je nízké, že je můžeš pít ve sklenici, a moře, jež vniká všude a vychází odevšad, dostává se až mezi stromy. Skloníš se nad ním a cítíš jeho posvátný vonný dech. Voda je čistá jako křišťál a na pestrém dně je vidět všechny kameny, jeden za druhým, lastury a květy hlubin. Vystoupíš na skálu, rozhlédneš se po pevnině a po moři a slzy ti vytrysknou z očí.“¹⁴⁴

Takové úseky se střídají se zcela realistickými popisy cest, prostředí a zvyků. Právě skutečná místa na Lesbu, rybářská vesnička, která si zachovala tradiční ráz, a kaplička Panny Marie byly pro Myrivilise prvotním inspiračním zdrojem pro napsání tohoto díla. Pojdme se proto nejdříve seznámit s prostředím, ve kterém se román odehrává: „Když plul kolem majáku na mysu Korakas, byl od zálivu Panny Marie vzdálen, co by kamenem dohodil. Pojede kolem pláže Kaja – zelený koberec vinohradů a zahrad, táhnoucí se až k moři. Pak přijde zelený výčnělek Vigly s rovnými skalisky, jež stojí jako strážce a mají základy hluboko v moři. A potom se najednou ocitne v přístavu Panny Marie s kapličkou na vysoké skále.“¹⁴⁵

Tato kaplička v přístavu je jednou z hlavních hrdinek příběhu. Skalní masiv, na kterém je vystavěna, nazývají místní „Útes Panny Marie“.¹⁴⁶ Překvapivě není tak stará. Myrivilis uvádí v románu jako její stáří věk sedmdesát let, což znamená, že byla námořníky postavena přibližně před 132 lety. Kaplička je spojena s osudy tajemného kapitána Liase. Ten se jednoho dne objevil, přišel neznámo odkud, usídlil se v kapličce, a když přišel jeho čas, zase zničehonic zmizel. Jeho příběh znají všichni obyvatelé vesnice a stal se místní pověstí:

¹⁴² ΑΘΑΝΑΣΟΠΟΥΛΟΣ, Ευάγγελος; ΚΟΚΚΙΝΑΚΙ, Ειρήνη; ΜΠΙΣΤΑ, Πολυξένη: *Ιστορία νεοελληνικής λογοτεχνίας*. Αθήνα: ΟΡΓΑΝΙΣΜΟΣ ΕΚΔΟΣΕΩΣ ΔΙΔΑΚΤΙΚΩΝ ΒΙΒΛΙΩΝ, 2006. Σσ. 127-128.

¹⁴³ VITTI, Mario. *Η Γενιά του Τριάντα. Ιδεολογία και μορφή*. Αθήνα: Ερμής, 1979. Σ. 257.

¹⁴⁴ MYRIVILIS, Stratis. *Královna moře*. Přel. Fr. Štuřík. Praha: Odeon, 1967. s. 10-11.

¹⁴⁵ Tamtéž, s. 68.

¹⁴⁶ Panna Marie je již v byzantském období ochránkyní Konstantinopole a později celého Řecka.

„V kapličce měl malý kufr. Bylo tam jeho nářadí. [...] Byl hotov každou chvíli přiložit ruku k dílu [...] Ale jeho největší radostí a potěšením bylo malovat mořské panny a květy na přídě bárek, které mu dávali natřít. [...] Po práci vzal nářadí a klidně vystoupil na skálu. Než odešel, zastavil se na tři kroky od člunu, který natřel. Trochu naklonil hlavu, plochou dlaní si pohladil bradu, přivřel oči a prohlížel si ornamenty a mořské panny. Malinko mávl rukou. 'Bud' sbohem,' říkával jako by se s někým loučil. 'a šťastnou cestu.' [...] Z jeho chování venkované usuzovali, že strýc Lias je zkrachovaný kapitán a vydědělec moře. Jeden z těch utýraných lidí, kteří se bez cíle zmítají na moři jako omývané kořeny stromů, jež se někdy dostanou až sem, urvané z kdovíkterých pevnin a připlavené po bůhvíjakých povodních v Malé Asii. [...] Ted' už zde strýc Lias není. Bůh ví, kde složil své kosti. Ale v zálivu Panny Marie a nahoře ve vesnici dosud žije pohádka o jeho životě a rybáři si opakují jeho nezapomenutelná slova jako evangelium.“¹⁴⁷

Strýc Lias však po sobě zanechal více než jen pohádku. Dal jméno kapličce, přístavu i celému zálivu. Dal jméno Myrivilisově románu. Tato část knihy je jediná, kde Myrivilis explicitně vyjadřuje, že předloha románu není fiktivní. Sám se zde jako autor díla na chvíli stává postavou vlastního románu a popisuje, jak použil kopii malby od athénské malíře na obálku novořeckého originálu knihy. Kapitán Lias namaloval na stěnu kapličky malbu, které dává Myrivilis téměř mystický rozměr:

„Dodnes tam je vidět zpola zašlý obraz, vybledlý povětrnostními vlivy a mořskou solí; je to nejpodivnější Madona v Řecku a v celém křesťanském světě. Hlavu má jako Bohorodička na nástěnných freskách. Tvář snědou, protáhlou a s vážným výrazem. [...] kolem hlavy má zlatou svatozář jako na ikonách. Ale oči jsou zelené a nepřirozeně velké. Od pasu dolů má rybí tělo s modrými šupinami, v jedné ruce drží loď a v druhé trojzubé žezlo jako mořský bůh Poseidón [...] Nikdo si tehdy nepomyslel, že z hlavy starého strýce Liase, jako kdysi z Diovy hlavy, vyskočilo a zrodilo se nové řecké božstvo, jež opravdu podivuhodně spojilo všechny dějinné epochy a vystihlo smysl dějin národa, který žije a zápasí s živly a světovými bouřemi, zápasí jak na pevnině, tak na moři, bojuje silou a lodním kýlem, veden bojovným, ženským a panenským božstvem. [...] A místní obyvatelé, rybáři a majitelé lodí, všichni kapitáni, kteří sem přijdou, dívají se na Pannu Marii – Královnu moře a nediví se. Tak totiž byla v jejich srdcích, odtud se vynořila a odtud ji vzal strýc Lias, jedním slovem – tak ji znali už dříve, než ji na stěnu vymaloval.“¹⁴⁸

Právě na skále Panny Marie se odehrává společenský život rybářů. Spolu se svými ženami se zde scházejí, aby společně spravili potřhané síť a zničené plachty. Myrivilis detailně popisuje pracovní postup opravy sítě: „Sedí dokola se zkříženými nohama a pracují. Na jedné ruce mají rukavici z punčochy. Pracují silnými jehlami a malými dřevěnými paličkami dělají nová očka.“¹⁴⁹ Za přínos Myrivilisova díla považujeme mimo jiné to, že se z něj dozvídáme

¹⁴⁷ MYRIVILIS, Stratis. *Královna moře*. Přel. Fr. Štuřík. Praha: Odeon, 1967. s. 7-9.

¹⁴⁸ Tamtéž, s. 9-10.

¹⁴⁹ Tamtéž, s. 15.

o různých zvyklostech ostrovních rybářů. Zdánlivě banální poznámky o jejich každodenním životě se v průběhu času stávají cennou informací pro etnografy. Myrivilis například popisuje, jak kaplička sloužila rybářům k sušení sítí: „Sotva se rybáři vrátí z lovu, vystoupí nahoru a rozvěšují na zdi kapličky mokré sítě. Věší je i na zkřížená vesla, na žerd' praporu a na železné sloupy zvonice. Vítr jimi mává jako závoji. Jsou namočený v odvaru topolové kůry a mají barvu rezavého železa. Někdy je jich tolik, že kaplička je jimi ovinuta. Žádná Panna Maria v celém křesťanském světě nemá tolik závoje jako zde Královna moře.“¹⁵⁰ Do příběhu pronikají i detaily o způsobu odívání místních rybářů: „[rybáři] si brzy oblékají zimní šaty. Teplou námořnickou vestu z flanelu, upletenou rukama žen, a na ni teplý převlečník. Ti, co nosí kalhoty a rádi se oblékají po staru, přehodí si přes ramena širokou aivalskou halenu, podšitou ovčí kůží.“¹⁵¹

Když Myrivilis vypráví o tom, jak anatólští Turci cestují z hlubokého vnitrozemí, aby ukázali svým dětem moře, je schopen v krátkém odstavci vystihnout nejen přirozený respekt tohoto vnitrozemského národa před nezkrotným živlem, ale i jeho výstižnou charakteristiku. Nutno podotknout, že v dobách Osmanské říše Turkové zaměstnávali Řeky jako námořníky, sami se nikdy neplavili: „Přivázeli [Turci] i malé děti, aby se podívaly na moře, jehož řev k nim doléhal jako tlumená ozvěna až do vzdálených vesnic a plnil kouzlem a děsem jejich prosté sny. [...] Chodily [děti] až na pláž a dívaly se na nekonečnou mořskou hladinu. Osmělily se dokonce a braly ji do hrsti, hleděly na ni a divily se, že to není kvítek a nebarví prsty. Stáhly obočí a naslouchaly neznámému hlasu moře, jak k nim doléhá ze všech stran. A když viděly vlnu, jak se k nim žene s nadmutým břichem, daly se zděšeně na útěk. Utíkaly a hledaly ochranu u širokých kožených kamaší svých otců, kteří seděli na židlích před kavárnou, mlčeli a nikdy se neusmívali. Natáhly malé osmahlé ručky a ukazovaly na modrou obludu, jak se zmítá.“¹⁵²

Děj knihy se neustále točí kolem života rybářů, někteří kritici ho považují za ústřední motiv díla a staví ho dokonce nad uprchlickou tematiku.¹⁵³ Přístup rybářů a námořníků k moři, jež je jejich každodenním chlebem, neukazuje Myrivilis idylicky, naopak je v jejich vztahu k moři znát nostalgický pocit, který se nám bude vracet v mnoha obměnách: „Rybáři a zejména námořníci přestanou plavat toho dne, kdy se dají do zápasu s mořem. Dívají se na ně jako na živel námahy a utrpení, nehrají si s ním, jako třeba venkované nechodí na procházky. Každý si hledá zábavu mimo tento živel, s kterým se potýká, aby se uživil. Proto také vidíš, že pouze děti mají radost z moře, dokud se také nedostanou do jeho područí.“¹⁵⁴

Rybáři mají v *Královně moře* zpravidla spoustu dětí, v nuzných chatrčích žije celá rodina vždy pospolu a jejich děti jsou spíše „samorosti“. Když se „bosé rybářské děti s rozcuchanými

¹⁵⁰ MYRIVILIS, Stratis. *Královna moře*. Přel. Fr. Štuřík. Praha: Odeon, 1967. s. 14-15.

¹⁵¹ Tamtéž, s. 267.

¹⁵² Tamtéž, s. 18.

¹⁵³ ΠΟΛΙΤΗΣ, Λίνος. *Ιστορία της νεοελληνικής λογοτεχνίας*. Αθήνα: Μορφωτικό Ίδρυμα Εθνικής Τράπεζας, 2007. Σ. 306. ISBN 978-960-250-061-3.

¹⁵⁴ MYRIVILIS, Stratis. *Královna moře*. Přel. Fr. Štuřík. Praha: Odeon, 1967. s. 147.

vlasy [...] s ušima plnými zaschlé soli a s nosem oloupaným od slunce a mořské vody¹⁵⁵ nepotulovaly na břehu moře, pomáhaly svým otcům při rybolovu. Občas však musely jít i děti rybářů do školy. Přístup „malých rybářů“ k učení vystihuje za všechny Lambis: „Učení neměl rád. Neměl rád ani starého Avgustise, který při vyučování páchl rakijí. A kromě toho stále mluvil o věcech, které neměly nic společného s mořem a olivovníky. A chlapec myslel pouze na to. [...] Stařec tím vším dosáhl, že chlapeci půl dne neplavali, nechytali ryby a nepronásledovali ptáky.“¹⁵⁶ Nezájem o vzdělání byl zdůrazňován v mnoha dílech výše rozebíraných autorů. Často postavy námořníků uvádí jako důvod pro volbu svého povolání právě nechuť k učení. Myrivilis však rybářské děti brání. Ze slov, která vkládá do úst postavám svého románu, vyznívá, že kdo se narodil na řeckém pobřeží, nemůže za svou touhu po moři, má ji v krvi od narození a nelze se vzpírat proti vlastní přirozenosti.

Děti rybářů nejsou zvyklé na rozmazlování. Je tu však teta Permachula, která večer svolává svá vnoučata a vypravuje jim pohádky, které mají rády všechny děti bez rozdílu. Motiv pohádky, jako silný inspirační zdroj autorů „maloasijské školy“, budeme opětovně nacházet v rozebíraných dílech Myrivilise a Venezise. Ve vyprávění tety Permachuly dětem, nápadně podobném příběhu Jonáše, se znovu setkáváme s lovcem mořských hub a jeho největším nepřítelem v podobě dravé ryby: „Všechny děti znaly příhodu s Daisem [...] pocházel z Alatsat a lovil mořské houby. Potápěl se nahý, v náruči držel mramorovou desku a v ústech nůž. Byl svobodný; když se ponořil, ničeho se nebál, říkali mu tedy hrdina Dais. Jednoho dne [...] chytila ho a spolkla dravá ryba. [...] snad od mramoru, který se dostal do dravcových útrob, nebo od nože, kterým Dais bodal dravce do osrdí, začala ryba zvracet a vyvrhla Daise do moře, kde ho kamarádi našli. Daisovi se nic nestalo [...] Jen kůže se mu v tváři a na celém těle scvrkla jako starci a byla plna vyrážek a velkých bradavic, zejména na zádech a na břichu.“¹⁵⁷

I Myrivilis klade důraz na nebezpečí povolání lovců mořských hub. Oproti Kasdaglisovu krutému realismu z nich však vytváří spíše legendární postavy. Často zmiňuje jejich podivné příhody, které obyvatele vesnice fascinují: „Ráda poslouchala [Smaragdi] zpěvavou řeč mužů a příhody z jejich divného života, který se podobal spíš pohádce.“¹⁵⁸ Pohyb člověka v obleku lovce hub popisuje takto: „Lehce pohyboval rukama a nohama, pohyby byly pomalé a měkké. Když šel od skály ke skále, podobal se tanečníkovi, který pozbyl váhu a dělal nepřirozeně dlouhé kroky.“¹⁵⁹

Pomocí kontrastnímu popisu lodí lovců dává Myrivilis najevo, že pro obyvatele přístavu to byli cizinci a místní si od nich vždy udržovali odstup. Ve výpovědích některých postav je znatelná až nenávist k lovcům. Zejména rybáři lovce mořských hub nepřijímali a považovali je za vetřelce, kteří nerespektují zaběhnutý pořádek v přístavu a narušují ho. U Myrivilise, podobně jako u Kasdaglise, je cítit určitá antipatie k těmto zvláštním ostrovanům: „Jednou

¹⁵⁵ MYRIVILIS, Stratis. *Královna moře*. Přel. Fr. Štuřík. Praha: Odeon, 1967. s. 111.

¹⁵⁶ Tamtéž, s. 108.

¹⁵⁷ Tamtéž, s. 212.

¹⁵⁸ Tamtéž, s. 315.

¹⁵⁹ Tamtéž, s. 305-306.

ráno byly u Smaragdina přístavacího kůlu přivázány dva čluny lovců mořských hub. Silné a hrubě otesané připadaly ještě nevlídnější vedle měkkých linií a světlých barev Smaragdiny *Nerantzi*. Šedá barva svým špinavým, skoro smutečným odstínem, jim dodávala ještě temnější odstín. Byly široké, měly motory, jež je rychle poháněly, měly kola, na něž se navíjejí a pak zas odvíjejí drátěná lana. Jejich fošny byly jednou provždy napuštěny páchnoucím tukem čerstvých mořských hub.¹⁶⁰

Myrivilis prostřednictvím stránek své knihy přenáší rutinu a atmosféru života na Lesbu – typickým rysem přístavu je hlučnost místních rybářů: „Vítr přinášel z přístavu hlasy lidí, vůně melounů a zlámaných větví. Rybáři z motorových člunů se domlouvali s kamarády v přístavu, hulákali, křičeli a troubili na dlouhé mořské lastury. Všude bylo plno vřavy a křiku, na mírně se zvedajícím moři se houpaly lampy, chvílemi vzplanuly a působily zvláštním, fantastickým dojmem.“¹⁶¹ Jeho popis nespočetného množství světél zářících z bárek na moři působí téměř nereálně. Snová atmosféra se objevuje ve více pasážích a dává rybolovu nový, fantaskní rozměr: „Zůstala stát [Smaragdi] u zimního okna a pozorovala rybářské čluny, jak hlučně loví ryby. A to všechno zahalovala temně modrá noc. Plná šplíchání vody a ozvěn moře. [...] Okenní tabule chvílemi zachytily světlo některé bárky jako projekční plátno a pak se pokoj naplnil stíny obrovských stěžňů a nepřirozeně velkých lidí, zpola nahých, jak táhli lana a sítě nebo bidly postrkovali čluny. Jednu chvíli všechny ty fantastické stíny zmizely, jako by je moře oknem odplavilo. A když vlna zase nadzvedla člun s lampou, znovu se ty nejasné stíny objevily na stěnách a na stropu, zmateně se pohybovaly a všude bylo vidět odraz vod.“¹⁶²

Čtyři roční doby hrají v Myrivilisově románu významnou roli. Jaro jako období obrození přírody, náboženských svátků vzkříšení a začátku rybářské sezóny je pro obyvatele ostrova nejpodstatnější částí roku. Přístav znovu ožívá, všude je plno shonu a práce: „V přístavu Panny Marie je plno radostné vřavy. Všichni stojí za sebou seřazeni a táhnou bárky do moře. Všude je ucpávají koudelí, všude je opravují. Kolem se šíří vůně čerstvé olejové barvy [...] a moře vydechuje slaný pach rozkvetlého dna. Ženy rybářů přinášejí na čluny větve. [...] V moři je plno zlámaných větví a listů, podobá se modré květinové váze.“¹⁶³

Jak příběh plyne, roční období se nám střídají a Myrivilis popisuje, jak se projevují na moři. Léto stírá rozdíl mezi pevninou a mořem: „Byl konec srpna. Noc byla teplá, halila se vlhkostí moře, které se lesklo jako olej. Před kavárnou bylo nábřeží a moře u čisté pláže sotva dýchalo. Bylo tak průhledné, že je při světle lampy nebylo vidět, považoval jsi je za pevninu.“¹⁶⁴ Při popisu podzimu Myrivilis útočí na čtenářovy smysly, charakterizuje jej jako teplý a tichý: „Podzimní noci obestírají ostrovy v Egejském moři azurovou temnotou. Pevniny se zrcadlí v moři plném hvězd – země, skály a prkna člunů jsou ještě teplá. Vody tiše a zhluboka dýchají. [...] Pak vyjde měsíc nad olivovníky, nad moře, bárky a nad okolní skály.

¹⁶⁰ MYRIVILIS, Stratis. *Královna moře*. Přel. Fr. Štuřík. Praha: Odeon, 1967. s. 304.

¹⁶¹ Tamtéž, s. 248.

¹⁶² Tamtéž, s. 248.

¹⁶³ Tamtéž, s. 304.

¹⁶⁴ Tamtéž, s. 151.

Světla se ztrácejí, rybáři zůstanou v přístavu sami a radují se z tiché noci.¹⁶⁵ V zimě moře zdivočí, ale pro ostrovany má podobu houfu beránků: „Když se dostaví deště pozdě, moře se rozbouří. [...] zima přichází na zpěněných vlnách. Bývají ovšem i krásné dny. V Egejském moři i v zimě svítí slunce. Ale často se moře rozbouří, zejména v listopadu. Vlny potemnějí a vycení zuby. Když je pěkně, matky ukazují dětem zpěněné vlny valící se z protější strany a říkají: ‚To jsou velikonoční beránci, přicházejí z Anatólie.‘ My, obyvatelé ostrovů, vidíme ve vzpomínkách moře plné velikonočních beránků...“¹⁶⁶

Bouře je velice produktivním motivem v dílech s mořskou tematikou. Bouře na moři je popisováno jako něco téměř nadpřirozeného – jako by Řekové stále věřili, že je bouře projevem hněvu boha Poseidóna. Myrivilis v této souvislosti mluví o „démonovi bouře“. V jeho pojetí se pasáž popisující bouři samozřejmě neobejde bez množství krásných metafor a přirovnání. Povšimněme si, že v souvislosti s rozbouřeným mořem Myrivilis často užívá personifikace vln, jimž prisuzuje zvířecí pudy. Moře je pro něj živý organizmus:

„Však to stojí za to vidět útes Panny Marie, jak vzdoruje bouři, když z Adramytského zálivu zaduje ledový severák a převrátí zde celý svět. [...] Skála Panny Marie klidně očekává bouři, a bouře se již blíží a zvedá moře. Její temná linie se stále blíží k zálivu, milióny bičů šlehají vzduch, a ten se chvěje a zvedá na bedrech prudkých vln. Tu vidíš s úžasem, jak oba živly znova sbírají síly a zuřivě se pouštějí do zápasu. Skála a voda. V tom zápase skála Panny Marie odolává, i když se ostatní svět boří. Je plna starých ran, je poznamenaná údery vln. Je stále omývána solí, vlny [...] se mlčky valí z bouřící mlhy, zvedají se vysoko jako draci a v strašném pořádku seřazují svá bojová vojska. Když se blíží, nesou před sebou vzednutá prsa, žíhaná jako prsa tygřice. Ve vzduchu větrají zpěněnou hřívu. Frkají a řítí se plny titánského hněvu. Nakonec se rozběhnou, s řevem vyskočí a přímo se vrhnou na útes Panny Marie. Ohromné masy vod na něj dopadnou, zaskřípou zuby a zařvou. [...] Dostanou se nahoru, osedlají vysokou skálu, potřísní pěnou dveře kostelíka a zalejí základní kameny. Pak se zas vracejí k zálivu; vidíš je, jak stékají po kamenných schodech jako hnízdo bílých hadů, kteří se rozlévají a utíkají.“¹⁶⁷

Personifikace, jako lyrizující prostředek prózy, se netýká jen přírody a živlů. V očích Stratis Myrivilise ožívají v bouři i lodě a bárky. Stávají se vystrašenou zvěří toužící uniknout peklu, které se rozpoutalo na moři: „Rybářské čluny, lodice a lehké šalupy [...] se překvapený zmítají na dvojitých kotvách a napínají lana. Snaží se je přetrhnout a utěci na pevninu, ohlušeny řevem. Počínají si jako krotká a silná zvířata, když podlehnou panice a jsou uvázána na uzdě.“¹⁶⁸

S bouřemi a krutostí moře přinášejícím smrt bývá často spojován těžký úděl rybářů a námořníků. Přesto však podle Myrivilise vycházejí rybáři ze srovnání s údělem zemědělce, který v každodenní lopotě a dřině riskuje ztrátu úrody kvůli závislosti na počasí, lépe: „Moře

¹⁶⁵ MYRIVILIS, Stratis. *Královna moře*. Přel. Fr. Štuřík. Praha: Odeon, 1967. s. 216.

¹⁶⁶ Tamtéž, s. 277.

¹⁶⁷ Tamtéž, s. 12-13.

¹⁶⁸ Tamtéž, s. 13.

přináší úrodu, ať prší nebo neprší.“¹⁶⁹ Se srovnáním života rybáře a zemědělce se setkáváme již v Karkavitsasově díle. Ten však život zemědělce považuje za pohodlnější. Myrivilis v některých pasážích polemizuje s Karkavitsasovým přístupem. Jeho závěr je však smířlivý – v zimě se rozdíl vyrovnává, neboť ta je neutěšená pro všechny: „Rybáři dole žijí skromněji, ale přece jistěji. Moře totiž nevysychá, i když v něm stále lovíš. A vyžaduje pouze práci na lodi. Přejde zima a moře zčerná jako inkoust. Mnoho bárek se vytáhne na pevninu. Odtáhnou je stranou a podloží pod ně fošny; zůstanou tak, dokud se moře neuklidní. V zálivu Panny Marie bývá silná bóra a rybáři pak mnoho vytrpí.“¹⁷⁰

Nejsou to však jen bouře v zemské atmosféře, které v *Královně moře* lidem zasahují do života. Bouři může člověk prožívat v nitru: „Byla to jakási bouře v duši. Každou chvíli se strhla a pak zvedala vzedmuté vlny až k nebi a zas se utišila.“¹⁷¹ Nejhorší bouří je však vlna násilností, jež vyžene rybáře z jejich domova – „maloasijská katastrofa“. V promluvě jedné z postav Myrivilis rozvíjí řadu metafor, která přesně vystihuje pocit maloasijských uprchlíků: „Ty vaše domy, stromy, kostely, obrazy jsou jim protivné, protože jim nepatří. Chtějí mít dojem, že jsou tu jen dočasně, chtějí mít lodi připravené k odplutí. Nepřišli sem stavět domy a zapustit nové kořeny. Celé Řecko jim připadá jako ten přístav Panny Marie. Zalezli sem, když je zastihla velká bouře. Zůstanou zde, dokud se nepřežene, potom napnou plachty a vrátí se domů.“¹⁷²

Uprchlíká otázka v Myrivilisově díle úzce souvisí s motivem moře. Autor ji velice často vyjadřuje metaforicky a tyto pasáže jsou prochnuty mořskou tematikou. Odráží se v ní i koncepce Velké myšlenky: „Uprchlíci přepluli Egejské moře, přistáli u řeckých břehů a zapustili nové kořeny. S okřídlenými semeny se setkáš uprostřed moře jako s piráty, jednou letí ve vzduchu, jindy zase jsou lehce nesený jako jemné chmýří, hnány tajemným božím dechem. Hledají hroudu hlíny, aby se zachytily a rozkvetly na skrytém místě, jež zná jen osud. [...] V dávných dobách byla ta ochmýřená semena odnesena božím dechem z řecké pevniny. Přelétla Egejské moře, spadla a ujala se v Anatólii. Bůh ví, kdy zase poletí tou cestou ochmýření piráti, aby stará odnož národa znovu vybuchla a její vzdělanost podruhé rozkvetla na březích slunného moře.“¹⁷³

Uprchlíky s mořem nespojuje jen útek přes něj. Většina uprchlíků se v Anatólii živila rybolovem. Tato pasáž představuje vzpomínku na příjezd uprchlíků na Lesbos:

„Ted' chodí rybáři z přístavu na útes Panny Marie a hledí směrem k Asii, když slunce zapadá a v moři začínají hrát sladké barvy zlatých odstínů. [...] Odtud se dívají na protější břehy, jež za mořem rudnou jako rozžhavující železo. [...] Všichni rybáři a plavčíci sem jednoho smutného dne přišli z protějška. Přijeli bosí a ustrašení, ubozí a nešťastní zachránili holé životy. [...] K pobřeží se valily temné vlny bez pěny, když se najednou z mlhy vynořily

¹⁶⁹ MYRIVILIS, Stratis. *Královna moře*. Přel. Fr. Štuřík. Praha: Odeon, 1967. s. 252.

¹⁷⁰ Tamtéž, s. 12.

¹⁷¹ Tamtéž, s. 252.

¹⁷² Tamtéž, s. 75.

¹⁷³ Tamtéž, s. 96-97.

*bárky. [...] Blížily se s vesly a plachtami, byly to rybářské čluny i staré plachetnice, pluly těžce a stále se zvedaly a klesaly na vzdouvajícím se moři. Měly jednu plachtu nebo místo ní ženské šaty. [...] Na molu se shromáždil zástup venkovanů, všichni obyvatelé přístavu tam byli. Dívali se, čekali, až přirazí k břehu, chtěli jim podat ruce. [...] Bárky se stále blížily a na nich množství lidí, více však tížilo mlčení, když se přibližovaly.*¹⁷⁴

Myrivilis se svým smyslem pro detail často pečlivě pozoruje podobu, stav, kvalitu a barvy různých plavidel. I při příjezdu uprchlíků si všimá vzhledu jejich člunů. Motivů lodí věnuje velkou pozornost. Velice podrobně popisuje loď přivážející hosty na posvícení: „Ta červenomodrá bárka byla vyšňořena jako nevěsta na svatbu, čerstvé barvy se na ní jen leskly. Na stěžni vlála nová vlajka a nad fialovými vlnami kvetla trojcípá plachta. [...] Když se bárka přiblížila, ukázalo se, že všechna lana a všechny provazy jsou ověšeny množstvím barevných praporků [...] Na stěžni a v lanoví se houpaly barevné papírové lucerny [...] Všichni obdivovali tu půvabnou loď, obdivovali nadouvající se malou červenou plachtu a červený kýl, který tančil a lehce brázdil vzduté vlny.“¹⁷⁵

Náplní velké části díla je zachycení počátečních potíží maloasijských uprchlíků sžít se s místními obyvateli a jejich postupné splynutí s nimi, když naděje na návrat do vlasti pohasne. Anatolským rybářům nezbyvá nic jiného než se naučit lovit v neznámých vodách: „Teď zde na ostrově zápasí o holý život, bojují s mořem a Panna Maria – Královna moře drží nad nimi ochrannou ruku. [...] Lidé se spřátelili s břehy, které jim dalo Řecko, aby zde bojovali o život. [...] Nikdo z místních obyvatel neví tak dobře, kde jsou ryby a kudy táhnou, nikdo tak lehce nenajde jejich stezky a vodní prohlubně na modré hladině moře, hnízda polypů a humrů, panenská místa, kam třeba hodit sítě. Každá zátoka, každý záliv, každé přístaviště a místo, kde rostou řasy, jim prozradilo svá tajemství a odhalilo své skrýše, plné mořských pokladů.“¹⁷⁶

Celou knihu prostupuje intenzivní pocit jakéhosi ztraceného starého světa, který byl spravedlivě uspořádán. Myrivilis vzpomíná na slavné doby murijského přístavu, kdy panoval čilý obchod s Tureckem a přístav byl plný námořníků. Plavba do Malé Asie trvala méně než tři hodiny, a tak se místní obyvatelé často vydávali do Anatólie: „Ničím se nepodobají [dnešní obyvatelé přístavu] těm starým místním kapitánům, kteří tu za dávných časů nosili na hlavě vysoké tuniské fezy [...] Brali náklad na velká plavidla, čluny, lehké bárky a plachetnice, hotové pevnosti se zrcadlem na přídi, velkým jako dveře od kostela. [...] zdejší kapitáni postupně jezdili do všech úžin a moří až po Egypt a ještě dál.“¹⁷⁷

Právě uprchlíkům se po vynaložení velkého úsilí podaří do jisté míry obnovit zašlou slávu přístavu, jenž jim poskytl útočiště. V pasážích věnovaných snaze uprchlíků vrátit se k původnímu způsobu života je znatelný obdiv k rybářské činnosti a k tomu, s jakou vervou se do ní uprchlíci pustili. Autor zdůrazňuje náročnost a namáhavost této práce: „Rybolov je dřina

¹⁷⁴ MYRIVILIS, Stratis. *Královna moře*. Přel. Fr. Štuřík. Praha: Odeon, 1967. s. 19-20.

¹⁷⁵ Tamtéž, s. 177.

¹⁷⁶ Tamtéž, s. 97.

¹⁷⁷ Tamtéž, s. 15-16.

a lopota. Vzchopili se tedy, utáhli si opasky a dali se do práce. Opravovali a ucpávali bárky, [...] začali lovit do sítí, chytali ryby na udice, lákali chobotnice pomocí lucerny a zabíjeli je. Do přístavu teď přijížděli návštěvníci i odjinud a kotvili tam [...] A tak bylo v murijském přístavu stále plno lomozu, stále víc udic ovíjelo břehy ostrova.¹⁷⁸

V jiné části knihy však Myrivilis ukazuje, že pokrok a vývoj v rybolovu má svůj rub i líc. Je mu jednoznačně bližší starý způsob rybolovu: „Staré bárky byly opraveny, některé se změnilly v plachetnice a podnikaly cesty. Jedna nebo dvě dostaly motory a naplnily přístav řevem a zápachem benzínu. [...] Ten nový rybolov s motorovými čluny se nelíbil starým rybářům, kteří pracovali jen rukama. Přitom používali náčiní, jež zdědili od otců a dědů, pracovali technikou, kterou převzali od nich. Na širém moři chytali na udice, užívali oštěpu a házeli dlouhé sítě, které pak společně zatahovali. U břehu zas používali zrcadla, oštěpu, lehkého záběru vesla, hlavu měli stále v ‚zrcadle‘ a železnou ‚pěst‘ v ruce.“¹⁷⁹

Lov dynamitem popisuje Myrivilis, jako sice snadný způsob obživy, ale také jako necitelný zásah do přírody: „V moři nastala exploze – z blízké pevniny zaduněla ozvěna. Voda se s klokotem dala do varu, objevilo se zelené dno a zmizelo. Pak se raněné moře uklidnilo. Z jeho roztrženého břicha se valila na hladinu spousta ryb. Byly ohlušeny, trhaly sebou a hynuly, obráceny břichem nahoru, lesklo se jim jako stříbro. Moře kolem zase ztuhlo. Vrhli sítě a tahali a tahali. Moře jim dávalo ohromnou kořist.“¹⁸⁰

Právě nové způsoby lovu, kvůli nimž přestává být rybolov uměním a ztrácí svou dlouholetou tradici, jsou předmětem sporu několika postav na stránkách románu. Podle jedné z nich se Bůh odvrátil od rybářů: „Naši otcové a dědové neměli motory a neznali úskoky. Lovili jako Kristus s dvanácti apoštoly. Teď máme motory a vody otrávené benzínem. Také lidé jsou zkažení a tu zkaženost vložili do strojů. Od té doby je i moře neplodné, Bůh od nás odvrátil svou tvář...“¹⁸¹

Myrivilis viní stroj a člověka, jenž stroj stvořil. Tato myšlenka ve 20. století jistě nebyla nová. Téma pronikání moderní techniky do loďařství zaujalo více novořeckých spisovatelů. Vzpomeňme na Evu Vlami a její *Skeletovrachos*, jenž vyšel shodou okolností ve stejném roce jako *Královna moře*. Myrivilis zde hlučný stroj staví do opozice vůči přírodě a přirozenosti a zobrazuje jej v kontrastu k dřevěným bárkám, které si dříve stavěli rybáři vlastníma rukama: „Najednou bylo slyšet na širém moři směrem k Anatólii velkou loď, na níž ještě hořela všechna světla. Stroje klidně a s neúprosnou jistotou duněly v kovovém rytmu. Varuchos se obrátil a viděl, jak na moře padá odraz světla a šíří lomoz strojů a svou silou ruší příjemné ticho, jež dosud plnilo přírodu a působilo, že všechno kolem mluvilo šepem. [...] Loď plula a energicky brázdila moře, noc a klid svítání.“¹⁸²

¹⁷⁸ MYRIVILIS, Stratis. *Královna moře*. Přel. Fr. Štuřík. Praha: Odeon, 1967. s. 24-25.

¹⁷⁹ Tamtéž, s. 98.

¹⁸⁰ Tamtéž, s. 169.

¹⁸¹ Tamtéž, s. 101.

¹⁸² Tamtéž, s. 69.

Přesuňme se nyní k jednotlivým postavám a hrdinům příběhu z řad rybářů. Nutno podotknout, že Myrivilis si rybáře nijak neidealizuje. Je to znát jak z kritiky opuštění tradičního rybolovu a nekalých praktik při honbě za snadným a rychlým ziskem, tak z jejich nelichotivého a zcela neromantického vnějšího popisu: „...rybáři v černých kalhotách, lidé osmahlých tváří, kteří plivali na zem a holili se jen v sobotu a kterým z chřípí a uší vylézaly nespořádané chomáče černých chlupů.“¹⁸³ Na několika místech si autor stěžuje na pokleslou morálku současných rybářů, kteří dělají svému řemeslu ostudu: „Rybáři teď pijí, bijí své ženy a klejí. Nechodí do kostela, nechodí k přijímání.“¹⁸⁴

Pro novořeckou literaturu typický kontrast skvostné minulosti a ubohé přítomnosti se objevuje v díle v mnoha podobách a pojetích. Tento pocit novořeckých autorů bývá často spojen s politickou situací, která nesplnila očekávání. Myrivilis ho vztahuje právě k postavám rybářů. Zatímco dříve byl rybolov slušným způsobem obživy, dnešní rybáři už podle něj nejsou to, co bývali: „Tito zde, co se zachránili, byli námořní galejníci, ubozí rybáři, kteří žili z ruky do úst. Někteří se s bídou protloukali jako podloudníci, lovili ryby dynamitem a byli štváni tureckou policií a tureckými celníky.“¹⁸⁵

Objevuje se nám téma podloudníků, kteří bez ohledu na zákaz loví v tureckých vodách: „Když někdy kolem mysů nebyla naděje na kořist, hodili torpédo, aby se rozproudila krev. A aby nezapomněli na Malou Asii, za příznivého počasí vyrazili a ještě za tmy se tam plížili. Dostali se do tureckých vod a hodili sítě. Ale bylo k tomu potřeba odvahy a štěstí. Vítr musel být příznivý a všechno se muselo udělat rychle, aby tě nepřekvapil den a nedopadla tě turecká patrola. Když někoho chytili, zabavili sítě a celé týdny vláčeli po soudech od Pergama až k Aivali. Dopadení nakonec platili pokutu a přišli o výzbroj.“¹⁸⁶

Mnohohlasý vypravěč v Myrivilisově díle prostřednictvím osoby odvážného Lathiose zastupuje pohled podloudníků na tyto zákazy: „Nebyl s to pochopit ty ‚ohraňené vody‘, kde ho mohli každou chvíli chytit. ‚Představ si, lidé rozdělili moře,‘ divil se. ‚Pevninu, to chápu. Ořeš ji, oséváš, zaléváš, pracně ji odvodňuješ a nakonec zarazíš do země kolík, utřeš si pot a řekneš si: ‚Až sem mi to patří.‘ Ale moře patří Bohu. Moře je jako nebe. Kdo je oře a kdo v něm seje ryby? Bůh je přece živí pro všechny lidi, pro Turky i pro Řeky.“¹⁸⁷

Nejvýstižnější charakteristiku rybáře najdeme v postavě Giorgise Apodelipose, který se sice při lovu dynamitem postupně zmrzačil, přesto však nadále vyjíždí na moře a věnuje se rybolovu: „Napřed přišel o pravé oko a současně o půl ucha na téže straně hlavy. Pak mu zas předčasně vybuchla patrona, utrhl mu pravou ruku u ramenního kloubu a vymrštila do moře. Kamarád, který s ním byl v tu chvíli v bárce, pak vypravoval, že když Giorgis viděl, jak utržená ruka padá do vody, křikl s hlubokým rozhořčením: ‚Jen si ji vem, však jsou na ní oba

¹⁸³ MYRIVILIS, Stratis. *Královna moře*. Přel. Fr. Štuřík. Praha: Odeon, 1967. s. 88-89.

¹⁸⁴ Tamtéž, s. 218.

¹⁸⁵ Tamtéž, s. 23.

¹⁸⁶ Tamtéž, s. 98.

¹⁸⁷ Tamtéž, s. 99.

prsteny.¹⁸⁸ Giorgis Apodelipos byl vdovec, měl tedy na jednom prstě utržené ruky dva snubní prsteny. Teď nosil místo té ruky kovovou protézu, aby se mohl přidršet stěžně a železného lana.¹⁸⁸

Zmrzačený rybář zbohatne na lovu dynamitem, ale o všechnem majetek přijde, když je chycen řeckými úřady. Po několika měsících ve vězení je propuštěn poté, co podepíše, že splatí řeckému státu ohromnou částku. Giorgis musí bez jakýchkoliv prostředků začít vydělávat, aby tento dluh splatil. Každý by očekával, že ho taková situace zlomí. Giorgis si však z těžké situace nic nedělá, naopak přijímá svůj osud s humorem. Tuto charakteristiku Myrivilis uplatňuje na všechny řecké rybáře: „Vrátil se pěšky do přístavu a bez krejcaru jako tehdy, když přijel z Malé Asie. Teď zase jako chudák a mrzák musel začít torpédem. Ale neztratil dobrou náladu a nepodlehli světobolu. Takoví jsou všichni. Však si také zpívají:

*Rybáři naši žijí uboze,
pět šest tisíc vydělají pouze.
Pak do hry sednou a všechno prohrají
Jsou na dlažbě a zas nic nemají.*¹⁸⁹

Myrivilis v *Královně moře* často zaznamenává texty lidových písní. Tuto píseň prý rybáři zpívali pro úlevu srdce. Její text vystihuje jejich ambivalentní vztah k moři, zobrazuje touhu i hrozbu smrti. Myrivilis dokáže hudbu a zpěv popsat velice působivě:

*„Má mysl bloudí na vlnách moří dálných,
Ve vodách rozbouřených, ve vodách moří kalných.*

[...] Mysl bloudila v ovzduší hudby, jež se pomalu rýsovala nad mořem ozvěn a kalných vod. To nebyla píseň, byla to kouzelná mluva raněného srdce, jež vytryskla a vlnovitě se nesla k nebi, nad moře a lesy. [...] A tu najednou v triumfálním výbuchu a radostném rytmu nástroje spustily refrén. Všechny dlaně zatleskaly, všichni společně zpívali:

*Rybářské dívky, dívky věrné,
Všecky si oblečte šaty černé.*¹⁹⁰

Za jeden z nejvýraznějších rysů rybářů považuje Myrivilis jejich pozitivní přístup v kontrastu s těžkostmi jejich života. Krásný je obraz rybáře, který večer zpívá, aby se zbavil smutku, jenž ho náhle přepadl: „Rybáři leží nznak v bárkách, zívají a převalují se, spí a nespí. Leží na právě umytých prknech, aby se osvěžili. Ruce mají položeny za hlavu, tvář zalitou měsíčním světlem, které na ně přímo dopadá. [...] Světobol v nich vyvolává marné touhy. [...] Jakýsi mladý rybář začne táhlou píseň. Nápěv se táhne jako příze bez konce. Ale dlouho nevydrží. Hlas sice dostane sílu, ale pak najednou umírá ve vodách přístavu a přechází v melodii ukolébavky.¹⁹¹ V této noční scénérii zaujme přirovnání obličejů spících rybářů

¹⁸⁸ MYRIVILIS, Stratis. *Královna moře*. Přel. Fr. Štuřík. Praha: Odeon, 1967. s. 32.

¹⁸⁹ Tamtéž, s. 100.

¹⁹⁰ Tamtéž, s. 66.

¹⁹¹ Tamtéž, s. 216-217.

k posmrtným maskám mykénských panovníků: „Odkryté tváře spících rybářů se měnily v tváře mrtvých mykénských králů, přikryté maskami z tenkých zlatých listů.“¹⁹²

Myrivilis svou *Královnu moře* zaplnil neuvěřitelným množstvím přirovnání. Podívejme se alespoň na některá z nich. Týká-li se přirovnání moře a jeho atributů, nejčastější je komparace s divokou zvěří: „Mořské dno tu vypadalo jako pardálí kůže.“¹⁹³ Pokud se jedná o popis jakékoliv činnosti, přirovnání téměř vždy souvisí s rybolovem, mořem či loděmi. Narazíme na srovnání s rybou v případě člověka, který nemůže usnout: „Házela sebou jako ryba v síti a vzdychala.“¹⁹⁴ Obraz dívky v koupeli využívá stejného motivu: „Nahá jako ryba vstoupila do koupelny a vylila na sebe spoustu studené vody.“¹⁹⁵ Přirovnání dívčích očí k moři využívá stejně jako většina autorů: „Její oči byly zelené jako rozčeřená moře.“¹⁹⁶ Popis ozbrojeného hrdiny pojímá Myrivilis takto: „Jel kolem nich v plné zbroji jako mořský rak.“¹⁹⁷ I nabírání polévky lžící autorovi evokuje obraz rybářů: „všichni ponořují lžice do velké hliněné mísy jako rybáři vesla do moře“¹⁹⁸

Motiv neovladatelné lodi slouží k zobrazení mužovi bezradnosti při ztrátě ženy: „Cítil, že je vydán životu na milost a nemilost jako loď bez kormidla na širém moři. [...] Podobal se lodi, které bouře urvala kormidlo a která se zmítá ve vlnách vydána jim na pospas.“¹⁹⁹ Myrivilis často přirovnává k lodním stěžňům a plachtám: „Na druhé straně, kde se stýkají barvy nebe a moře, táhne se zlatočervené pobřeží Malé Asie. A když slunce naplní ovzduší žářem, mysy ostrovů zvednou do výše své vrcholy jako lodní stěžně. A bílé letní mraky také napnou své plachty a plují k aureole nebes.“²⁰⁰

Vraťme se nyní k Myrivilisovým charakteristikám. Jednou z výrazných postav je kavárník Fortis, který strávil několik let ve Spojených státech. Postava navrátilce z Ameriky, tzv. „amerikános“, se v novořecké literatuře objevuje často. Fortis je jako zcestovalý člověk obyvateli vesnice velmi uznávaný: „Kavárník byl přímo živá kniha. Opravdový Sindbád z Ameriky, který rád vyprávěl příhody ze svých cest. Byly to historie tak podivné, že posluchači žasli. [...] Však ten člověk byl opravdu čtyřikrát nebo pětkrát za oceánem, a proto ho i námořníci poslouchali s respektem.“²⁰¹ Tato postava je ztělesněním nabyté moudrosti a klidu. Tohoto působení postavy dosahuje Myrivilis popisem atmosféry a přírody v jejím okolí, který koresponduje s jejími vlastnostmi: „Fortis poslouchal svou dýmku, ponořen do sladké strnulosti odpolední siesty, které je tolik v životě řeckého pobřeží a jejíž rytmus

¹⁹² MYRIVILIS, Stratis. *Královna moře*. Přel. Fr. Štuřík. Praha: Odeon, 1967. s. 217.

¹⁹³ Tamtéž, s. 305.

¹⁹⁴ Tamtéž, s. 61.

¹⁹⁵ Tamtéž, s. 250.

¹⁹⁶ Tamtéž, s. 184.

¹⁹⁷ Tamtéž, s. 120.

¹⁹⁸ Tamtéž, s. 232.

¹⁹⁹ Tamtéž, s. 128.

²⁰⁰ Tamtéž, s. 115-116.

²⁰¹ Tamtéž, s. 31.

udává moře svou uklidňující nedozírností. Vody zalité světlem lehce dýchají a dovolují unaveným rackům sladce se pohoupat na teplé hladině.²⁰² S těmito postupy se setkáme například v romantické literatuře. Podobně navozuje Myrivilis u postavy vesnického učitele, muže zrazených ideálů, který se nikdy nesmířil se ztrátou území v Malé Asii, pocity nostalgie, když hledí k protějším břehům: „Učitel vytrvale hleděl v tu stranu, kde se lesklo moře a laškovaly nespočetné malé a stříbrné vlnky. Jeho obraznost dostala křídla a vydala se na cesty.“²⁰³

Hlavní postavou příběhu je Smaragdi, kterou jako dítě najde opilý rybář Varuchos ve své bárce po cestě domů. Tato pro dějovou linii stěžejní událost se neodehraje nikde jinde než na širém moři. Pasáž ilustruje, jak si Myrivilis hraje s jazykem:

„Odvázal lano, zvedl kotvu a začal veslovat, až se dostal k přístavnímu majáku a zamířil na moře. [...] Jeho myšlenky, neuspořádané a nesouvislé, lehce plavaly na růžovém moři vína. Jako ty hnědé lodičky z piniové kůry, jež rybářští chlapci házou do moře a jež se pak bezstarostně a klidně pohybují a plují sem tam [...] Moře šumělo, jako by ze spánku šeptalo milostné hovory. Varuchos ležel na zádi, pod paží držel kormidélko a naslouchal šplouchání moře kolem trupu lodky, spal a současně bděl. Jako by něžný diskretní hlas k němu promlouval svěžím přízvukem a provázel jeho monotónní myšlenky.“²⁰⁴

Poetické vyprávění, které ukolébává stejně jako vlny, je náhle přerušeno. Myrivilis záhadně nalezení dítěte nevysvětluje, ponechává obě dějové linie – mystickou a realistickou – rovnocenné. Dítě tak mohla dát do bárky jak mořská panna během plavby, tak i žena ve městě; obě nejspíš ze stejného důvodu: „Silný, ostrý křik jako chechtot hladového racka přerušil jeho myšlenky. Byl to křik kojence, bylo jej slyšet, jak se odráží v dálce od skal Vigly. Rybář se pokřižoval. Vzpomněl si na pohádky tety Permachuly. [...] Pokřižoval se na prsou, vstal, stáhl plachtu a šel na příď. Shýbl se, vytáhl koš s udicemi. Házelo tam sebou a křičelo malé dítě.“²⁰⁵

Rybář vezme dítě domů. Ve vesnici to vzbudí pozdvižení a všichni dumají, co dělat s dítětem, a jak ho pojmenovat. Nakonec zvítězí jméno Smaragdi podle zvláštního odstínu očí děvčátka. Dítěte se ujme Varuchosova žena Nerantzi, která přišla o děvčátko, a tak jej přijímá jako dar od Královny moře: „Nikoho jsem se neprosila o radu, co mám s dítětem dělat. Přišlo k nám z moře, vítáme je. Panna Marie – Královna moře nám je poslala, ona se o ně postará. A když už je přivedla do bezdětné rodiny, věděla, proč to dělá...“²⁰⁶

Do poklidné rybářské vesničky tak přijde Smaragdi, která je ztělesněním několika abstraktních pojmů... Její bytostná potřeba koupat se v moři zastupuje vášeň a touhu

²⁰² MYRIVILIS, Stratis. *Královna moře*. Přel. Fr. Štuřík. Praha: Odeon, 1967. s. 94.

²⁰³ Tamtéž, s. 60.

²⁰⁴ Tamtéž, s. 68.

²⁰⁵ Tamtéž, s. 69-70.

²⁰⁶ Tamtéž, s. 74.

po svobodě – dva výrazné atributy její postavy. Svou svobodomyslnou povahou a svébytností narušuje život a zvyklosti obyvatel vesnice. Moře ji naplňuje pocity volnosti, radosti a plnosti života:

„Lákala ji nedozírná a čistá mořská hladina, tak svěží a lesklá, že v ní pozbývala váhu a cítila, jak ji unášejí perutě, jejichž šumění a mávání stále v svém nitru slyšela. Kdykoli tedy neměla práci a byla sama, [...] oddávala se plavání s vášní, která přecházela v opojení. [...] Smaragdi si vyjela s loďkou na širé moře. Tam se cítila úplně volná; ten pocit jí připadal jako zvláštní výsada, plnil jí celé tělo. Svlékla se mezi nebem a mořem, pak skočila po hlavě do vody s takovou rozkoší, že se s ní všechno zatočilo. V tu chvíli voda zasadila celému tělu studenou ránu a ta naplnila Smaragdi divokou radostí. Opravdový a plný pocit života zalil její nitro, měla dojem, že všechny ostatní chvíle na zemi prožívala jen zpola.“²⁰⁷

V jedné pasáži se Smaragdi ponořená pod hladinu cítí jako mořem oděná: „Byl to pocit prudké radosti, svobody a svěžesti, který jí vnikl až do duše, jako by měla na těle celé moře jako oděv. Splývavý a vzdušný závoj jako průhlednou vlečku bílých a růžových barev [...] Smaragdi cítila, že vleče za sebou moře – nekonečný závoj, který se táhne k dalekým břehům, jež jeho lemy omývá malými zpěněnými vlnkami.“²⁰⁸

Zpočátku její nespoutanost vesničany popuzuje, ale nakonec pochopí, že je to její přirozenost. Plavat je pro ni stejnou nutností jako pro ně dýchat: „Když poprvé skočila do hluboké vody na otevřeném moři a nedbala na ostatní ženy, které se jen potají koupávaly za skálou Vigly, hospodyně se bouřily a Nerantzi dostala strach. ‚Co to děláš? Skáčeš do vody venku v moři! A jako děvče, a sama! Ať už to neslyším!‘ Ale nic to nepomohlo, nakonec viděli všichni muži a všechny ženy, že Smaragdi se koupe jinak než druhé dívky.“²⁰⁹

Smaragdi se nadchne pro rybolov. Podmořský svět ji fascinuje, a tak nejraději s otcem vyjíždí na lov chobotnic, při kterém může dlouhé hodiny pozorovat v zrcadle odraz hlubin: „Také Smaragdi často vzala přístroj se zrcadlem, strčila tam hlavu a prosila Varuchose, aby ji doprovázel kouzelným krajem hlubin.“²¹⁰ Ze Smaragdi vyrostle velmi schopná rybářka, jež lásku k rybolovu pěstuje v dalších dětech, které jí pomáhají. Umění rybolovu se předává z generace na generaci a již malé děti znají všechny rybářské triky: „Na druhý den vzala Smaragdi dvě nebo tři malé Lathiosovy děti a brzy ráno jela do přístavu lovit hlavonožce. Držela se stále u břehu. Voda zde byla průhledná až na dno [...] Děti stály na palubě, dívaly se na pestré ryby, jak plavou pod červeným kýlem, a zdravily je radostnými výkřiky. Když Smaragdi vytáhla nějakou chobotnici, děti s nadšením přiběhly. Věděly, že se jí musí ukousnout hlava, aby bylo po ní.“²¹¹

²⁰⁷ MYRIVILIS, Stratis. *Královna moře*. Přel. Fr. Štuřík. Praha: Odeon, 1967. s. 147-148.

²⁰⁸ Tamtéž, s. 218.

²⁰⁹ Tamtéž, s. 116.

²¹⁰ Tamtéž, s. 112.

²¹¹ Tamtéž, s. 208.

Fascinaci hlubinou mají nejspíš Myrivilis se Smaragdi společnou. Pasáží nahlížejících do tajů mořských hlubin je celá řada. Jako by v nich autor byl ve svém živlu, nechává se unášet imaginací a řetězí za sebou množství metafor a přirovnání. Hlubinné obrazy jsou v díle jako živé. Člověk při četbě této knihy vidí pestrobarevný mořský svět v celé jeho dynamičnosti:

„Před kulatým sklem pomalu táhly průhledné mělčiny, pokryté modrými kaménky, zdobené mušlemi a nazelenalým pískem. V proudícím světle šťastně plavaly barevné ryby. Některé líně, jako by chtěly v těch zlacených hlubinách celý den lelkovat. Jiné zas, jako by spěchaly do pilné práce. Některé plavaly samy, jiné zas postupovaly v celých hejnech dopředu, jakoby řízeny jedinou vůlí, jediným rozkazem. Nikdo ho neslyšel, nikdo neviděl velitele volat ‚pozor‘, ale rybky společně cvičily jako vojáčky na přehlídce.“²¹²

Nejčastějšími motivy na stránkách knihy jsou řasy, podmořské rostliny a ryby. Zejména rybám věnuje Myrivilis velkou pozornost. Popisuje čtenáři jednotlivé druhy, zajímají ho jejich barvy a vzory, ale i vlastnosti. Postava Smaragdi má nejraději parmu: „Měla hedvábné šaty z pestrých stužek, které se táhly od hlavy až k ocasu. Zelené, červené a oranžové. Byla tam i modrá parma, překrásná, narodila se v moři, ale nebe ji obleklo do nejjemnějších barev.“²¹³

Smaragdi se kvůli své lásce moři rozhodne, že se nikdy neprovdá²¹⁴, protože manžel by jí po svatbě zakázal věnovat se rybolovu: „...chtěla sama řídit svůj život, právě tak jako svou bárku. Kdykoli ji napadne, může si napsat červenou plachtu a vyjet si na širé moře, aby jí vlny stříkaly na tvář a do očí bílou pěnu. Aby kolem ní nebylo nic, jen bílí raci a nahoře i dole čistá modř. Sama aby řídila bárku kormidlem a plachtou a ta aby klouzala po vlnách a položila bok na hladinu moře.“²¹⁵ Touha po svobodě je v novořecké literatuře typickou vlastností řeckého národa, u dívky je však přece jen poněkud nezvyklá. Smaragdi se na celý svůj život zasnoubila s mořem. Její postoj připomene rozhodnutí kapitána Thanasise, „řeholníka na moři“ v Kumandareasově *Plavbě*, žít bez ženy a bez dětí.

Její odlišnost vyděluje Smaragdi ze společnosti vesničanů. I když zpočátku samotu vyhledává a tráví dlouhé hodiny na širém moři, život bez blízkých ji činí osamělou. Když kavárník Fortis přijde o syna, neštěstí je spojí: „Cítila celé moře zármutku nad nešťastným kmotrem, moře s těžkými, nehybnými vodami.“²¹⁶ Smaragdi se rozhodne vzdát se rybolovu, stát se kmotrovi dcerou a zůstat doma jako jiné ženy ve vesnici. Na památku jeho zesnulého syna, který se utopil, nosí černé šaty. Pozdě si uvědomí city, které k mladíkovi chovala: „Zprvu cítila v svých myšlenkách a citech naprostý zmatek, který se v ní zvedal jako rozbourané moře. [...] Nebyl to zármutek, nebylo to zneklidněné svědomí pro nevědomou

²¹² MYRIVILIS, Stratis. *Královna moře*. Přel. Fr. Štuřík. Praha: Odeon, 1967. s. 112.

²¹³ Tamtéž, s. 113.

²¹⁴ Odmítání sňatku je typické pro Néreoovny, předchůdkyně nereid, v řeckých mýtech, jak podotýká Taťána Blažková ve své práci *Néreoovny a neraidy – postavy antické mytologie a novořecké lidové pohádky*. Dostupné z WWW: <http://is.muni.cz/th/110012/ff_b/>.

²¹⁵ MYRIVILIS, Stratis. *Královna moře*. Přel. Fr. Štuřík. Praha: Odeon, 1967. s. 311.

²¹⁶ Tamtéž, s. 297.

vinu, žádná měkkost nebo lítost. Jen láska, velká láska ji vítězně a mocně zaplavila, jediný neměnný cíl jejího života. [...] Cítila nepřekonatelný odpor k moři. Už se neodvážila pohlédnout do lesknoucích se vod, kde skály byly v hlubině porostlé hnědými vlákny jako vlasy utopených mladých mužů, kde se bělejí mušle, podobné uším utonulých.²¹⁷

Smaragdi podala zmatenému kmotrovi vysvětlení, které se pak po vesnici tradovalo ještě mnoho let, rozhodla se zaslíbit Panně Marii. Z vyprávění se stala legenda, a tak končí příběh *Královný moře*: „Každý den šla nahoru ke kapličce [...] a pomodlila se před podivným obrazem. A Panna Maria s rybím tělem se na ni úkosem a strnule dívala zelenýma očima, obestřena svým tajemstvím a mlčením. Stále držela v jedné ruce loď a v druhé Poseidonův trojzubec a její rybí ocas se hadovitě svíjel, plný síly. Roklemi sem doléhal hluboký, vážný hlas moře.“²¹⁸

Námět Myrivilisova díla i zdroje jeho inspirace spojují *Královnou moře* s dílem jiného „maloasijského autora“. Ilias Venezis ve svém románu *Aiolská země* rovněž uplatňuje mýty, pověsti a pohádky řeckého lidu. Díky užití stejných pověstí o mořských pannách se nabízí srovnání, jak danou látku tyto dva autoři zpracovali.

3.2. Srovnání pověstí o mořských pannách

Stěžejní fabulí Myrivilisovy *Královný moře* je novořecká pověst o vodních vílách založená na starověké báji o tzv. nereidách. Ve vyprávění vesničanů příběh o rusalce stále přžívá a je jimi neustále aktualizován. Příběh jako pohádku – ovšem s pravdivým základem – vypravuje teta Permachula. V novořecké literatuře je nositelem lidové moudrosti téměř výhradně babička.

Stařena vypráví příběh o Darasovi, urostlém mladíkovi, do kterého se zamilovala vodní bytost. Mladík sice získal lásku rusalky, ale zaplatil za to krutou daň – oněměl a zchradl. Celé hodiny hleděl do hlubin moře, kam zmizela rusalka i s jeho dítětem. Zákon rusalek však podle pověsti nedovoluje, aby si vodní víly ponechaly dítě, které je napůl člověkem. Permachula popisuje, jak bylo dítě rusalky nalezeno na pláži: „Jednoho dne má babička [...] když chodila s několika ženami po břehu, našla tam v písku robátko. Sehnuly se a zvedly je. Bylo mrtvé. Ale nevypadalo jako lidské stvoření. Mělo tělo bílé jako sníh, vlasy dlouhé jako dvouleté dítě, rusé jako oheň. A tady na krku nad ramenem mělo zelené šupiny jako ryba. Přičichly k němu, čpělo rybinou. [...] Všem bylo zcela jasné, že je to dítě té rusalky – Darasovo a té paní. [...] Tuhle na tváři pod okem mělo černou tečku jako čočku. A Daras taky. Bylo to mateřské znaménko.“²¹⁹

Moudrá stařena považuje Smaragdi za dítě rusalky, nejen proto, že jako nemluvně byla nalezena v košíku v bárce, ale hlavně kvůli její kráse. Malá Smaragdi ve všem odpovídá popisu rusalčina dítěte: „Vypadá jinak než druzí a má jinou povahu. Bývá velmi krásné. Na první pohled má vlastnosti rusalky. Je velmi obratné. Ale celý život je láká moře. Když

²¹⁷ MYRIVILIS, Stratis. *Královný moře*. Přel. Fr. Štuřík. Praha: Odeon, 1967. s. 326.

²¹⁸ Tamtéž, s. 327.

²¹⁹ Tamtéž, s. 120-121.

takové rusalčino dítě zavedeš daleko od moře, nevydrží tam. Chřadne a zemře. Potřebuje sláný vzduch, který je sílí jako pšeničný chléb.²²⁰ Již jako dítě kolem sebe Smaragdi šíří neuchopitelnou mystickou auru. Myrivilis několikrát zdůrazní, že vyzařuje zvláštní světlo: „Rybáři si ji dlouho prohlíželi a zprvu žádný z nich nemluvil, tak byl podivný její zjev. Dítě zářilo vlastním světlem, růžovým a zlatým, modrým a zeleným. Dívala se s úsměvem na všechny, zvedala ručky, znovu se usmívala a nikdo nevěděl, proč se podobá zázraku. Ale všichni chápali, že je z jiného světa než oni a než jejich děti.“²²¹

I adoptivní rodiče dítěte si neustále uvědomují, že jim nepatří, že pochází odjinud. Myrivilis děvčátko staví do opozice vůči ostatním dětem a neustále vyzdvihuje jeho fyzickou odlišnost a výlučnost: „Smaragdi je něco jiného. [...] Děti z přístavu vypadaly jinak, byly snědé, tváře a uši měly od soli prožrané, chodily zpola nahé a bosy, s vyschlým a jako boty vyleštěným tělem. Sama Nerantzi cítila, že ta holčička není z jejich krve. Zdálo se jí, že každý paprsek, každá chvíle v její přítomnosti je plna radosti ze vznešeného původu.“²²² Na několika místech postavy románu Smaragdi přiřknou určitý původ, prohlásí ji za dceru samotné Královny moře. Varuchos jí říká: „Budeš rybářkou a budeš plavat v moři. Jako Panna Marie – Královna moře, která mi tě dala do koše a drží nad tebou ochrannou ruku.“²²³ Permachula chová dítě a ptá se: „A kdo ti dal, paní, ty smaragdy?“ A sama odpovídala: „Rusalka ti je dala, paní, když bylo moře rozbouřené. [...] A kdo ti dal, princezno, ty kadeře? Maminka, královna moře, ti je dala, mé poupátko.“²²⁴

Když Smaragdi vyrostla, odpovídala popisu rusalky, který zná každé malé dítě z řeckých pohádek. Její nadpřirozená krása – smaragdové oči a pletence zlatých vlasů „silné jako lodní lano“²²⁵ – z ní v představách vesničanů nutně vytvářela potomka bájného stvoření. V očích doktora Platanase je přímo bohyní: „Jsi bohyně z Olympu, a ne rybářka z přístavu. Athéna, Afrodita, Artemis?“²²⁶ Podle postavy učitele je to Afrodita, neboť se zrodila z moře: „U starých Řeků to byla nejkrásnější bohyně. A dítě je také takové. Je plavé jako kukuřičný klas, má zelenomodré oči jako moře u bílé pláže. Vlna se otevřela, dceruška vystoupila, mořský břeh zasvítíl, celý svět se rozzářil.“²²⁷

Teta Permachula s pohledem upřeným na moře popisuje Smaragdi rusalky takto: „Pod těmihle vlnami jsou v mořských hlubinách jeskyně rusalek. Jsou vyloženy perlami a jemnými mušlemi. Tam rusalky sedí, češou si vlasy a hrají si. Jejich tělo je bílé jako ze slonové kosti, jejich vlasy jsou rusé, zlaté a zelené. A právě takové jsou i jejich oči.

²²⁰ MYRIVILIS, Stratis. *Královna moře*. Přel. Fr. Štuřík. Praha: Odeon, 1967. s. 173.

²²¹ Tamtéž, s. 86.

²²² Tamtéž, s. 88.

²²³ Tamtéž, s. 89.

²²⁴ Tamtéž, s. 90.

²²⁵ Tamtéž, s. 115.

²²⁶ Tamtéž, s. 230.

²²⁷ Tamtéž, s. 85.

Některé mají oči rubínové jako zrnka granátového jablka. Jiné zas zelené a jiné zlaté jako měsíc. Jedna z nich je tvá matka, měla oči jako smaragdy a vlasy plavé jako čirý med.²²⁸

S rusalkami se v díle spojuje tzv. Kristova cesta – široký pruh světla na moři, který vede donekonečna za obzor až k nebi – „Cesta, po níž šel na moři Kristus, když hledal rybáře, aby požehnal jejich sítím. Kráčel po vlnách a hledal je na širém moři. Za jeho kroky bylo vidět stříbrné šlépěje. Teď za krásné noci je zase možné ji vidět na hladině moře [...] Chodí po ní rusalky. Jedny mají rybí ocas jako Panna Maria v kapličce. Ty plavou. Jiné mají nohy jako my. Ty jdou po Kristově cestě pěšky. Na nohou mají stříbrné sandály, rozevřou deštničky ze zlatého hedvábí a jdou si na procházku.²²⁹

Jak již bylo řečeno, Smaragdi moře silně přitahuje, jako by byla skutečně rusalkou. Neustále se potápí a prozkoumává jeho hlubiny. Znovu se nám objevuje spojení ‚tajemství moře‘: „Všechno, co se týkalo moře a jeho tajemství, vyvolávalo její zájem.²³⁰ O Smaragdi se v knize také praví, že: „Její oči vidí hluboko do moře.²³¹

Krása mořské panny bere mužům dech. Smaragdi samozřejmě přitahuje chlapce, o které však neprojevuje zájem. Její půvaby okouzlí věčně zasněného chlapce Vatisa. Tento vnímavý mladík jako jediný odhalí, že Fortisův syn Lambis Smaragdi potají miluje, a je svědkem toho, jak se z nešťastné lásky k ní utopí. Vesničané netuší, co je pravou příčinou Lambisovy smrti: „Mrtvola se leskla v temně zelené vodě a hýbala rukama vpravo vlevo, jako by se chtěla vyprostit; sotva se však měla uvolnit, zase sklouzla, pomalu se zakolébala a nakonec zůstala v šikmé poloze. ‚Něco ho dole drží,‘ řekl Lathios. [...] ‚Má na krku uvázané železo,‘ oznamoval. ‚Malou kotvu...‘ [...] Lambis měl na sobě všechny šaty a kolem krku červený šátek. Když ho Smaragdi uviděla, hlava se jí zatočila. Byl to týž šátek, kterým mu v tu měsíční noc ovázala ránu na poraněném rameni.²³²

V *Královně moře* je tedy nereida překrásným bájným stvořením s nadpřirozenou silou. Jakousi vílou, která však člověku přináší neštěstí, když se s ní v životě setká. Obyvatelé vesnice dávají Smaragdi a jejímu původu za vinu řadu neštěstí, jež se udála od jejího příchodu do přístavu Panny Marie. Obviňují jí ze zlého osudu, jenž stihl lidi, kteří se jí ujali: „Věřili, že teta Nerantzi spadla a zabila se následkem kletby, kterou s sebou přináší osud rusalky. Starého Varuchose prý také rusalka uvrhla do hanby a pak do záhuby.²³³

Teta Permachula vysvětluje Vatisovi, že jsou dva druhy rusalek. První žijí na pevnině a objevují se často v řeckých pohádkách: „Vycházejí v noci za měsíčního svitu a zdržují se na rozcestích. Chodí úplně nahé, jak je matka zrodila. Jsou krásné a pocestného [...] snadno svedou na scestí. Postaví si přeslici uprostřed cesty a tkají vlákna. Ta vlákna tahají z měsíce,

²²⁸ MYRIVILIS, Stratis. *Královna moře*. Přel. Fr. Štuřík. Praha: Odeon, 1967. s. 122.

²²⁹ Tamtéž, s. 218-219.

²³⁰ Tamtéž, s. 114.

²³¹ Tamtéž, s. 171.

²³² Tamtéž, s. 294-295.

²³³ Tamtéž, s. 239.

proto ho pak stále ubývá. Napínají je v uličkách, a když tam někdo jde, zamotá se do měsíčních vláken, onemocní, ztratí řeč nebo zestárne.²³⁴

Druhé rusalky žijící v moři se nazývají gorgony: „Až do pasu jsou krásné ženy, od pasu dolů ryby. Sedí na pustých ostrovech, češou si vlasy a zpívají na dunách a na skalách. [...] Když se jim líbí nějaký námořník, vynoří se na hladinu, chytí se za záď lodi a táhnou člun do hlubiny, jako by si hrály. Kormidelník se ohlédne [...] Je okouzlen a vztáhne po nich ruku. Vykloznou [...] dívají se muži do očí a usmívají se. [...] Muž se nakloní [...] až spadne do moře a ony ho vezmou s sebou [...] do neznámých hlubin. Tam mu vezmou oči a navléknou si je na svůj náhrdelník.“²³⁵ Když vytáhnou mrtvého mladíka Lambise z moře, má prázdné dutiny místo očí, což odkazuje k těmto lidovým povídkám o mořských pannách: „Ryby sežraly oční bulvy. [...] Ležel stále na zádech, vlasy od moře provlhle sčesány na obě strany, prázdné oči obráceny k zamračené obloze.“²³⁶

Motiv mořské panny spojuje *Královnou moře s Aiolskou zemí* Iliase Venezise. Jedním z mnoha drobných příběhů, které tvoří syžet díla, je pověst o Gorgoně, sestře Alexandra Velikého. Ve Venezisově knize se s Gorgonou setkává jedna z postav, Manolis Lyras, který byl tehdy desetiletým chlapcem a poprvé doprovázel otce na jeho cestách plachetnicí:

„Bylo to před západem slunce, ale nízké mraky zastřely moře tak hustou mlhou, že nebylo vidět z přídě na záď plavidla. [...] Situace na malé lodici Tenedu se zhoršovala každou chvílí; šlo o život. Kapitán poslal pro syna do podpalubí, kde spal. Obratným pohybem jedné ruky, aniž odvrátil zrak upřený na plachty a vlny, přivázal k sobě chlapce týmž provazem, kterým byl přivázán sám, aby je vlna nesmetla. [...] Bouře byla stále prudší. Déšť se změnil v krupobití a to bičovalo loď a těla. [...] Tu najednou strašná vlna narazila na lodici a převalila se přes ni. Pak druhá. A znovu další. [...] Lidé křičeli a řvali. Ale když nastal kritický okamžik, všechny hlasy zmlkly. [...] Vlna zvedla loď do výšky na hřeben, jako by se měla zřítit do propasti, která zela pod ní, když tu najednou bylo slyšet v řevu bouře jakési klepání. A hned nato řval a volal k vlně kapitánův hlas: ‚Žije, žije velký král, Alexandr Veliký žije!‘ [...] Manolis Lyras si vzpomíná, že v spouště vody zahlédl vedle masky lodice delfíni ocas. Pak uviděl celou rybu. Od pasu nahoru jako by měla ženské tělo. Oči jí planuly jako uhlíky. Najednou se tělo na hřebeni vlny vztyčilo a pak se náhle ponořilo hlavou dolů do vody a už se neukázalo. Černé vlasy na chvíli zavlály jako chapadla chobotnice, když se objevila hlava mořské panny. Pak zase zmizely, vlna je odnesla s sebou. Najednou vítr ustal, bouře se utišila [...] Vyšly hvězdy a na Egejském moři se rozhostil klid.“²³⁷

Vládkyně moře Gorgona má prisouzeno zjevit se v bouři námořníkům a zachránit jejich životy, znají-li ovšem pověst o Gorgoně a vysloví-li ve správný čas kouzelnou formuli, již vyřkl Manolisův otec. Podle pověsti vypravované u Venezise si Alexandr přivezl z cest živou vodu, kterou se chystal vypít v hodině smrti. Nikdy tak nezemře a bude navěky vládnout své

²³⁴ MYRIVILIS, Stratis. *Královnou moře*. Přel. Fr. Štuřík. Praha: Odeon, 1967. s. 172.

²³⁵ Tamtéž, s. 172-173.

²³⁶ Tamtéž, s. 295.

²³⁷ VENEZIS, Ilias. *Aiolská země*. Přel. Fr. Štuřík. Praha: Odeon, 1966. s. 79-80.

říši. Zvědavá sestra však vodu nic netušíc vypila, a zkazila tak králův záměr. Ten ji ve vzteku vrhl do moře, kde od té doby panuje. Vzpomíná na svého bratra a ptá se každého námořníka, kterého potká, zda král ještě žije. Jediná správná odpověď je kladná.

V této verzi je Gorgona přízrakem, přeludem s vypoulenýma očima a hadími vlasy. Na rozdíl od Myrivilisovy knihy, kde je podoba mořské panny spojena s krásou Královny moře vymalované v kapliče, u Venezise je mořská panna strašidlem, ošklivou rybou s vlasy. Myrivilisova představa Gorgony je mnohem poetičtější než Venezisovo dramatické pojetí této bytosti: „...bloudí po mořích, udeří ocasem do vln a objeví se u přídě řeckých lodí. Dychtivě se vyptává kapitánů na bratra. A když s ní přátelsky mluví, naučí je novým písním a melodiím. Gorgona je symbolem Řecka [...] Gorgona je Řecko – zpola pevnina, zpola moře.“²³⁸

3.3. Ilias Venezis: Aiolská země

Ilias Venezis²³⁹ se narodil v Aivali v Malé Asii jako Ilias Mellos. Jeho rodina byla nucena uprchnout na ostrov Lesbos. Venezis se účastnil maloasijských bojů a v osmnácti letech byl zajat. Po propuštění se vrátil na Lesbos, kde se setkal s Myrivilise, který ho přesvědčil, aby o svých zážitcích napsal příspěvek do jeho novin *Kambana*.²⁴⁰

Venezisova tvorba je silně ovlivněna jeho autobiografickými vzpomínkami. Jeho první vydaná kniha *Číslo 31328 (To Nouμερο 31328, 1931)* se věnuje zážitkům ze zajetí podaným bezprostředně a zcela realisticky. Že je pro Venezise přirozenější psát s jemnocitem a něžností prózu lyrického rázu, dokázal ve svém druhém díle *Galini (Γαλήνη, 1939)*. Námětem obtíží uprchlíků při sžívání se s novou vlastí, připomene tato kniha *Královnu moře*. Název, který znamená „klid“ a „mír“, ale také „klidné moře“ nebo „bezvětrí“, vyznívá vzhledem k námětu ironicky.²⁴¹ Toto období Venezisovy tvorby charakterizuje symbolismus, expresivita, lyričnost a sugestivnost. Do určité míry propadá autor nostalgii a sentimentalitě. Kritika Venezisovi vytýká nepřehlednost z hlediska kompozice, sklon příliš idealizovat a neschopnost nadsázky. Na druhou stranu bývá oceňována velká láska k člověku, která prostupuje celé Venezisovo dílo a dává mu hlubší rozměr.²⁴²

Přestože najdeme při srovnání tvorby Venezise a Myrivilise množství společných znaků, má autor *Královny moře* jako spisovatel značnou převahu nejen díky své jedinečné práci s jazykem, kterou jsme měli možnost poznat výše, ale jeho dílo obecně vykazuje větší stabilitu a komplexnost než dílo Venezise. Karolos Mitsakis však vyzdvihuje Venezisovu emocionalitu a schopnost výstižně vyjádřit city postav. Jako autorovi mu rovněž nelze upřít

²³⁸ MYRIVILIS, Stratis. *Královna moře*. Přel. Fr. Štuřík. Praha: Odeon, 1967. s. 114.

²³⁹ Ηλίας Βενέζης (1904-1973)

²⁴⁰ ΜΗΤΣΑΚΗΣ, Κάρολος. *Νεοελληνική πεζογραφία. Η γενιά του '30*. Αθήνα: Ελληνική Παιδεία, 1977. Σσ. 33-35.

²⁴¹ ΑΘΑΝΑΣΟΠΟΥΛΟΣ, Ευάγγελος; ΚΟΚΚΙΝΑΚΙ, Ειρήνη; ΜΠΙΣΤΑ, Πολυξένη: *Ιστορία νεοελληνικής λογοτεχνίας*. Αθήνα: ΟΡΓΑΝΙΣΜΟΣ ΕΚΔΟΣΕΩΣ ΔΙΔΑΚΤΙΚΩΝ ΒΙΒΛΙΩΝ, 2006. Σσ. 128-129.

²⁴² ΠΟΛΙΤΗΣ, Λίνος. *Ιστορία της νεοελληνικής λογοτεχνίας*. Αθήνα: Μορφωτικό Ίδρυμα Εθνικής Τράπεζας, 2007. Σσ. 306-307. ISBN 978-960-250-061-3.

bohatou fantazií a vysokou míru obraznosti jeho díla, za kterou si vysloužil pověst nedostižného pohádkáře.²⁴³

V lyrické próze *Aiolská země* (*Αιολική γη*, 1943) Venezis utíká do bezstarostného dětství v Malé Asii prodchnuté dobrodružnými výpravami, pocity sepětí s přírodou a setkáním s nadpřirozenými bytostmi. Venezis však hluboce prožíval stesk po ztracené vlasti a zakořeněnost v rodné půdě je zde silně akcentována.²⁴⁴ I když je děj popisován zejména z pohledu autobiografické postavy malého chlapce Petra, vypravěč je zde ve skutečnosti mnohohlasý. Syžet díla tvoří množství vyprávění a epizodických příběhů různých postav. Autor tak dosahuje rozmanitosti narativní struktury. Kromě zapojení orientálních prvků a historie řeckých obyvatel, se v díle objevuje i řada symbolických scén. Příběh postupně graduje až ke konfrontaci nevinné dětské duše s krutostí a nesmyslností války. Kniha je prostoupena nostalgií po ztracené rodné zemi a má silně emotivní ráz.²⁴⁵

Přestože název knihy odkazuje k pevnině, motiv moře je zde hojně zastoupen. Sám autor svůj příběh definuje jako „historii Aiolské země, jež vypráví o kraji, který omývají vlny Egejského moře.“²⁴⁶ Moře a jeho atributy tvoří hlavní komponenty přirovnání, personifikací a apostrof. Ve výrazně metaforické rovině díla tu autor staví do protikladu moře a hory. Tak také začíná hned první kapitola knihy, jež nás seznamuje s prostředím, kde se příběh dětství odehrává:

„Když se utišila hladina Egejského moře a na obzoru se začaly z hlubin vynořovat svěží, azurové a sluncem ozářené hory Lesbu, spatřily překvapené vlny ostrov, svého nového přítele. Byly zvyklé putovat z Krétského moře a končit pouť u pobřeží Malé Asie. [...] Zde ten ostrov, to bylo něco zcela nového, úplně odlišného. Proto vlny řekly: ‚Podáme o tom zprávu nejbližší zemi, Aiolské zemi, povíme jí o ostrově, [...] kde se spojilo světlo a ticho, povíme jí o jejích liniích a o jejím pohybu, který je tak mírný, jako by nesl v sobě mlčení, řekneme jí o kouzlu Egejského moře.‘ Vlny zanesly zvěst moře na aiolské pobřeží. Přišly i jiné vlny, přišly všechny vlny. A všechny vyprávěly o hře linií ostrova, o hře harmonie a ticha. Hned první den to uslyšely drsné hory Malé Asie, ale zůstaly klidné. Slyšely to na druhý den, a opět se nevzrušily. Když však to neštěstí přišlo, a ony stále jen slyšely, jak šumící moře vypráví o tom divu, ztratily konečně klid a sklonily se zvědavě nad vlny, aby viděly ten ostrov v Egejském moři. Záviděly mu jeho harmonii a řekly: ‚Vytvořme i my v Aiolské zemi zákoutí klidu, které

²⁴³ ΜΗΤΣΑΚΗΣ, Κάρολος. *Νεοελληνική πεζογραφία. Η γενιά του '30*. Αθήνα: Ελληνική Παιδεία, 1977. Σσ. 33-35.

²⁴⁴ ΚΑΡΑΝΤΩΝΗΣ, Ανδρέας. *Πεζογράφοι και πεζογραφήματα της γενιάς του '30*. Αθήνα: Παπαδήμας, 1977. Σσ. 128-138.

²⁴⁵ Zajímavý rozbor Venezisovy Aiolské země s názvem *Against Return: Genre and Politics in Venezis' Aeolian Earth* napsala Alison Cadbury. Studie byla zveřejněna v periodiku *Journal of the Hellenic Diaspora* v roce 1992. Autorka zde rozvíjí teorii, že Venezis staví své dílo do opozice ke kanonizované Odyssei. Venezis si dle jejího názoru sice cení krásy Homérova jazyka a jeho metafor, ale snaží se ukázat, že aktuální politické jednání nelze zakládat na zastaralých hodnotách. Ponecháme na každém čtenáři, zda se s jejím názorem ztotožní.

²⁴⁶ VENEZIS, Ilias. *Aiolská země*. Přel. Fr. Štuřík. Praha: Odeon, 1966. s. 102.

by bylo jako ten ostrov. ' Tu se hory vzdálily, ustoupily do pozadí a místo, jež opustily, stalo se místem ticha. Ty hory v Malé Asii se nazývají Kimentské hory. ‘²⁴⁷

Zosobnění neživých věcí je u Venezise velice výrazným ozvláštňujícím prvkem. Příroda má v knize podobu nesčetného množství hlasů, zní jako symfonie. Ta se skládá nejen z hlasů zvířat, ale i šeptání kořenů, půdy a červů v ní. Hory a vlny spolu zapředou dialog. S tímto jevem se setkáme na mnoha stránkách knihy: „Skoro každou noc cestuje na Kykladské ostrovy. Vítr ho tam zanesou. Zanesou ho tam vlny. Nastaví ucho a poslouchá ozvěny hlubin. Hlubin času a bájí. Vyprávějí mu o nymfách a satyrech, o bozích, jejich vášních a slabostech. [...] Vlny vyprávějí...“²⁴⁸

Vlny zde mají mnoho funkcí a vlastností. Lze říci, že jsou jednou z mnoha postav příběhu a autor zde čtenáři sugeruje své pojetí vln jako živoucích bytostí. „Dole na obzoru odpočívalo moře a čekalo, až je vlny probudí.“²⁴⁹ Venezis přirvine vlně i city. „A vlny řeckého souostroví dojaty putovaly vedle prázdnoty Egypta, pak přešly nad prázdnotu – všechny se zbarvily azurovou modří.“²⁵⁰ Právě vlny zvěstují člověku, že přichází válka. „Vlna se valí s divokým řevem, zmítá se a bije sebou, stále se vzdouvá a stále šílí: ‚Blíží se bouře, bouře se blíží, válka se blíží.‘“²⁵¹

K vlnám vytváří Venezis asi nejvíce přirovnání – do široké škály předmětů srovnání spadají například ženské vlasy, oči lovce nebo vzpomínky: „Najednou se [kůň] žene jako blesk. Chytím se ho pevně za hřívku; teplý vzduch mi ovívá tváře, stromy ubíhají, tvary a tělesa – všechno se mění ve vlny. A za mnou vlasy Doris jsou jako vlny, když je rozčeří vítr.“, „jeho oči jsou kalné jako mořské vlny“, „A náhle se probudí vzpomínky na naše dětská léta, vracejí se jako vlny vzedmuté tajemstvím a strachem, který nás obestírá.“²⁵²

Venezis se snaží postihnout mnoho podob mořských vln. V souvislosti s oblastí Egejského moře neustále opakuje slova harmonie a radost. Vlny, delfini i vítr jsou zde v symbióze: „Východní vítr silně duje, duje neustále. Blankytně modrá voda pije z výšky světlo, pije světlo, ze zářivého nebe a od zářícího slunce. Aby to světlo rozložilo a proměnilo v chvění a pohyb, aby je mohlo proměnit v harmonii, volá oře východní vítr. Vznikají vlny. Ale ne velké němé vlny jako na oceáně, temná stvoření, jež nemají smyslu. Malé vlny, úměrné místu, aby vážné, holé a srázné skály ostrovů je mohly odrazit a ony se znova vyrovnaly. Světlo zalévá skály a ty se chvějí. Chvějí se i vlny, delfini radostí vyskakují a hrají si s vlnami.“²⁵³

Pro srovnání se podívejme na motiv vlny v *Královně moře*. Myrivilis také využívá personifikace: „Na nebi zářily hvězdy a jarní vlny šuměly a líbaly se v jamkách

²⁴⁷ VENEZIS, Ilias. *Aiolská země*. Přel. Fr. Štuřík. Praha: Odeon, 1966. s. 7.

²⁴⁸ Tamtéž, s. 102.

²⁴⁹ Tamtéž, s. 160.

²⁵⁰ Tamtéž, s. 103.

²⁵¹ Tamtéž, s. 192.

²⁵² Tamtéž, s. 133, 143, 174.

²⁵³ Tamtéž, s. 104.

a na plážích.²⁵⁴ Myrivilis přirovnává vlnky k mořským vánkům: „Množství malých, hravých a klouzavých vlnek utíkalo kolem a vedle bárky a za bárkou. Jako nesmírné množství svěžích mořských vánků, laškujících v nejpůvabnější hře, když právě nehrají nejstrašnější tragédii.“²⁵⁵ Na rozdíl od Venezise klade Myrivilis důraz na rytmus mořských vln, na jejich neustálý koloběh: „Mezi listím moruše se co chvíli zalesklo stříbrné moře, jako by si jeho vlny hrály mezi zelenými větvemi. Vzplály, pohasly, vzplály...“²⁵⁶, „Všechno někam odchází, všechno odněkud přichází, i vlny, jedna za druhou, v určitém a slavnostním pořadí.“²⁵⁷ U Myrivilise se také setkáme s méně obvyklými metaforami vln: „Utýraná těla se zvolna přikrývají těžkými vlnami snu.“²⁵⁸, „Stařena natáhla kostnatou ruku a ukázala na moře [...] kde na vlnách obraznosti plávaly kouzelné výtvoř.“²⁵⁹

Při srovnávání Myrivilise a Venezise obraznosti si můžeme všimnout drobného detailu. Zatímco Myrivilis moře vždy spojuje s vůní: „Tu se celá noc rozvoněla teplou vůní, nebe i moře, hvězdy a myšlenky.“²⁶⁰, u Venezise se setkáme s opačným vyzněním, zařazeným do negativního kontextu: „Večerní vánek vnikal balkónem do sálu a šířil pach moře...“²⁶¹ Myrivilis také často mluví o dechu moře: „Ticho obestíralo bárku, kterou houpal klidný a hluboký dech moře.“²⁶², „Posadili se k letnímu oknu. Pronikal k nim dech nočního moře. Nebe zvolna vedlo na moře stáda svých hvězd.“²⁶³

Vraťme se nyní od poetiky Myrivilise k poetice Venezise. Moře můžeme v jeho díle rozlišit dvojí – konkrétní a abstraktní. Máme zde obraz Egejského moře, po němž Venezis pojmenoval jedno ze svých děl (*Αιγαίο*, 1941), jako moře mnoha podob. Nejčastěji je egejská oblast v díle spojována s azurovým světlem, pro Venezise je to však také země bájí a dětské fantazie. V díle se ovšem mluví i o zrádnosti Egejského moře, jež je přirovnávána k vrtkavosti lidského osudu: „Ale osudy lidské nejsou psány rovnými linkami. [...] V Egejském moři vanou vichřice, dují východní větry, všechny větry. Dují bez ladu a skladu. Tam, kde je závětrí, najednou se zvednou vlny. Kde jsou vlny, moře se uklidní. Hrají si větry, hrají si mraky, pohrává si i osud s lidmi.“²⁶⁴ Egejské moře je ze všeho nejvíce místem, které v autorovi navždy zůstane hluboce zakořeněno: „Egejské moře není jen světlo a moře. Zmocní se lidského srdce, změní se napřed v slabý úder, až přejde do všech úderů srdce. Vstoupí do žil a pronikne do krve. Krev pálí. Vnikne do duše a odtud je do smrti nic

²⁵⁴ MYRIVILIS, Stratis. *Královna moře*. Přel. Fr. Štuřík. Praha: Odeon, 1967. s. 313.

²⁵⁵ Tamtéž, s. 70.

²⁵⁶ Tamtéž, s. 95.

²⁵⁷ Tamtéž, s. 115-116.

²⁵⁸ Tamtéž, s. 217.

²⁵⁹ Tamtéž, s. 122.

²⁶⁰ Tamtéž, s. 314.

²⁶¹ VENEZIS, Ilias. *Aiolská země*. Přel. Fr. Štuřík. Praha: Odeon, 1966. s. 59.

²⁶² MYRIVILIS, Stratis. *Královna moře*. Přel. Fr. Štuřík. Praha: Odeon, 1967. s. 223.

²⁶³ Tamtéž, s. 309.

²⁶⁴ VENEZIS, Ilias. *Aiolská země*. Přel. Fr. Štuřík. Praha: Odeon, 1966. s. 56-57.

nevypudí. Egejské moře tě stále volá a zve.²⁶⁵ Poslední věta o volání moře připomene slavný závěr povídky Andrease Karkavitsase *Moře*.

Dívčí půvab je u Venezise nerozlučně spjat s krásami a odstíny moře: „Ve zlatém světle se blíží jeho osud – dělá podivné okliky a spojuje vlny Egejského moře s vlnami oceánu. Kráčí tam pevné, osmahlé, mladé tělo. Dívka z Egejského moře, do hněda zbarvená slanou mořskou vodou, kaštanových očí. [...] Teď kráčí zahalena mořem a azurovým jasem.“²⁶⁶ Že žena pochází z egejské oblasti, se pozná podle očí: „A žena, jež měla oči egejských dívek [...] překvapeně naslouchala.“ Mořskou podstatu přisuzuje Venezis kromě dívčích očí i dívčím vlasům, jež jsou popisovány, jako by se zrodily z moře: „Vlasy má mokré, jako by celý život žila v moři. Jsou jako chapadla ve vodě. [...] Oči Artemi s delfiny a azurovými vlnami jsou drahnou chvíli strnulé a nehybné.“²⁶⁷ „Její oči hledí do dálky v tu stranu, kde je moře. [...] Půjde se podívat na kraj, kde vlasy dívek jsou jako vodní řasy.“²⁶⁸

Neustálé opakování přívlastku – „dívčina z Egejského moře“ – evokuje představu bohyně Afrodity vystupující z mořské pěny a její prapůvodní přirozenou krásu. Toto přívlastko se nejčastěji pojí s postavou rybářské dívky z Mykonu, jež odešla do vzdálené severské země: „Zůstala prostá a přirozená, jak přišla z Egejského moře. [...] Přijali ji jako bohyni, jež přišla ze země bájí.“²⁶⁹

Egejský původ však s sebou nese i hrůzné zážitky a pohnutou historii pronásledující skrze kolektivní paměť své potomky. Sám Venezis jistě dobře věděl, co to znamená být pronásledován vzpomínkami: „Štvou ho všechny vzpomínky dávných obyvatel Egejského moře, přenášené tradicí z generace na generaci. Vzpomínky na piráty, kteří pustošili jejich ostrovy, vraždili muže a vrhali je na galeje, odvlékali ženy a odváželi je daleko na Východ, do Afriky, a prodávali je do otroctví. Vzpomínky a doby se proplétají.“²⁷⁰ Nucený odchod z domoviny, jenž Venezise velice poznamenal a s nímž se skrze svou tvorbu vyrovnával, zobrazuje autor v poslední kapitole nazvané *Egejské moře – konec symfonie*: „Hvězdy už vyšly. Naše dětské sny odjíždějí do Egejského moře. Vlny narážejí na před' člunu a uspávají je. Spěte, naše sny.“²⁷¹

Z osobního vztahu k moři se Venezis vyznává hned na prvních stránkách knihy skrze autobiografickou postavu malého Petra. První a třetí osoba je zde autorem libovolně střídána, hranice mezi jeho osobou a postavou jeho díla se stírá. Venezis zde vystihuje v mnoha novořeckých dílech tolik zdůrazňovanou potřebu Řeků, především rodilých ostrovanů, být moři nablízku:

²⁶⁵ VENEZIS, Ilias. *Aiolská země*. Přel. Fr. Štuřík. Praha: Odeon, 1966. s. 108.

²⁶⁶ Tamtéž, s. 105.

²⁶⁷ Tamtéž, s. 96.

²⁶⁸ Tamtéž, s. 125.

²⁶⁹ Tamtéž, s. 108.

²⁷⁰ Tamtéž, s. 107.

²⁷¹ Tamtéž, s. 221-222.

„Moji předkové obdělávali v potu tváře zemi pod Kimentskými horami. [...] K moři bylo odtud daleko a to mi zprvu působilo velkou bolest, protože jsem se narodil na jeho březích. Na pevnině jsem vzpomínal na vlny, lastury a medúzy, na vůni suchých řas a na plovoucí plachty. Nedovedl jsem to říci, byl jsem ještě příliš malý. Ale jednoho dne našla matka svého chlapce, jak leží tváří k zemi, jako by ji líbal. Chlapec se nehýbal, a když se matka zděšena přiblížila a zvedla ho, viděla jeho tvář zalitou slzami. [...] Má matka pochopila a od té doby chodila se mnou častěji vysoko do Kimentských hor, odkud bylo vidět moře. A zatímco jsem se těšil z kouzla daleké vody, nemluvila na mne, abych měl pocit, že jsme sami, moře a já.“²⁷²

Na několika místech se v knize objevují pasáže, kde si člověk „v zajetí pevniny“ pomocí vlastní fantazie vytváří kolem sebe živé obrazy plavby po moři: „Tu se stromy proměnily v koráby s vysokými stěžni, šumící listí se změnilo v plachty, vítr bral prst, zvedal ji jako vysoké vlny a malí cvrčci a ptáci byli jako zlaté rybky, pluli a já jsem plul s nimi.“²⁷³, „Od moře vál větřík, listí šumělo a barevné hadříky vlály, stará oliva se podobala lodi připravené k odjezdu.“²⁷⁴

Kromě Petra se v příběhu objevuje ještě jedna postava, kterou přitahuje moře a vzdálený oceán. Je to sestra hlavního hrdiny Artemi, romantická postava, která sní o tajemných krásách lákavých dálek: „Až budu velká, budu nosit výhradně žluté barvy. [...] Do kadeří si dám jívové květy. A až se vdám, pojedou s mužem na řecké ostrovy. Tam jednoho dne spadnu do moře i se žlutými barvami a květy. Muž skočí do vody a zachrání mě. Ale ve vlasech už nebudu mít květy. Budou plavat na vlnách...“²⁷⁵ Zářivé obrazy jejích představ se však rozplynou v konfrontaci s drsnou realitou nevyhnutelného útěku z domova, který pro ni v tu chvíli nabývá na významu: „Artemi tu noc neměla sny, když se konečně snesl spánek na její víčka. Už ne. Nechce se plavit na daleká moře a na širý oceán. Co by tam dělala? [...] Nechce jít na řecké ostrovy a padat do moře, ověčena květy jívy. Chce sbírat květy na březích Šakalí řeky.“²⁷⁶

U Venezise se také setkáme s motivem moře jako překážky mezi milenci, který známe již z antických románů. Jeden z epizodických příběhů vypráví o mládí strýce Josefa, který opustil svou vlast i lásku s vidinou bohatství, které mu přinese úrodná půda v Malé Asii a které ho přiblíží jeho snu stát se kapitánem. Takto se loučí se svou dívkou Marií: „U nás je půda chudá a neúrodná. [...] A moře u nás, ať děláš, co děláš, nedá ti nic. Ať se namáhám, jak chci, nikdy se nestanu kapitánem, nikdy si nepořídím vlastní plachetnici. [...] Půjdu tedy do země za mořem. Pobudu tam nějaký čas a budu těžce pracovat. Až si vydělám peníze, vrátím se a vezmu si tě. A potom si pořídíme nejpěknější bárku na ostrově. Bude se jmenovat ‚Vangelistra‘. [...] A ty budeš kapitánkou.“²⁷⁷

²⁷² VENEZIS, Ilias. *Aiolská země*. Přel. Fr. Štuřík. Praha: Odeon, 1966. s. 7-8.

²⁷³ Tamtéž, s. 8.

²⁷⁴ Tamtéž, s. 54.

²⁷⁵ Tamtéž, s. 124-125.

²⁷⁶ Tamtéž, s. 175.

²⁷⁷ Tamtéž, s. 31.

Příběh Josefa je pohnutý. Nejen moře, ale i jiné nástrahy osudu opakovaně překazí jeho plány. Na rozdíl od řeckých románů se šťastným koncem se u Venezise milenci již nikdy nesetkají. Marie čeká mnoho let, nakonec je však donucena se vdát. Josef se nikdy nestane kapitánem. Zestárne a už ani nehledí k protějším břehům s nadějí, neboť ví, že se přes moře nikdy nepřeplaví. Josefovy vzpomínky a silný pocit nostalgie jsou zde obráceny k opačným břehům, než tomu bývá u „maloasijských autorů“. Opět narážíme na motiv mořských panen:

„Smířil se s myšlenkou, že je to jeho osud, že nebude mít bárku, že bárky nejsou pro Josefy. [...] Někdy za temných nocí, ale jen zřídka a nejasně, přicházely mu na mysl vzdálené vzpomínky, vyprávěly o skalnatém ostrově v Egejském moři, o lasturách, o azurovém moři a korábech s mořskými pannami na přídi. Koráby plují, jejich lana a stěžně se mění v les a panna velké lodi triumfálně křičí na ostatní: ‚Jděte z cesty a udělejte místo!‘ Tu se všechny panny dají do pohybu, ohlížejí se, obléknou si pěkné šaty, lana se uvolní a koráby ustupují. Udělají průchod jako široká řeka, vítr se uklidní a v tišině mořské řeky pluje čerstvě natřená ‚Vangelistra‘ a vesly lehce tepá vodu. ‚Bud‘ vítána v našem moři,‘ volají na ni panny. ‚Už vás mám,‘ odpovídá jim plachetnice. ‚Už vás mám...‘ šeptají tiše starcovy rty. Otevře oči co nejdříve, aby zadržel vidění. Ale to pomalu mizí a pořád se vzdaluje. Ze všeho zůstává jakýsi temný azurový závoj.“²⁷⁸

Z knihy je patrná záliba Venezise v symboličnosti. Dvě výrazné linie prochází celým příběhem a spojují zdánlivě nesouvisející události. První linii tvoří motiv lovu na šakaly, který se v závěru vrací v podobě války. My se však budeme věnovat motivu písně o vlčích, kterou zpívají lupiči:

„Z daleka, z nitra Asie, z vysokých pustých hor přichází smečka vlků. Jdou dolů na rovinu k moři, žene je hlad. Táhnou z kraje do kraje, pustoší všechno, ale nemohou se nasytit. Stromy a divoká zvěř jim pořád říkají: ‚Jděte dolů, jděte dolů k moři.‘ [...] Moře! Co je vlastně to místo, kam se chtějí dostat všichni, zvířata, ptáci a lidé, když na ně v pustých horách dolehne hlad? Vlci prošli Slanou poušť a dostali se do hlubokého lesa. V dutině stromu našli starého jelena, který se sem uchýlil, aby tu zemřel. Řekli mu: ‚Pověz nám ty, který jsi zběhal v životě kus světa, pověz nám, kde je moře? Je odtud daleko k moři?‘ A jelen, který žil pouze v lesích, [...] jim řekl: ‚K moři se nikdy nedostanete.‘ Tu vlci spustili divoký nářek, obrátili se do vnitrozemí a plakali nad svým osudem, bědovali nad svou opuštěností, protože věděli, že se nikdy nedostanou k moři, že moře není pro vlky.“²⁷⁹

Motiv písně o vlčích se v díle pravidelně vrací, i když na sebe bere podobu jiných žánrů než bajky. Posléze jsou to již vždy lidé, kteří utíkají k moři a hledají u něj spásu. Ústřední téma písně, pocit vyhoštěnosti, se vrací právě spolu s protikřesťanskými bouřemi. Turci vyhnali lidi z vesnic a jakoukoli ústupovou cestu směrem do vnitrozemí zahradili. Moře se tak stalo jedinou možností úniku před násilnostmi: „Jak mu vyprávěli starci ze zástupu, prchali

²⁷⁸ VENEZIS, Ilias. *Aiolská země*. Přel. Fr. Štuřík. Praha: Odeon, 1966. s. 33-34.

²⁷⁹ Tamtéž, s. 20-21.

všichni křesťané z vesnic v Kimentských horách, štvání prchali různými stezkami, aby se dostali k moři, kde se chtěli zachránit.²⁸⁰

V díle se setkáváme ještě s jinou polohou moře, se živlem, který k sobě láká snílky a přináší jim na vlnách smrt. Postava Štěpána zastupuje tento pohled na moře a plavby po moři označuje jako „cesty šilenců“.²⁸¹ Štěpán je ochoten tolerovat pouze užitečnou práci drobných rybářů, námořníkům riskujícím život nerozumí. Zatímco život rybářů však Venezise nijak neláká, zvyklostem podloudníků se věnuje zevrubně. Kdo to byl podloudník a jaký je jejich původ nám ovšem prozradí Myrivilis: „Předkové majitelů lodí ještě před sto lety projížděli daleká moře jako opravdoví piráti, ve dne se skrývali v zátokách a v úkrytech, v noci vraždili na ostrovech pokojné občany a na březích obyvatele Malé Asie. Když potom loupeže přestaly, dědové a otcové se stali v osmanské říši podloudníky. Dováželi tajně tabák, střelný prach a válečné zbraně [...] a prodávali je tureckým poddaným, kteří čekali na velkou hodinu. Když se dostali pod řeckou vládu, tu podloudníci, jejichž zaměstnání dosud neslo svatozář národních hrdinů, stali se obyčejnými podloudníky.“²⁸²

Venezis vypravuje, že podloudníci do svých řad nikdy nepřijímali zloděje, zato vrahové – jak křesťané, tak Turci – u nich vždy našli útočiště: „Podloudníci se už o ně postarají, budou je skrývat před úřady a později je na svých lodích dopravy na ostrovy v Egejském moři, do cizí země nebo do Řecka.“²⁸³ Podloudníci si mezi lidmi vysloužili respekt a úřady před jejich kousky mnohdy přivíraly oči. Jedním z nejváženějších podloudníků byl Antonis Pagidas. Jeho atributem a poznávacím znamením, jež vždy ohlašuje příjezd tohoto obávaného muže, je červená plachetnice.

Cesta Antonise Pagidase za uznáním však nebyla jednoduchá. Narodil se se zaječí kůží na zádech, a byl proto terčem posměchu ostatních dětí. Jeho matka však nehodlala dopustit, aby chlapec zahořkl a dala mu cíl, ke kterému se mohla upínat jeho mysl: „V úžině dul silný severní vítr a zvedal obrovské vlny. Na moři nebylo vidět plachtu, lidský tvor se neodvážil bojovat proti pecku. Matka obrátila malého Antonise Pagidase tváří v tvář vlnám a řekla mu: ‚Ty se budeš s nimi rvát, můj synu. Budeš naším největším plavcem, tvé jméno budou znát až v Černém moři. Budou tě opěvovat: ‚Plavec se zaječími zády‘ ...‘“²⁸⁴

Matka Pagidasovi vyprávěla příběh otce Ikonomose, aby syna povzbudila: „Byl to poustevník, který žil za dávných dob a odvrátil se od světa. Žil v chatrči na pustém pobřeží, kál se a modlil se za spásu duše a za záchranu ujařmeného národa. Jedné bouřlivé noci uslyšel zoufalý lidský hlas, který přicházel od moře a volal o pomoc. Vyšel do noci, odvázal loďku a pustil se na moře a šel za hlasem. Vytáhl z moře zpola utopeného člověka, ohřál ho a vrátil k životu.“²⁸⁵ Trosečník se přiznal, že je důstojníkem na turecké lodi. Mnich i přesto Turkovi

²⁸⁰ VENEZIS, Ilias. *Aiolská země*. Přel. Fr. Štuřík. Praha: Odeon, 1966. s. 208.

²⁸¹ Tamtéž, s. 56.

²⁸² MYRIVILIS, Stratis. *Královna moře*. Přel. Fr. Štuřík. Praha: Odeon, 1967. s. 204-205.

²⁸³ VENEZIS, Ilias. *Aiolská země*. Přel. Fr. Štuřík. Praha: Odeon, 1966. s. 180.

²⁸⁴ Tamtéž, s. 186.

²⁸⁵ Tamtéž, s. 186-187.

pomohl a dobře si zapamatoval jeho jméno. Jednou se dozvěděl, že se jím zachráněný Turek stal velkovezírem: „Mnich vzal hůl, šel do Aivali, kde chudí rybáři a služební lid úpěli v porobě, vstoupil na bárku a jel do Cařihradu. Dostal se až k trůnu mocného vezíra.“²⁸⁶ Ikonomos u velkovezíra vyjednal mnohá privilegia a malé rybářské město se stalo jediným svobodným městem v celé říši. Ikonomose zde jmenovali správcem a město poskytovalo útočiště všem pronásledovaným Řekům.²⁸⁷ Když Ikonomos zemřel, prozradilo se jeho tajemství – byl poznamenán podobně jako Pagidas – měl na hrudi „znamení úhoře“.

Později, když je již stejně proslulý jako Ikonomos, postaví osud Antonise Pagidase před velmi těžké rozhodnutí. Jeho čest mu velí pomstít smrt bratra, znamená to však zabít přítele, kterému je velmi zavázán. Pagidas nakonec přítele v souboji skutečně zabije. Nespočetné množství příběhů v příbězích je výrazným znakem Venezisova autorského stylu. Akcentace vyprávění, množství vypravěčů a střídání ich-formy s er-formou, to vše nám neustále zdůrazňuje zprostředkovanost vyprávění. Kniha je zajímavá tím, že autor klade velký důraz na samotný proces vyprávění, na předávání příběhu. S mořem tento fakt úzce souvisí, neboť, jak jsme se snažili ukázat, pokud Venezis ve svém díle přímo zaznamenává akt vyprávění, týká se většinou mořské tematiky: „Ostrované vyprávěli příhody o lodích, o mořských obludách, o pirátech a jejich příhody měly jistý vzlet. Byly to výpravy do říše fantazie a byly tak přesvědčivé, že dítě v noci mohlo v nich samo ve svých snech pokračovat.“²⁸⁸ O moři vypráví nejen lidé, ale i vlny, hory, stromy a také hudba: „Prochází se před palácem, vlny se třísťí o nábřeží [...] a z domu je slyšet podivnou hudbu. Nepodobá se hudbě s tamburínami a dudami, hudbě podlouduníků. Neznámý tlumený hlas vypráví o cestách, lodích, o velkých městech [...] Štěpán hledí [...] na moře a slyší, jak hudba vypráví o moři.“²⁸⁹

Bájím, lidovým vyprávěním a zejména pohádkám Venezis zcela zřejmě přisuzuje velký význam. V pohádkách se o moři vypravuje: „Už od dětství, od nejtělejšího mládí byla zvyklá poslouchat pohádky, ne o dracích a princích, ale o jasné zemi klidu, pohádky o Řecku a Egejském moři. Mluvílo se v nich o bozích lesů a mořských nymfách, o bozích řek a světla, o lovu a větru. Tak se v ní zvolna vytvořil jakýsi kouzelný svět azurové země.“²⁹⁰ Pohádky přes moře také putují a přicházejí z dalekých krajů: „Vyprávěl podivnou pohádku. Nebyla to místní pohádka. Vyvolala podiv, kolovala všude v Kapadokii, v Černém a Egejském moři, pak v Krétském a Jónském a nakonec se vrátila.“²⁹¹ Důraz kladený na pohádky jistě souvisí s dětským pohledem na svět ve Venezisově díle. V závěru příběhu však dětské postavy dospívají, neboť přichází o kraj svého dětství. *Aiolská země* je přes všechny digrese

²⁸⁶ VENEZIS, Ilias. *Aiolská země*. Přel. Fr. Štuřík. Praha: Odeon, 1966. s. 187.

²⁸⁷ O poustevníku Ikonomovi vypráví Josef Zábranský ve své knize *Nové řecké báje, pověsti a příběhy*, 2010. Použil v ní mnohé příběhy z díla Venezise i Myrivilise.

²⁸⁸ VENEZIS, Ilias. *Aiolská země*. Přel. Fr. Štuřík. Praha: Odeon, 1966. s. 46.

²⁸⁹ Tamtéž, s. 58.

²⁹⁰ Tamtéž, s. 209.

²⁹¹ Tamtéž, s. 202-203.

a množství témat, která obsahuje, zejména příběhem člověka, který se touží vrátit do dětství, který postrádá svou ztracenou vlast.²⁹²

3.4. Řecké pohádky s mořskou tematikou

Neustále jsme se ve výše rozebíraných dílech setkávali s motivem pohádky. Folklor, který je inspirací pro řadu novořeckých spisovatelů, přežívá právě v pohádkách – v jednom z nejstarších prozaických žánrů vůbec. Z mořské tematiky v novořeckých pohádkách nalezneme nereidy a gorgony. Kulháňková je v nejnovějším českém výboru řeckých pohádek důsledně odlišuje, první překládá jako víly, druhé jako mořské panny. V předmluvě k tomuto výboru je přibližuje českému čtenáři a vysvětluje, že se dodnes objevují v lidové slovesnosti zejména zásluhou uchování jejich pojmenování v řeckém jazyce: „...nereidy [...] jsou někdy hodné víly, jindy zlé rusalky: vždy však žijí v přírodě [...] Jim podobné jsou mořské panny gorgony, jejichž označení odkazuje na mytologické bytosti z báje o Perseovi. [...] jde daleko spíše o kontinuitu jazykovou než o relikty antické mytologie.“²⁹³

Celý výbor *Paní moře* nese název jedné pohádky původem ze Santorini. Ta vypráví o starci, který žije v domečku na mořském břehu a jeho jediným majetkem je květináč s bazalkou. Aby nebyl sám, uhněte si z hlíny panenku a posadí ji k bazalce. Do panenky se však zamiluje princ a král starci přikáže, aby jeho synovi přivedl dceru, kterou nemá. Na útěku před královým hněvem potká babku a ta mu poradí: „Vezmi si tuhle ten proutek, jdi na pobřeží, švihni jím do moře a třikrát zavolej: ‚Paní moře!‘ Ale jen když se zvednou mírné vlny. Zvednou-li se divoké, nevolej nic.“²⁹⁴

Stařec učinil, jak mu babka poradila. Paní moře pak přikázal, aby připravila svou dceru na svatbu s princem. „Za tři dny a tři noci se moře rozestoupilo a vyšla dívka, která jen zářila. [...] Matka dala dívce šaty, na kterých bylo vyšité nebe s hvězdami, louka s květy a moře s loděmi.“²⁹⁵ Dívka moře je odvedena do paláce. Pod rukama jí vyvstávají divy: „...rozkázala kráska služebným, ať jí přinesou kamna naložená uhlím a pekáček s olejem. Daly pekáček na kamna, postavily kamna před ni, a když se olej vařil a bublal, ponořila do něj ruku a pekáček se naplnil rybami, parmičkami, které měl princ rád.“²⁹⁶ Dívka sice principi projevuje lásku, ale ne a ne promluvit. Jednoho dne promění parmičky²⁹⁷ v panenky a ty prozradí principi kouzelné zaklínadlo, které dívku moře osvobodí, aby si ho mohla vzít. Zařikadlo zní: „Buď zdráv tvůj otec Slunce a tvoje matka Paní moře.“²⁹⁸

²⁹² Stesk otce po rodné Anatolii zaznamenal ve svém díle také slavný americký režisér řeckého původu, Elia Kazan, konkrétně v románu *Tichá dohoda*. s. 511.

²⁹³ KULHÁNKOVÁ, Markéta. *Předmluva*. In *Paní moře. Řecké pohádky*. Praha: Argo, 2010. s. 9. ISBN 978-80-257-0199-7.

²⁹⁴ KULHÁNKOVÁ, Markéta. *Paní moře. Řecké pohádky*. Praha: Argo, 2010. s. 32. ISBN 978-80-257-0199-7.

²⁹⁵ Tamtéž, s. 32.

²⁹⁶ Tamtéž, s. 34.

²⁹⁷ Motiv parmy se objevuje i v Myrivilisově *Královně moře*. Jsou to nejoblíbenější ryby hlavní postavy Smaragdi.

²⁹⁸ KULHÁNKOVÁ, Markéta. *Paní moře. Řecké pohádky*. Praha: Argo, 2010. s. 35. ISBN 978-80-257-0199-7.

Vládkyně moře je, zdá se, oblíbenou postavou řeckých pohádek. *Královna mořských panen* vypráví o zlém královském synovi a hodném chlapci vezíra. Princ přikáže chytit krásného orla, čímž rozhněvá královnu, která v příběhu vládne nejen mořským pannám, ale i ptákům. Vezírův syn najde její pás „posázený diamanty a perlami, a na něm perlami vyšité ryby a mořské panny.“²⁹⁹ Jakmile nádherný pás spatří princ, přikáže synovi vezíra, aby mu přivedl ženu, jež ho ztratila. Vezírův syn královnu mořských panen najde a je nucen ji unést. Královna řekne princovi, že si ho vezme jen, pokud bude člověk, který jí způsobil bolest, potrestán. Princ nakáže služebnictvu roztopit pec a potrestat vezírova syna. Královna jde k moři a drmolí nesrozumitelná zaklínadla. Vezírův syn vyjde z pece druhý den živý. Královna řekne princovi, aby na důkaz lásky k ní vstoupil do pece také. Jeho však sežehnou plameny a královna podá vezírovi synovi vysvětlení: „Tys byl statečný a dokázal jsi tolik věcí, jsi tedy hodný, abys kraloval se mnou mořským pannám, protože já jsem královna mořských panen a všech ptáků. Zamilovala jsem si tě, a proto jsem rozkázala mořským pannám lít vodu do pece, kam strčili tebe, a když tam vlezl princ, rozdělaly oheň. Jestli mě chceš za ženu, dobrá.“³⁰⁰

Obě pohádky tak končí svatbou. Mořská královna i mořská princezna mají nadpřirozené schopnosti a vládnu nadpřirozeným bytostem. Jsou mocné a oslňují svou krásou. Krása je hlavním rysem nereidy, jak zmiňuje Růžena Dostálová v předmluvě k *Řeckým pohádkám, bajkám a anekdotám*: „Neraidy byly vždy krásné, dodnes jsou živá rčení ‚je krásná jako neraida, tančí jako neraida, má oči jako neraida‘³⁰¹. [...] Dovedly se měnit ve zvířata nebo různé živly jako kdysi Néreoivna Thetis, matka Achilleova, než se oddala Péleovi. Nebezpečné byly zvláště v poledním čase, člověk očarovaný neraidou pak zachvácen zvláštním druhem šílenství. Už Platón používal pro takové šílenství slovo *nymfoléptos*, zachvácený nymfami.“³⁰² Jak jsme již zmínili, s Néreoivnami se setkáváme již u Hésioda. V novořeckém folkloru však mají nereidy již širší funkci, nevyskytují se pouze na moři, ale i v lesích, na horách a v řekách. S trochou nadsázky lze říci, že se tak vytváří nové, živé mýty nahrazující starou antickou mytologii.³⁰³

Typickým rysem pohádek, pověstí a mýtů jsou neustále se opakující tytéž motivy. Narazili jsme na drobné detaily, které nám propojují nejen pohádky mezi sebou. V příběhu z ostrova Lesbos, nápadně podobném pohádce o Popelce, *O králi, který si málem vzal svou dceru*, sudička dívce radí, aby si nechala ušít troje šaty s podobnými motivy jako v pohádce *Paní moře*: „Svému otci klidně slib, že si ho vezmeš, když ti nechá ušít troje šaty: první z nich ať

²⁹⁹ KULHÁNKOVÁ, Markéta. *Paní moře. Řecké pohádky*. Praha: Argo, 2010. s. 142. ISBN 978-80-257-0199-7.

³⁰⁰ Tamtéž, s. 145.

³⁰¹ „είναι όμορφη σαν νεράιδα, χορεύει σαν νεράιδα, έχει μάτια νεράιδος“

³⁰² DOSTÁLOVÁ, Růžena. *Předmluva*. In ŠOUREK, Petr; KOSTOMITSOPULOS, Denis: *Řecké pohádky, bajky a anekdoty*. Praha: Dauphin, 2000. s. 12. ISBN 80-7272-017-1.

³⁰³ Výstižný je v tomto směru výrok badatelky Marie-Louise von Franz: „pohádka je jako moře a pověsti a mýty jsou jakoby jeho vlny, pohádka vystoupí nahoru a stane se mýtem a pak zase klesne dolů a je z ní pohádka“. Tamtéž, s. 8.

jsou jako nebe s hvězdami, druhé jako moře s rybami a třetí, ty at' jsou jako louka s květy.³⁰⁴ Tyto šaty (s motivy ve stejném pořadí) jsou zmíněny v souvislosti s pohádkami tety Permachuly i v Myrivilisově *Královně moře*: „Karkulka s sebou odnese troje šaty, zmizí nebe s hvězdami, moře s rybami a země s květy...“³⁰⁵

V další pohádce *Bazalka* hraje opět důležitou roli květináč s bazalkou. V té žije kouzelná dívka, do které se zamiluje princ a kterou se pokusí zabít žárlivá vezírova dcera: „Dívka z bazalky zrovna seděla u okna a česala se. Vlasy, které si vyčesala, házela do moře. V moři se její vlasy proměňovaly v zlaté rybky. Když ji vezírova dcera spatřila [...] zprudka do dívky v okně strčila a svrhla ji dolů do moře. Naštěstí ale právě v tu chvíli zapadalo slunce, zachytilo dívku do svých paprsků a odneslo ji ke své matce.“³⁰⁶ Princ s dívkou z bazalky se znovu šťastně shledají, vezírova dcera je potrestána a princ si dívku z bazalky vezme za ženu.

Typickým atributem nereidy je její kouzelný šat, který dává majitelce nadpřirozenou sílu. Často to bývá šátek, například v pohádce *Víla o pastýři*, který si vezme za ženu nereidu. Pastýř šátek zničí a žena ho už nikdy neopustí. Nereida totiž musí následovat muže, který ji o kouzelnou část oděvu připravil.³⁰⁷ Podobně je tomu i v pohádce *Princ a víla* z Epiru, kde je však kouzelná moc šatů přenosná na jakéhokoli nositele:

„Princ [...] došel ke dveřím poslední, uzamčené komnaty. [...] ‚Já ti ji klidně otevřu,‘ odpověděl stařec, ‚ale v té komnatě jsou víly a ty tě sežerou. Ledaže bych ti poradil, co máš dělat. Uprostřed komnaty je tůňka s vodou. Jakmile víly přijdou, odloží šaty a ponoří se do tůňky. Když se ti podaří jim šaty sebrat, máš vyhráno, protože všechna jejich moc je ukrytá právě v těch šatech.‘ [...] přišla nejmladší víla a lадně se vnořila do vody. Princ rychle popadl její šaty. Krásná víla se na něho lstitivě usmála a sladce promluvila: ‚Budu tvá a jen tvá, jen mi vrať moje šaty.‘ ‚Nic ti nevrátím,‘ odpověděl princ. ‚Jenom cípeček sukničky mi podej,‘ naléhala víla. Princ chtěl vílu vytáhnout z tůňky, jak ale držel její šaty, měl takovou sílu, že když vílu popadl, přímo ji vymrštil.“³⁰⁸

Řeckých pohádek inspirovaných nereidami je celá řada. Jak již bylo řečeno, jejich název se odvozuje od postav Néreoven v řecké mytologii. Řekové a filheléni se snažili na základě propojení folkloru s řeckými mýty dokázat kontinuitu řeckého národa. Zakladatelem řecké folkloristiky byl Nikolaos Politis, který hledal kořeny lidové slovesnosti v hluboké minulosti řeckého vývoje.³⁰⁹ Lidová slovesnost odráží rovněž různé pověry námořníků. Objevuje se zde

³⁰⁴ ŠOUREK, Petr; KOSTOMITSOPULOS, Denis: *Řecké pohádky, bajky a anekdoty*. Praha: Dauphin, 2000. s. 146. ISBN 80-7272-017-1.

³⁰⁵ MYRIVILIS, Stratis. *Královně moře*. Přel. Fr. Štuřík. Praha: Odeon, 1967. s. 227.

³⁰⁶ ŠOUREK, Petr; KOSTOMITSOPULOS, Denis: *Řecké pohádky, bajky a anekdoty*. Praha: Dauphin, 2000. s. 101. ISBN 80-7272-017-1.

³⁰⁷ BLAŽKOVÁ, Taťána.: *Néreovery a nereidy – postavy antické mytologie a novořecké lidové pohádky*. Dostupné z WWW: <http://is.muni.cz/th/110012/ff_b/>.

³⁰⁸ ŠOUREK, Petr; KOSTOMITSOPULOS, Denis: *Řecké pohádky, bajky a anekdoty*. Praha: Dauphin, 2000. s. 165-166. ISBN 80-7272-017-1.

³⁰⁹ HRADEČNÝ, Pavel; DOSTÁLOVÁ, Růžena; HROCHOVÁ, Věra a kol.: *Dějiny Řecka*. Praha: Nakladatelství Lidové noviny, 2004. s. 346. ISBN 80-7106-192-1.

motiv delfinů, zachraňujících námořníky v nebezpečí. Moře bez ohledu na žánr literárního díla je královstvím mořského starce, neboli boha moří a vod Poseidóna.³¹⁰

Toto národní bohatství je stálou inspirací novořeckých autorů. Příběhy tak přežívají a znovu se vrací do kolektivního vědomí Řeků. Ještě dnes moderní řečtí autoři navazují na směr, který nastolili spisovatelé ve 30. letech minulého století. Mnozí ve svých dílech využívají krásný a zdá se nevyčerpatelný motiv moře. Příkladem může být nová knížka pro děti Η σπηλιά της γοργόνας oceněná v Řecku státní cenou³¹¹ Autorka na ní ukazuje, že téma řeckých uprchlíků je stále aktuální a že lze oslovit i další generace řeckých čtenářů příběhem jejich předků. Babička v ní vypravuje rodinnou historii od útěku ze Smyrny v roce 1922. Náročné téma dětem oživuje motiv tajemné jeskyně mořské panny. Řecká mytologie, folklor i historie zkušeného národa tak přežívá v pohádce dál.

4. Závěr

Cílem této práce je přiblížit českému čtenáři exotický motiv moře v novořecké próze autorů 20. století. Zatímco Češi Řekům sepětí s mořem závidí a uvědomují si pouze z toho plynoucí potěšení, novořečtí spisovatelé svými díly upozorňují, že moře je pro jejich národ nejen darem, ale svým způsobem i prokletím. Tento rozporuplný pocit, který v nich moře vyvolává, je asi nejvýraznějším rysem novořecké literatury s mořskou tematikou.

Již od nejstarších dochovaných památek se tento námořní národ zabývá motivem plavby. Jak antičtí, tak novořečtí autoři kladou důraz na strasti provázející cestu po moři. S byzantskou literaturou spojuje novořecká díla motiv bouře a pirátská tematika. Snažili jsme se ukázat, jak je význam mořeplavby a rybolovu akcentovaný v tvorbě novořeckých spisovatelů.

Autoři v novořeckých realistických dílech zobrazují soudobý námořnický život v jeho každodennosti a nijak ho neidealizují. V jejich tvorbě silně rezonuje motiv smrti, která o sobě při nebezpečném povolání námořníků neustále dává vědět. Přestože se autoři často zabývají stejnými náměty a v jejich dílech najdeme společné prvky, novořecká literatura s mořskou tematikou je velice rozmanitá. Zajímali nás právě osobité přístupy jednotlivých autorů a odlišnosti mezi nimi.

Jako protipól realistického přístupu k životu na moři nám posloužili autoři „maloasijské školy“ se svým lyrickým a silně emocionálním pojetím moře. Pokusili jsme se ho přiblížit pomocí detailního rozboru jejich jazyka plného metafor a přirovnání. Zajímali jsme se rovněž o inspirační zdroje maloasijských spisovatelů, kterými nebyly jen historické události, ale i různé pověsti a lidová slovesnost v podobě písní a pohádek. Záslouhou autorů z Malé Asie tak v sobě novořecká literatura uchovala lidové tradice a staré zvyky.

³¹⁰ VRYONIS Jr., Speros. *The Greeks and the Sea: Yesterday and Tomorrow*. [online] Pella Publishing Company. 2001-03. Dostupné z WWW: <<http://hdl.handle.net/10066/5789>>.

³¹¹ ΨΑΡΑΥΤΗ, Λίτσα. Η σπηλιά της γοργόνας. Αθήνα: Εκδόσεις Πατάκη, 2007. ISBN 978-960-16-2639-0.

Zajímavým poznatkem je při srovnání novořeckých autorů s českými, že o zaměření jejich pozdější literární tvorby rozhodlo místo narození. Většina autorů zabývající se mořskou a námořnickou tematikou pochází z řeckých ostrovů, případně se narodili v největších řeckých přístavech. Logicky tak měli zprostředkovaný bezprostřední kontakt s námořnickým životem, jenž je u nich tolik oblíbeným námětem. Mnozí z nich sami zvolili povolání námořníka nebo lovce mořských hub. Tato determinace povolání i ústředního tématu tvorby je dána geografickými podmínkami. U českých autorů můžeme pozorovat regionální zaměření, ale nikdy mezi nimi nenajdeme větší rozdíly. Novořečtí autoři se vzhledem k členitosti území jejich státu a různorodému prostředí, v němž vyrůstali, jednoznačně tematicky vymezují. Rovněž autorům maloasijského původu, případně spisovatelům narozeným na přilehlých řeckých ostrovech, byla předurčena uprchlická tematika. Prožitek maloasijské katastrofy měl na ně takový vliv, že se většina z nich této otázce věnovala po celý život a pro mnohé byl právě tento zážitek prvotním impulsem k literární tvorbě.

Naším záměrem bylo ukázat, že moře má v novořecké literatuře mnoho podob a že v sobě tento motiv skrývá mnohem více, než by se na první pohled mohlo zdát. Novořečtí spisovatelé moře v první řadě spojují s mnohými strastmi a zápasy v historii svého národa. Málomocný autor však odolá volání moře. Většina z nich se neubrání alespoň krátkému chvalo zpěvu oslavujícímu krásy tohoto živlu. Důkazem neodlučitelnosti Řeků od moře může být odpověď jednoho z řeckých emigrantů na workshopu konaném v říjnu 2010 na Fakultě sociálních věd Univerzity Karlovy v Praze, jenž jednou větou shrnul své dojmy z Československa, které mu poskytlo azyl: „Všechno tam bylo dobré, ale nemají tam moře.“ Jak by se u nás mohl Řek cítit doma, když Řecko je především moře.

5. Resumé (Περίληψη)

Στην προπτυχιακή εργασία μου ασχολούμαι με το μοτίβο της θάλασσας στη νεοελληνική λογοτεχνία και ιδιαίτερα στον πεζό λόγο. Επέλεξα αυτό το θέμα, γιατί συνδέει την γλωσσολογία με τη λογοτεχνία. Η θάλασσα παίζει πολύ σημαντικό ρόλο στη ζωή των Ελλήνων από την αρχή του αρχαίου πολιτισμού μέχρι σήμερα. Νομίζω ότι αυτό είναι ένα πολύ ενδιαφέρον ζήτημα, γιατί αντανακλά την πραγματικότητα στα έργα των Ελλήνων συγγραφέων.

Η διάρθρωση της προπτυχιακής εργασίας μου είναι η ακόλουθη: Στο πρώτο μέρος ανασκοπώ την εξέλιξη της θαλασσοπορίας και την ελληνική αποίκηση στη Μεσόγειο. Επίσης κάνω σύντομη αναφορά στο μοτίβο της θάλασσας στη λογοτεχνία της αρχαίας Ελλάδας και της βυζαντινής εποχής. Στο δεύτερο μέρος παρακολουθώ το μοτίβο της θάλασσας και το ναυτικό θέμα σε κάποια επιλεκτικά έργα της νεοελληνικής λογοτεχνίας. Την ποίηση αντιπροσωπεύει «ο ποιητής της θάλασσας», Νίκος Καββαδίας. Σ' αυτό το δεύτερο μέρος συμπεριέλαβα τα ρεαλιστικά έργα συγγραφέων όπως είναι ο Ανδρέας Καρκαβίτσας, ο Χρήστος Λεβάντας, ο Νίκος Κάσδαγλης, ο Μένης Κουμανταρέας και άλλοι. Τα περισσότερα έργα από αυτά είναι μεταφρασμένα στην τσεχική γλώσσα.

Στο τρίτο μέρος προσανατολίζομαι στη συγκεκριμένη κατεργασία αυτών των μοτίβων στην πεζογραφία των συγγραφέων της «Αιολικής Σχολής» που συνδέει τον ρεαλισμό με τον λυρισμό. Διερευνώ το ύφος και τη γλώσσα σε δύο μυθιστορήματα, στην *Παναγιά η Γοργόνα* του Στρατή Μυριβήλη και στην *Αιολική γη* του Ηλία Βενέζη. Παρατηρώ τις υποκειμενικές συλλήψεις του μοτίβου της θάλασσας αυτών των συγγραφέων. Αυτά τα δύο βιβλία είναι έντονα εμπνευσμένα από την ελληνική λαϊκή παράδοση. Δίνω έμφαση στη σύγκριση των μύθων για τις νεράιδες και για τη Γοργόνα, όπως αυτοί παρουσιάζονται στα μυθιστορήματα του Μυριβήλη και του Βενέζη. Στο τέλος αναφέρομαι στην εμφάνιση του μοτίβου της νεράιδας στα ελληνικά λαϊκά παραμύθια.

Ο κύριος σκοπός της εργασίας μου είναι να σχολιάσω τις διάφορες εκδοχές της ναυτικής ζωής και τις μορφές που παίρνει η θάλασσα στη νεοελληνική πεζογραφία. Προσπαθώ να δείξω τη λειτουργία του θαλασσινού μοτίβου στην ελληνική ιστορία, στη μυθολογία και λαογραφία, στα τρία αυτά στοιχεία της νεοελληνικής λογοτεχνίας.

6. Summary

The purpose of my Bachelor thesis is to analyze the motif of the sea in Modern Greek literature, particularly in prose. I have chosen this topic for it combines linguistics with literature. The sea plays a great part in the life of the Greeks and I find it very interesting how Greek writers reflect this fact in their works. The thesis is composed of three chapters. Introductory chapter outlines historical development of sea-voyage and summarizes appearance of the sea theme in the Ancient and Byzantine literature. Chapter Two illustrates motifs of the sea voyages and nautical theme in realistic works of Modern Greek writers of the 20th century. Chapter Three deals with two novels written by authors of the Generation of 30's and influenced by the Asia Minor Disaster. This chapter consists of four parts. Part One examines *The Mermaid Madonna* by Stratis Myrivilis. Part Three investigates Elias Venezis' *Aeolian Earth*. Both of them used in their novels legends of mermaids. Part Two provides a comparison between their different approaches to the particular legend. In those three parts I focus on figurative language and distinctive style of these authors in selected passages closely connected with the sea theme. The last part of the third chapter is dedicated to Greek fairytales which had great impact on the two novels mentioned above. The main aim of the thesis is to show various forms of the motif of the sea in Modern Greek prose. I endeavour to prove the great importance of the sea theme in a Greek history, mythology and folklore, the three main sources of Modern Greek literature.

Seznam použité literatury

Primární prameny

HOMÉR. *Ílias*. Přel. R. Mertlík. Praha: Odeon, 1980.

HOMÉR. *Odysseia*. Přel. Vl. Šrámek. Praha: Evropský literární klub, 1940.

KARKAVITSAS, Andreas. Moře. Přel. L. Papadopulos a M. Fňouková-Papadopulosová. In PAPADOPULOS, Lysimachos. *Moře náš osud. Řecká povídka 20. století*. Praha: Odeon, 1989. s. 13-28. ISBN 80-207-0043-9.

KASDAGLIS, Nikos. *Potápěč*. Přel. M. Soukup. In PAPADOPULOS, Lysimachos. *Moře náš osud. Řecká povídka 20. století*. Praha: Odeon, 1989. s. 404-425. ISBN 80-207-0043-9.

KUMANDAREAS, Menis. *Plavba*. Přel. L. Boubaris a R. Dostálová. PAPADOPULOS, Lysimachos. *Moře náš osud. Řecká povídka 20. století*. Praha: Odeon, 1989. s. 426-454. ISBN 80-207-0043-9.

KAZAN, Elia. *Tichá dohoda*. Přel. R. Nenadál. Praha: Odeon, 1990. ISBN 80-207-0276-8.

KAZANTZAKIS, Nikos. *Když sémě Odysseje klíčilo v mém nitru*. In *Hlášení El Grecovi*. Přel. J. F. Friesová, B. Protopapasová. Praha: Odeon, 1982.

KULHÁNKOVÁ, Markéta. *Paní moře. Řecké pohádky*. Praha: Argo, 2010. ISBN 978-80-257-0199-7.

LEVANDAS, Christos. *Plavba proti tajfunu*. Přel. L. Papadopulos a M. Papadopulosová. In *Pět řeckých novel*. Praha: Odeon, 1972. s. 137-184.

MANGLIS, Jannis. *Svatba*. Přel. L. Papadopulos, M. Fňouková-Papadopulosová. In PAPADOPULOS, Lysimachos. *Moře náš osud. Řecká povídka 20. století*. Praha: Odeon, 1989. s. 209-229. ISBN 80-207-0043-9.

MYRIVILIS, Stratis. *Královna moře*. Přel. Fr. Štuřík. Praha: Odeon, 1967.

ŠOUREK, Petr; KOSTOMITSOPULOS, Denis: *Řecké pohádky, bajky a anekdoty*. Praha: Dauphin, 2000. ISBN 80-7272-017-1.

VENEZIS, Ilias. *Aiolská země*. Přel. Fr. Štuřík. Praha: Odeon, 1966.

ZÁBRANSKÝ, Josef. *Nové řecké báje, pověsti a příběhy*. Praha: Arteso – Art Production s. r. o., 2010. ISBN 978-80-254-7447-1.

ΨΑΡΑΥΤΗ, Λίτσα. *Η σπηλιά της γοργόνας*. Αθήνα: Εκδόσεις Πατάκη, 2007. ISBN 978-960-16-2639-0.

Sekundární literatura

BARTONĚK, Antonín. *Odysseové na mořích historie*. Praha: Mladá fronta, 1976.

BORECKÝ, Bořivoj; DOSTÁLOVÁ, Růžena a kol.: *Slovník řeckých spisovatelů*. Praha: LEDA, 2006. ISBN 80-7335-066-1.

BENSON, Andrew; CHILTON, Lance; DUBIN, Marc a kol.: *Řecko*. Přel. J. NOVOTNÁ. Brno: JOTA, 2007. ISBN 978-80-7217-482-9.

DOSTÁLOVÁ, Růžena. *Doslov: Novořecká povídka*. In PAPADOPULOS, Lysimachos. *Moře náš osud. Řecká povídka 20. století*. Praha: Odeon, 1989. s. 489-497.

DOSTÁLOVÁ, Růžena. *Na křižovatce Evropy a Orientu*. In *Pět řeckých novel*. Přel. B. Halová-Protapasová, M. Soukup, L. Papadopoulos, M. Papadopulosová, M. Wiesnerová. Praha: Odeon, 1972. s. 318-320.

DOSTÁLOVÁ, Růžena. *Předmluva*. In ŠOUREK, Petr; KOSTOMITSOPULOS, Denis: *Řecké pohádky, bajky a anekdoty*. Praha: Dauphin, 2000. ISBN 80-7272-017-1.

HRADEČNÝ, Pavel; DOSTÁLOVÁ, Růžena; HROCHOVÁ, Věra a kol.: *Dějiny Řecka*. Praha: Nakladatelství Lidové noviny, 2004. ISBN 80-7106-192-1.

KULHÁNKOVÁ, Markéta. *Předmluva*. In *Paní moře. Řecké pohádky*. Praha: Argo, 2010. ISBN 978-80-257-0199-7.

LÖWE, Gerhard; STOLL, Alexander Heinrich: *ABC antiky*. Přel. D. Plichta. Praha: Ivo Železný, 1999. ISBN 80-240-1376-2.

VITTI, Mario. *Η Γενιά του Τριάντα. Ιδεολογία και μορφή*. Αθήνα: Ερμής, 1979. Σσ. 257-266.

ΑΘΑΝΑΣΟΠΟΥΛΟΣ, Ευάγγελος; ΚΟΚΚΙΝΑΚΙ, Ειρήνη; ΜΠΙΣΤΑ, Πολυξένη: *Ιστορία νεοελληνικής λογοτεχνίας*. Αθήνα: ΟΡΓΑΝΙΣΜΟΣ ΕΚΔΟΣΕΩΣ ΔΙΔΑΚΤΙΚΩΝ ΒΙΒΛΙΩΝ, 2006.

ΒΙΤΤΙ, Μάριο. *Ιδεολογική λειτουργία της ελληνικής ηθογραφίας*. Αθήνα: ΚΕΔΡΟΣ, 2002. ISBN 960-04-0531-X.

ΚΑΡΑΝΤΩΝΗΣ, Ανδρέας. *Πεζογράφοι και πεζογραφήματα της γενιάς του '30*. Αθήνα: Παπαδήμας, 1977.

ΚΡΕΜΜΥΔΑΣ, Βασίλης. *Καθημερινές ιστορίες για τα καράβια*. Αθήνα: Καλειδοσκόπιο, 2006. ISBN 960-7846-65-6.

ΜΗΤΣΑΚΗΣ, Κάρολος. *Νεοελληνική πεζογραφία. Η γενιά του '30*. Αθήνα: Ελληνική Παιδεία, 1977.

ΠΑΝΑΓΟΠΟΥΛΟΣ, Βαγγέλης. *Ιστορικά. Η ελληνική ατμοπλοία, č. 196 (příloha)*. In *Ελευθεροτυπία*, 2003.

ΠΟΛΙΤΗΣ, Λίνος. *Ιστορία της νεοελληνικής λογοτεχνίας*. Αθήνα: Μορφωτικό Ίδρυμα Εθνικής Τράπεζης, 2007. ISBN 978-960-250-061-3.

Elektronické zdroje

POLEMIS, S. M.: *The History of Greek Shipping. Poseidon*. URL: <http://www.greece.org/poseidon/work/articles/polemism_one.html>.

CADBURY, Alison. *Against Return: Genre and Politics in Elias Venezis' Aeolin Earth*. Pella Publishing Company. 1992-03. URL: <<http://hdl.handle.net/10066/5578>>.

VRYONIS Jr., Speros. *The Greeks and the Sea: Yesterday and Tomorrow*. Pella Publishing Company. 2001-03. URL: <<http://hdl.handle.net/10066/5789>>.

ANDRONIKOS, Pavlos. *Stratis Myrivilis. A Brief Biography*. URL: <<http://www.greekbookshop.com.au/pandronikos/myrivilis.htm>>.

BLAŽKOVÁ, Taťána.: *Néreevny a neraidy – postavy antické mytologie a novořecké lidové pohádky*. URL: <http://is.muni.cz/th/110012/ff_b/>.

CHÁBOVÁ, Kyriaki.: *Jazyk byzantských milostných románů čtrnáctého a patnáctého století*. URL: <http://is.muni.cz/th/5480/ff_d/>.

ΚΑΡΚΑΒΙΤΣΑΣ, Ανδρέας. *Η θάλασσα (Λόγια της πλώρης)*. Ιστολόγιο. URL: <<http://ellinika.wordpress.com>>.

ΚΑΡΚΑΒΙΤΣΑΣ, Ανδρέας. *Πάσχα στα πέλαγα (Διηγήματα του γυλιού)*. URL: <http://users.uoa.gr/~nektar/arts/tributes/andreas_karkabitsas/dihghmata_toy_gylioy.htm>.

Ανδρέας Καρκαβίτσας. Βιογραφικά στοιχεία κι εργογραφία. URL: <http://users.uoa.gr/~nektar/arts/tributes/andreas_karkabitsas/index.htm>.

Λεβάντας, Χρήστος. URL: <http://www.filonas.gr/cms/index.php?option=com_content&task=view&id=1142&Itemid=1>.

Έφυγε ο Νίκος Κάσδαγλης, συγγραφέας των «Κεκαρμένων». Kathimerini. [17. 2. 2009] URL: <http://news.kathimerini.gr/4dcgi/_w_articles_civ_2_17/02/2009_303700>.

Νίκος Κάσδαγλης. Φιλολογικές σελίδες. URL: <<http://users.sch.gr/papangel/sch/lit/ko.kasdaglis1.htm>>.

Κάσδαγλης, Νίκος. URL: <http://www.perizitito.gr/persons.php?personid=6958&corr_page=1>.

Τατιάνα Σταύρου. [online] *Πανεπιστήμιο Αιγαίου*. Dostupné z WWW: <<http://www.rhodes.aegean.gr/atlas/writers/Tatiana%20Staurou.htm>>.

KEIMENA – *Modern Greek literature online*. URL: <<http://www.sarantakos.com/keimena.html>>.

TRICERATOPS – *TriCollege Digital Repository*. URL: <<http://triceratops.brynmawr.edu/dspace/>>.

Εθνικό κέντρο βιβλίου – EKEBI. URL: <<http://www.ekebi.gr/frontoffice/portal.asp?cpage=NODE&cnode=138>>.

Εκδόσεις ΚΕΔΡΟΣ. URL: <<http://www.kedros.gr/index.php>>.

Πολιτιστικός Θησαυρός της Ελληνικής Γλώσσας – ΠΟ. Θ. Ε. Γ. URL: <<http://www.potheg.gr/Intro.aspx?lan=1>>.

ΒιβλιοNet – *the greek books in print*. URL: <<http://www.biblionet.gr/>>.

Σπουδαστήριο Νέου Ελληνισμού. *Νέα ελληνική λογοτεχνία και πολιτισμός*. URL: <<http://www.snhell.gr/index.asp>>.

The World Factbook. Central Intelligence Agency. URL:
<<https://www.cia.gov/library/publications/the-world-factbook/geos/gr.html>>.

List of countries by length of coastline. Wikipedia. URL:
<http://en.wikipedia.org/wiki/List_of_countries_by_length_of_coastline>.

Ana-mpa Culture. URL: <<http://culture.ana-mpa.gr/>>.